

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

Η αυτοδικία στις σύγχρονες κοινωνίες – Self-redress in modern societies

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΓΙΟΜΥΡΓΙΑΝΝΑΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

ΑΜ:3222Μ013

Τριμελής Επιτροπή:

Επιβλέπουσα: Αν. Καθ. Βλάχου Βασιλική

Καθ. Νικολόπουλος Γεώργιος

Δρ. Τσίγκανου Ιωάννα

ΑΘΗΝΑ

2025

Copyright © Ειρήνη Αγιομυργιαννάκη, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ	10
1.1. Ορισμός της αυτοδικίας	10
1.2. Γενικά χαρακτηριστικά της αυτοδικίας	17
1.3. Μορφές της αυτοδικίας.....	18
2. Η ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ.....	21
2.1. Κοινωνιολογική προσέγγιση της αυτοδικίας	21
2.1.1. Κοινωνιολογικές ερμηνείες της αυτοδικίας μέσω θεωριών	26
2.1.1.1. Η θεωρία των κοινωνικών τάξεων και ανισοτήτων (Karl Marx)	26
2.1.1.2. Η θεωρία της κοινωνικής οργάνωσης και η συλλογική συνείδηση (Weber & Durkheim).....	27
2.1.1.3. Η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου ή των κοινωνικών δεσμών(Hirschi)	28
2.2. Νομική προσέγγιση της αυτοδικίας σε Ελλάδα και αλλοδαπή	30
2.2.1. Νομική αποτύπωση της αυτοδικίας στο ελληνικό δίκαιο	30
2.2.1.1. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα του Ποινικού Κώδικα – Άρθρο 331	30
2.2.1.2. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα του Αστικού Κώδικα - Άρθρο 282	35
2.2.1.3. Νομολογία – Παραδείγματα	37
2.2.2. Νομική αντιμετώπιση της αυτοδικίας στην Ευρώπη	39
2.2.3. Νομική προσέγγιση αυτοδικίας στο Αγγλοσαξωνικό δίκαιο	42
2.3. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα της Εγκληματολογίας	49
2.3.1. Η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού(Differential association theory).....	49
2.3.2. Η θεωρία της ανομίας (Strain theory)	50
2.3.3. Η θεωρία της ετικέτας (Labeling approach)	51

2.4.	Η αυτοδικία υπό το πρίσμα της Ψυχολογίας.....	53
2.4.1.	Η αυτοδικία από τη σκοπιά της Κοινωνικής Ψυχολογίας.....	53
2.4.2.	Η αυτοδικία υπό το πρίσμα της Γνωσιακής Ψυχολογίας.....	55
2.5.	Η αυτοδικία υπό το πρίσμα της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας	56
2.5.1.	Η Ανθρωπολογία του Νόμου και η αυτοδικία	56
2.5.2.	Πολιτισμικός σχετικισμός και η αυτοδικία.....	57
3.	Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ ΣΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	59
3.1.	Οι σύγχρονες κοινωνίες και τα χαρακτηριστικά τους	59
3.2.	Το έγκλημα στις σύγχρονες κοινωνίες και η αυτοδικία	62
3.3.	Η παραδοσιακή αυτοδικία στις σύγχρονες κοινωνίες	66
3.3.1.	Η αυτοδικία στην Ελλάδα: Οι περιπτώσεις της Κρήτης και της Μάνης..	67
3.3.1.1.	Η περίπτωση της Κρήτης: Η βεντέτα ως παράδοση και ως αυτοδικία	67
3.3.1.2.	Η περίπτωση της Μάνης: Ο «γδικιωμός» και η αυτοδικία	70
3.3.2.	Η αυτοδικία στην αλλοδαπή: Οι περιπτώσεις της Αλβανίας, της Ιταλίας και του Μεξικού.....	75
3.3.2.1.	Η περίπτωση της Αλβανίας.....	75
3.3.2.2.	Η περίπτωση της Ιταλίας: Η ιταλική μαφία.....	78
3.3.2.3.	Η περίπτωση του Μεξικό: Πολιτοφυλακή και ναρκοπόλεμοι	80
3.4.	Η αυτοδικία στην ψηφιακή εποχή: Νέες μορφές τιμωρίας και κοινωνικού ελέγχου	82
4.	ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ: ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΕ ΘΕΣΜΙΚΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ	84
4.1.	Ο ρόλος του κράτους δικαίου στην αντιμετώπιση της αυτοδικίας στην Ελλάδα	84
4.1.1.	Θεσμικό πλαίσιο	84
4.1.2.	Η συμβολή της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης – Η Ποινική Διαμεσολάβηση	86

4.2.	Κοινωνικές παρεμβάσεις στην αντιμετώπιση της αυτοδικίας.....	87
4.2.1.	Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και εκπαίδευση	87
4.2.2.	Η συμμετοχή της κοινότητας.....	89
4.3.	Οι πολιτισμικές παρεμβάσεις και ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην αντιμετώπιση της αυτοδικίας.....	91
4.3.1.	Πολιτισμική παρέμβαση	91
4.3.2.	Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης	92
4.4.	Καλές πρακτικές για την αντιμετώπιση των παραγόντων που ευνοούν την εμφάνιση της αυτοδικίας διεθνώς	94
4.4.1.	Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη στη Νέα Ζηλανδία	94
4.4.2.	Η κοινοτική αστυνόμευση – Ηνωμένο Βασίλειο	96
4.4.3.	Η Ενίσχυση του Νομικού Αναλφαβητισμού – Ινδία.....	97
4.4.4.	Προγράμματα κατά της Ψηφιακής Αυτοδικίας – Γερμανία.....	99
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	101
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	104
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	120

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Συγκριτική παρουσίαση εννοιών σχετικών με την αυτοδικί- α.....σελ.15
--

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εξετάζει το φαινόμενο της αυτοδικίας στις σύγχρονες κοινωνίες, αναδεικνύοντας τη διαχρονικότητά του και τις σύγχρονες μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται. Παρά την πρόοδο των θεσμών και του κράτους δικαίου, η αυτοδικία επιβιώνει τόσο σε παραδοσιακές όσο και σε αστικές κοινωνίες, συχνά με την ανοχή ή αποδοχή της κοινωνίας. Η ανάλυση υιοθετεί διεπιστημονική προσέγγιση, συνδυάζοντας νομική, κοινωνιολογική, εγκληματολογική, ψυχολογική και ανθρωπολογική θεώρηση. Στην αρχή αποσαφηνίζονται τα χαρακτηριστικά της αυτοδικίας και διαχωρίζεται από όμοιες έννοιες όπως η εκδίκηση και η ανταπόδοση. Παρουσιάζεται και αναλύονται τα κοινωνικά αίτια και οι συνέπειές της, με βάση θεωρητικά σχήματα όπως η θεωρία της ανομίας, της κοινωνικής μάθησης και της ετικέτας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις σύγχρονες εκφάνσεις, όπως οι βεντέτες σε περιοχές όπως η Κρήτη και η Μάνη, αλλά και η ψηφιακή αυτοδικία (π.χ. cyber-lynching). Τέλος, εξετάζονται θεσμικές και κοινωνικές παρεμβάσεις για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου, με έμφαση στην επανορθωτική δικαιοσύνη και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Σκοπός της έρευνας είναι να αναδείξει την αυτοδικία ως ένα σύγχρονο κοινωνικό πρόβλημα που απαιτεί πολύπλευρη και συντονισμένη αντιμετώπιση.

Λέξεις-κλειδιά: Αυτοδικία, αντεκδίκηση, βεντέτα, ψηφιακή δικαιοσύνη, κοινωνική παθολογία

ABSTRACT

This thesis explores the phenomenon of vigilantism in modern societies, emphasizing its persistence by society over time and its contemporary manifestations. Despite the advancement of legal institutions and the rule of law, vigilantism continues to appear in both traditional and urban contexts, often with public tolerance. The analysis adopts an interdisciplinary approach, combining legal, sociological, criminological, psychological, and anthropological perspectives. It begins by clarifying the core characteristics of vigilantism and distinguishing it from related concepts such as revenge and retribution. The study presents and examines the social causes and con-

sequences of the phenomenon, based on theoretical frameworks such as strain theory, social learning theory, and labeling theory. Attention is given to current forms of vigilantism, including vendettas in regions like Crete and Mani, as well as digital vigilantism (e.g., cyber-lynching). Finally, the thesis evaluates institutional and social interventions aimed at preventing and addressing vigilantism, focusing on restorative justice practices and the strengthening of social cohesion. The central aim of the research is to highlight vigilantism as a contemporary social issue that, despite societal progress, persists as a form of unofficial justice driven by social dysfunctions, cultural norms, and a perceived failure of official systems—thereby requiring multifaceted and coordinated responses.

Keywords: Vigilantism, revenge, vendetta, digital justice, social pathology

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αυτοδικία είναι ένα φαινόμενο το οποίο χαρακτηρίζεται από ιστορικότητα και διαχρονικότητα. Το παρελθόν και η παράδοση συνεχίζουν να διαμορφώνουν έως και σήμερα τρόπους συμπεριφοράς που κάποτε ήταν πλήρως αποδεκτοί και τώρα «νομιμοποιούνται» στα πλαίσια των σύγχρονων κοινωνιών. Όσο οι κοινωνίες εξελίσσονται και οι ανθρώπινες σχέσεις γίνονται όλο και πιο απρόσωπες, τόσο περισσότερο η αυτοδικία λειτουργεί υπογείως, χωρίς να ενσωματώνεται στην σύγχρονη κοινωνία αλλά να είναι αποδεκτή από ορισμένες τοπικές κοινωνίες, οι οποίες ζουν με βάση την παράδοση, ενώ παράλληλα εκδηλώνεται και μέσα από τις σύγχρονες μορφές της κοινωνικής ζωής.

Παρά την πρόοδο των δημοκρατικών θεσμών και τη συγκρότηση οργανωμένων δικαιοκτών συστημάτων, το φαινόμενο της αυτοδικίας δεν έχει εξαλειφθεί, αλλά έχει μετουσιωθεί στα χαρακτηριστικά των σύγχρονων κοινωνιών. Περιλαμβάνει σύγχρονες μορφές και εκφάνσεις, οι οποίες ενισχύονται από την ολοένα και αυξανόμενη κοινωνική ανασφάλεια, την αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας του ποινικού συστήματος, την κρίση εμπιστοσύνης στους θεσμούς και με αρωγό την επιρροή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και των κοινωνικών δικτύων. Επομένως, τα περιστατικά αυτοδικίας δεν καταγράφονται μόνο σε παραδοσιακές κοινωνίες, αλλά και σε αστικά περιβάλλοντα, όπου πολλές φορές τυγχάνουν και λαϊκής υποστήριξης και επιδοκimasίας, γεγονός που καταδεικνύει τα βαθύτερα κοινωνικά προβλήματα.

Στην περίπτωση της αυτοδικίας, η έννοια του «δράστη» αποκτά διπλή διάσταση. Ο αυτοδικών δεν είναι απλώς ο δράστης μιας παράνομης πράξης, αλλά αποτελεί κατ' αρχήν και το θύμα ενός προηγούμενου εγκλήματος ή αδικίας ή νομίζει ότι έχει θυματοποιηθεί. Φυσικά, υπάρχουν και περιπτώσεις που ο αυτοδικών, αναλαμβάνει να τιμωρήσει κάποιον που θεωρεί υπαίτιο για εγκληματική ή άδικη πράξη εις βάρος ευάλωτων ομάδων, όπως για παράδειγμα ο βανδαλισμός ενός αυτοκινήτου το οποίο έχει παρκάρει πάνω σε ράμπα αναπήρων¹. Επομένως, καθίσταται αναγκαίο να γίνει η διάκριση του δράστη ενός τυχαίου εγκλήματος από τον δράστη της αυτοδικίας, ο οποίος δρα εκτός του νομικού πλαισίου, αναλαμβάνοντας ο ίδιος την τιμωρία εκεί-

¹ Chen, F. X. Graso, M., Aquino, K., Lin, L., Cheng, J. T., DeCelles, K., & Vadera, A. K. (2022). The vigilante identity and organizations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 170, 104 – 136.

νου που θεωρεί υπαίτιο. Η διττή ιδιότητα του αυτοδικών ως δράστη και θύμα ταυτόχρονα μπορεί να προκαλέσει ηθικά ερωτήματα ως προς την αιτιολόγηση της πράξης του, τις κοινωνικές ρίζες και την αποδοχή ή καταδίκη της από την κοινωνία. Οι ιδιωτικές διαφορές επιλύονται με ανταλλαγή αντιποίνων, τα οποία σήμερα αντί να τα επιβάλλει ο ίδιος ο παθών, τα επιβάλλει το κράτος, μέσω των νομικών κυρώσεων. Η αυτοδικία, αποτελεί την αφετηρία της ανταπόδοσης, η οποία, στις σύγχρονες κοινωνίες αφορά, όχι μόνο το θύμα αλλά ευρύτερα, την κοινότητα². Σήμερα, αναπαρίσταται ως επιβίωση ενός εθιμικού δικαίου, που αφορά τη διαχείριση των συγκρούσεων σε καταστάσεις ανομίας και σε ευνοϊκές συνθήκες για τη συντήρηση τέτοιων νοοτροπιών και κοινωνικών πρακτικών³.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, από τον 20^ο αιώνα και έπειτα, υπάρχει μια ραγδαία εξέλιξη των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών αλλά και πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Οι εξελίξεις αυτές συνοδεύονται και από νέα προβλήματα. Η αδυναμία του κράτους να ικανοποιήσει τις ανάγκες των πολιτών οδηγεί και στην ανικανότητά του να τους παρέχει ασφάλεια και προστασία. Η αυτοδικία λειτουργεί ως αντιστάθμισμα στην αναποτελεσματικότητα του κρατικού μηχανισμού. Επίσης, είναι και ένα είδος αντιμετώπισης των συγκρούσεων από ομάδες ατόμων, κατά τις οποίες η νοοτροπία τους δεν συνάδει με την επίσημη ποινική απονομή δικαιοσύνης.

Ωστόσο δεν αποτελεί ένα ενιαίο φαινόμενο. Διαφοροποιείται ως προς τα κίνητρα, τις μορφές και τις επιπτώσεις της και εμφανίζεται διαφορετικά στις εκάστοτε κοινωνίες. Για την σφαιρική κατανόησή του, απαιτείται μια διεπιστημονική προσέγγιση. Από νομική σκοπιά, αποτελεί κατ' αρχήν εγκληματική πράξη η οποία τιμωρείται με νόμο και έρχεται σε σύγκρουση με το κράτος δικαίου, τη δίκαιη δίκη αλλά και την αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου. Από κοινωνιολογική σκοπιά, η αυτοδικία μπορεί να ιδωθεί ως απάντηση στην κοινωνική παθογένεια και ανομία, όπως την αίσθηση ατιμωρησίας των δραστών, την ανισότητα της πρόσβασης στη δικαιοσύνη ακόμα και την επιθυμία για ηθική αποκατάσταση.

² Ζαραφονίτου Χ. «Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: Τιμωρητικότητα ή άμβλυση συγκρούσεων;» στο Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου «Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, σελ. 115-129.

³ Αρχιμανδρίτου Μ. «Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία: Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση», Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 4.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί, πως η αυτοδικία αποτελεί φαινόμενο με βαθιές κοινωνικές ρίζες. Η ιδέα της ιδιωτικής απόδοσης δικαιοσύνης, ως απάντηση στην αδικία, εντοπίζεται και σε προγενέστερες δομές, όπως σε αγροτικές ή τοπικές κοινωνίες, όπου ο θεσμικός έλεγχος είναι ανίσχυρος ή ανεπαρκής. Η συνέχεια αυτών των πρακτικών μέσα στον χρόνο καταδεικνύει ότι η αυτοδικία δεν είναι μόνο ένα απομεινάρι του παρελθόντος, αλλά φαινόμενο που επανεμφανίζεται υπό νέες μορφές, ακόμα και στον ψηφιακό κόσμο.

Τέλος, είναι αναγκαίο να γίνει μια σημαντική διευκρίνιση. Έχει γίνει αντιληπτό, πως η έννοια της αυτοδικίας συχνά τείνει, λανθασμένα, να ταυτίζεται από το ευρύ κοινό, με την έννοια της βεντέτας και πως σχεδόν πάντα εμπεριέχεται το στοιχείο της βίας. Μάλιστα, στην αναζήτηση βιβλιογραφίας για την ανάλυση της διπλωματικής εργασίας, παρατηρήθηκε η επιμονή πολλών συγγραφέων να αναφέρουν την αυτοδικία, μόνο σε κείμενα με πολιτισμικό περιεχόμενο, όπου και περιγράφονται οι ιστορικές αφηγήσεις συγκεκριμένων κοινοτήτων, όπως της Κρήτης και της Μάνης, οι οποίες αφορούσαν περισσότερο την ιδιωτική αντεκδίκηση, προς ένδειξη τιμής προς την οικογένειά τους. Η αυτοδικία δεν εμπεριέχει πάντα βία και δεν αφορά πάντα παραδοσιακά κίνητρα, όπως θα παρουσιαστεί στη μελέτη αυτή.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει την αυτοδικία ως φαινόμενο των σύγχρονων κοινωνιών, να αναδείξει τους παράγοντες και τις κοινωνικές συνθήκες που οδηγούν στην επιβίωσή της σε κοινωνίες με κράτος δικαίου, να ερμηνεύσει το φαινόμενο μέσα από εννοιολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις αλλά και να εξετάσει την ιστορική και σύγχρονη εκδήλωσή της στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Μέσα από αυτή την φαινομενολογική ανάλυση, επιχειρείται η ερμηνεία των κοινωνικών μηχανισμών που ενδέχεται να ενθαρρύνουν την αυτοδικία καθώς και η αξιολόγηση του ρόλου του κράτους δικαίου και των θεσμών στην πρόληψη και καταστολή τέτοιων περιστατικών.

Η δομή της εργασίας έχει ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο, επιχειρείται η διασαφήνιση του όρου της αυτοδικίας και διευκρινίζεται το περιεχόμενό της σε αντιδιαστολή με συναφείς έννοιες για την καλύτερη κατανόηση της. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται μια εννοιολογική προσέγγιση της αυτοδικίας από τις επικρατέστερες επιστήμες όπου μελετάται το φαινόμενο, την νομική και την κοινωνιολογική

σκοπιά. Για καλύτερη κατανόηση του φαινομένου, παρέχεται και μια εκτενέστερη θεωρητική προσέγγιση και από άλλες επιστήμες, την Εγκληματολογία, την Ψυχολογία αλλά και την Κοινωνική Ανθρωπολογία. Μέσα από την πολυεπιστημονική προσέγγιση επιτυγχάνεται μια σφαιρική διερεύνηση της αυτοδικίας. Στο τρίτο κεφάλαιο η αυτοδικία εξετάζεται στα πλαίσια των σύγχρονων κοινωνιών και τις νέες μορφές του φαινομένου μέσα από το διαδίκτυο και τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Το τελευταίο κεφάλαιο αναλύει τον ρόλο του κράτους δικαίου, τη συμμετοχή της κοινότητας αλλά και τη συμβολή του πολιτισμού στην αντεγκληματική πολιτική της αυτοδικίας στις σύγχρονες κοινωνίες.

Επομένως, η κατανόηση της αυτοδικίας, προϋποθέτει τη διερεύνηση των διαφορετικών διαστάσεων της, τόσο από τη σκοπιά του δικαίου, όσο και υπό το πρίσμα της κοινωνικής και πολιτισμικής πραγματικότητας. Η εργασία που ακολουθεί επιχειρεί ακριβώς αυτή τη συνθετική προσέγγιση, ξεκινώντας με την εννοιολογική προσέγγιση της έννοιας, των χαρακτηριστικών και των ορίων της αυτοδικίας, ώστε να τεθούν οι βάσεις για την εμβάθυνση στις σφαιρικές εκφάνσεις του φαινομένου.

1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ

1.1. Ορισμός της αυτοδικίας

Ως αυτοδικία (αυτός + δίκη) ορίζεται: «*η αυθαίρετη ανταπόδοση αδικήματος*»⁴ ή αλλιώς η τιμωρία προς το πρόσωπο που διέπραξε την αρχική αδικία, από τον ίδιο τον παθόντα και όχι από τη δικαστική εξουσία. Σύμφωνα με τη Νομική Επιστήμη, αποτελεί αξιόποινη πράξη, την οποία διαπράττει το άτομο, χωρίς να οικειοποιείται την αντίστοιχη νομική αξίωση, αλλά πιστεύει πως την κατέχει⁵. Πρακτικά, ένα άτομο αυτοδικεί, όταν, για ένα έγκλημα που θυματοποιήθηκε ή θεώρησε πως θυματοποι-

⁴ Τριανταφυλλίδης Μ. (2006). Λήμμα «αυτοδικία», στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα «αυτοδικία»
https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lg=%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1.

⁵ Μπαμπινιώτης Γ. «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», Κέντρο Λεξικολογίας, 2^η εκδ., Αθήνα, 2002 σελ. 318.

ήθηκε, δεν απευθύνεται στο εκάστοτε δικαστήριο, αλλά προχωρά σε ιδιωτική επίλυση της διαφοράς, ώστε να δικαιωθεί και να επέλθει η προσωπική ικανοποίηση.

Η έννοια της αυτοδικίας παρουσιάζεται στην ελληνική βιβλιογραφία και ως «αντεκδίκηση(*retaliation*)»⁶, δηλαδή είναι η ανταπόδοση του κακού που έκανε ένα άτομο σε ένα άλλο, με ένα αντίστοιχο κακό, με στόχο τα αντίποινα. Παρόλα αυτά δεν σχετίζεται άμεσα με την έννοια της αυτοδικίας. Η αντεκδίκηση αφορά μια μορφή αντιποίνων, όπου το άτομο ανταποδίδει το κακό με αντίστοιχο κακό. Η λεγόμενη πράξη «οφθαλμόν αντί οφθαλμού». Μπορεί να εμπεριέχει και συλλογικά ή πολιτισμικά στοιχεία, όπως η βεντέτα, και παραμένει μη θεσμοθετημένη και προσωπική αντίδραση. Η αυτοδικία, δεν εμπεριέχει μόνο πολιτισμικό περιεχόμενο, αλλά υποκαθιστά τους επίσημους θεσμούς, οι οποίοι συχνά εμφανίζονται ανύπαρκτοι ή αμελούν να παρέμβουν άμεσα. Θεωρείται «αναγκαία» μορφή αποκατάστασης δικαιοσύνης και δικαιολογείται ηθικά από τον δράστη, σε αντίθεση με την αντεκδίκηση, η οποία αφορά την συμβολική ή πραγματική εξίσωση του κακού που προηγήθηκε.

Επιπλέον, η έννοια της «ανταπόδοσης(*retribution*)»⁷, εννοείται η τιμωρία η οποία επιβάλλεται στους εγκληματίες ως αποτέλεσμα της διάπραξης εγκλήματος⁸, όμως, στο πλαίσιο της αυτοδικίας, νοείται η τιμωρία που επιχειρεί να επιβάλλει το ίδιο το άτομο προς αυτόν που θεωρεί ότι τον έχει βλάψει⁹. Επίσης, αποτελεί και ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του σκοπού της ποινής, το οποίο είναι να επιβάλλεται ποινή αντίστοιχη με τη βλάβη που προξένησε ο δράστης στην κοινωνία, με σκοπό την αποτροπή του από το έγκλημα¹⁰. Σημαντικό είναι, η ανταπόδοση μέσω

⁶ Τριανταφυλλίδης Μ. (2006). Λήμμα «αντεκδίκηση», στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα

https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CE%B7%CF%83%CE%B7&dq= βλ. για παράδειγμα Αρχιμανδρίτου 2007 και Μπαμπινιώτης, ο.π. σελ. 200.

⁷ Oxford University Press, «Retribution», In Oxford Learner's Dictionaries.

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/retribution>

“Retribution (for something): severe punishment for something seriously wrong that somebody has done”.

⁸ Βλάχου Β. λήμμα «Ανταπόδοση» στο Λεξικό Εγκληματολογίας, επιμ. Σπινέλλη Κ., Κουράκης Ν., Κρατιδίωτη Μ., εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, 2018 σελ. 64-66.

⁹ Τριανταφυλλίδης Μ. (2006). Λήμμα «ανταπόδοση», στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα

¹⁰ Φαρσεδάκης Ι. «Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1990 σελ 100-101.

της ποινής να συνοδεύεται από την αρχή της αναλογικότητας, ώστε να αποδίδεται η καταλληλότερη ποινή για την εκάστοτε εγκληματική πράξη¹¹. Η πράξη αυτή βασίζεται στην αντίληψη ότι η τιμωρία πρέπει να είναι ανάλογη του κακού που προκλήθηκε και συνήθως εκδηλώνεται με κίνητρο το συναίσθημα.

Στη διεθνή βιβλιογραφία, περιγράφεται με διάφορους όρους όπως «*self-redress*»¹², δηλαδή κάθε πράξη την οποία αναλαμβάνει ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων για να αποκαταστήσουν μια διένεξη με ένα άλλο άτομο ή ομάδα, χωρίς την εμπλοκή της ποινικής δικαιοσύνης. Επίσης, μια από τις επικρατέστερες έννοιες είναι και το «*vigilantism*». Προέρχεται από τη λατινική ρίζα «*vigilie*», η οποία σήμαινε επιτήρηση και παρακολούθηση¹³. Στη βιβλιογραφία, το *vigilantism* αποδίδεται ως μια ομάδα ανθρώπων που δρα συλλογικά για αποκατάσταση του κοινωνικού ελέγχου ή απόδοση δικαιοσύνης ως προς αποκλίνουσες συμπεριφορές¹⁴. Χρησιμοποιείται, κυρίως από το αγγλοσαξωνικό δίκαιο, ουσιαστικά για τους «αυτόκλητους τιμωρούς», οι οποίοι αποφέρουν δικαιοσύνη στην κοινωνία, τιμωρώντας εγκληματίες, χωρίς να έχουν εξουσιοδότηση από το κράτος. Σχετίζεται, μάλιστα και με τον όρο «*informal justice*»¹⁵, ως εξωδικαστική πρωτοβουλία ατόμων, με σκοπό την αντικατάσταση του ποινικού συστήματος ή να προβούν σε πράξεις που ξεπερνούν τις περιοριστικές παραμέτρους του επίσημου συστήματος δικαιοσύνης ή και με το «*self-policing*»¹⁶ για αποφάσεις από την κοινότητα σε σχέση με το αποδεκτό επίπεδο και έλεγχο της εγκληματικότητας, χωρίς να εμπλέκονται θεσμικά όργανα. Ο συγκεκριμένος όρος περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα πρακτικών, από κοινοτικές δράσεις πρόληψης, έως και ανεπίσημους μηχανισμούς επίλυσης διαφορών στο πλαίσιο εσωτερικών κοινωνικών ομάδων¹⁷. Τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι πολιτοφυλακές στο Μεξικό, οι οποίες καταπολεμούν τα καρτέλ, χωρίς την επίσημη συναίνεση των αρ-

¹¹ Λεξικό Εγκληματολογίας, ο.π. σελ. 66.

¹² Sociology Dictionary, «Self-redress».

<https://sociologydictionary.org/self-redress/>: “Any action taken by a wronged individual or group to settle a dispute with another individual or group outside of the legal system.”

¹³ Gardenier. Practitioners of Vigilantism, στο «Towards a Vigilant Society», British Academy, 2022, 9-31, 9-10.

¹⁴ Ο.π. σελ. 10.

¹⁵ Mc. Laughlin E. & Muncie J. «The Sage Dictionary of Criminology», Sage Publications, 3rd ed., London, 2013. Pg. 233-234.

¹⁶ Το ίδιο σελ.401-402.

¹⁷ Βλ. επίσης και «self-policing», A Dictionary of Law Enforcement, Graham G. & Williams M. Oxford University Press, 1st edition, 2007, page 139.

χών. Λιγότερο συχνά, η αυτοδικία αναγράφεται και ως *self-help*¹⁸, όπου το άτομο βοηθά τον εαυτό του να δικαιωθεί, συνήθως λόγω της ανεπάρκειας και αναποτελεσματικότητας της κρατικής δικαιοσύνης.

Η έννοια της αυτοδικίας, επίσης, συνηθίζεται να ταυτίζεται με έννοιες όπως η «εκδίκηση (*revenge*)», οι οποίες, αποτελούν μη θεσμοθετημένες μορφές δικαιοσύνης, όμως υπάρχουν διαφορές μεταξύ τους. Οι διαφορές αυτές είναι εμφανείς στον ορισμό, τις αιτίες εμφάνισης του φαινομένου καθώς και σε διάφορα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Η αυτοδικία, επικεντρώνεται στην παραβίαση του νομικού πλαισίου με ιδιωτικά μέσα, ενώ οι αιτίες της μπορεί να προέρχονται από έλλειψη εμπιστοσύνης στο Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης¹⁹, έλλειψη πίστης στους θεσμούς και τις αξίες της κοινωνίας καθώς και από άλλους πολιτισμικούς παράγοντες. Σύμφωνα και με τον Garland στο βιβλίο του «Punishment and Modern Society»²⁰, η *αντεκδίκηση* και η *εκδίκηση* αποτελούν μέρος της νοοτροπίας των δυτικών κοινωνιών, μαζί με την αυτοδικία, και σχετίζονται με την εξέλιξη του πολιτισμού και των αξιών της κοινωνίας.

Αντίθετα, η εκδίκηση, σχετίζεται περισσότερο με την ανταπόδοση του κακού από τον παθόντα, λόγω μίσους ή οργής²¹. Στη βιβλιογραφία εμφανίζεται και ως «θεσπισμένη εκδίκηση»²², εκδίκηση του αίματος, ιδιωτική εκδίκηση ή βεντέτα²³. Υποστηρίζεται πως η εκδίκηση αποτελεί την πρώτη μορφή ανταπόδοσης και απονομής της δικαιοσύνης στις πρωτόγονες κοινωνίες. Η εκδίκηση συνήθως στοχεύει στην ικανοποίηση του εγωισμού και των συναισθημάτων του ατόμου και όχι στην απονομή

¹⁸ Βλ. για παράδειγμα «Crime as social Control», Black Donald, American Sociological Review, Vol. 48, No. 1, 1983, pg. 34 – 45: “much crime is moralistic and involves the pursuit of justice. It is a mode of conflict management, possibly a form of punishment, even capital punishment. Viewed in relation to law, it is self-help.”

¹⁹ Ζαραφωνίτου Χ., Κουράκης Ν. (2008) «Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και οι τάσεις αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής» στο Ποινικός Λόγος 5/2008, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος, σελ. 1007-1015.

²⁰ Garland D. “Punishment and modern society”, Clarendon Press, Oxford 1990, pg. 216 επ.

²¹ Τριανταφυλλίδης Μ. Λήμμα «εκδίκηση», στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Πύλη για την ελληνική γλώσσα, 2006.

<https://www.greek->

[lan-](https://www.greek-)

[guage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lg=%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CE%B7%CF%83%CE%B7.](https://www.greek-)

²² Roger V. Gould «Revenge as Sanction and Solidarity Display: An Analysis of Vendettas in Nineteenth-Century Corsica», American Sociological Review, 65, 5, 2000 pg. 682-704, 683.

²³ Αρχιμανδρίτου Μ. ο.π. σελ. 3

δικαιοσύνης²⁴. Αντίθετα, αυτοδικία δεν εμπεριέχει πάντοτε το στοιχείο της βίας και σκοπός είναι η επίλυση διαφορών. Τέλος, από νομικής απόψεως, η αυτοδικία, παραμένει κατά κανόνα παράνομη, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να γίνει άρση του αδίκου, αν ένα θύμα δεν είχε άλλη επιλογή να προστατεύσει τον εαυτό του, από το να αυτοδικήσει.

Στη βιβλιογραφία δεν εντοπίζεται σαφής θεωρητική διάκριση μεταξύ των παραπάνω εννοιών. Η προσπάθεια διαφοροποίησής τους στην παρούσα εργασία βασίζεται στο περιεχόμενο των ίδιων των ορισμών και στα χαρακτηριστικά που προκύπτουν από αυτούς. Στόχος αποτελεί η διερεύνηση σε βάθος του φαινομένου της αυτοδικίας και των συναφών εννοιών της. Για μια καλύτερη κατανόηση της διάκρισης αυτής, παρατίθεται ο παρακάτω πίνακας:

Πίνακας 1: Συγκριτική παρουσίαση εννοιών σχετικών με την αυτοδικία

<u>Έννοια</u>	<u>Ορισμός</u>	<u>Κίνητρο</u> / <u>Σκοπός</u>	<u>Εμπλοκή</u> <u>κράτους</u> / <u>θεσμών</u>	<u>Νομική</u> <u>θεώρηση</u>	<u>Σχέση με τη</u> <u>βία</u>
Αυτοδικία	Η ιδιωτική απονομή δικαιοσύνης από το άτομο, χωρίς προσφυγή στο δικαστικό σύστημα.	Αποκατάσταση δικαίου ή προσωπική ικανοποίηση λόγω αδυναμίας του κράτους.	Όχι	Κατά κανόνα παράνομη· ενίοτε προβλέπεται άρση του αδίκου (άρθρο 331 ΠΚ).	Όχι απαραίτητα βίαιη.
Εκδίκηση (Revenge)	Προσωπική ανταπόδοση, καθοδηγούμενη από συ-	Ικανοποίηση θυμού ή εγωισμού.	Όχι	Παράνομη	Συνήθως βίαιη.

²⁴ Ο.π. σελ. 28-30.

	ναισθήματα όπως οργή ή μίσος.				
Αντεκδίκηση (Retaliation)	Ανταπόδοση του κακού με αντίστοιχο κακό.	Αντίποινα· τιμωρία λόγω προσβολής.	Όχι	Παράνομη εκτός θεσμικού πλαισίου.	Περιλαμβάνει πρόκληση βλάβης.
Ανταπόδοση (Retribution)	Επιβολή ανά- λογης ποινής για το έγκλη- μα, από το κράτος. // η τιμωρία που επιχειρεί να επιβάλει το ίδιο το άτομο σε εκείνον που θεωρεί ότι το έχει βλάψει	Αποκατά- σταση κοι- νωνικής ι- σορροπίας ή αντίποινα.	Ναι / Όχι όταν επι- βάλλεται από ιδιώ- τη	Νόμιμη – βασική αρ- χή του ποινικού δικαίου. / Παράνομη όταν επι- βάλλεται από ιδιώτη	Όχι απαραί- τητα βίαιη· μπορεί να είναι συμ- βολική.

Από την ανάλυση των παραπάνω εννοιών προκύπτει ότι, παρότι η αυτοδικία, η εκδίκηση, η αντεκδίκηση και η ανταπόδοση έχουν κοινό σημείο την ιδιωτική ανταπόκριση σε ένα αδίκημα, διαφοροποιούνται ουσιαστικά ως προς το νομικό τους πλαίσιο, τα κίνητρα και τη σχέση τους με τη βία. Ως προς τα κίνητρα, η αυτοδικία, αποτελεί ιδιωτική αντιμετώπιση διαφορών που συνήθως προκύπτει από την έλλειψη εμπιστοσύνης στους θεσμούς ή όταν το άτομο νιώθει να απειλούνται οι εθιμικοί κανόνες. Αντίθετα, η εκδίκηση βασίζεται σε προσωπικά συναισθήματα και έχει καθαρά εμπαθή χαρακτήρα, ενώ η αντεκδίκηση αποτελεί περισσότερο πράξη αντιποίνων, η οποία δεν τυποποιείται νομικά. Η ανταπόδοση, τέλος, διαφοροποιείται ση-

μαντικά, καθώς αφορά θεσμοθετημένη πρακτική του ποινικού δικαίου, εστιάζοντας στην αναλογική τιμωρία ως μορφή κοινωνικής αποκατάστασης.

Σε νομικό επίπεδο, το κοινό σημείο των παραπάνω εννοιών είναι η εξωδικαστική διευθέτηση των διαφορών. Στην Αμερική, η ιδιωτική ανταπόδοση καθιερώθηκε ως «νόμιμο» μέσο επίλυσης διαφορών, με τον «Νόμο του Λιντς»,²⁵ από όπου υιοθετήθηκε η λέξη «λιντσάρισμα» που αναφέρεται στη δημόσια κατακραυγή και τιμωρία. Η συμμετοχή σε λιντσάρισμα τιμωρούνταν από τον αμερικανικό νόμο, αλλά σε περίοδο έλλειψης δικαστηρίων, αποτελούσε μονόδρομο²⁶. Στον ελληνικό ποινικό κώδικα, η αυτοδικία βρίσκεται στο άρθρο 331 του Ποινικού Κώδικα, αλλά αναφέρεται και σε διάφορα άρθρα του Αστικού Κώδικα²⁷. Πέρα από την Ελλάδα και την Αμερική, παρατηρούνται φαινόμενα αυτοδικίας και σε άλλες περιοχές της Ευρώπης, όπως στη Νότια Ιταλία που είναι γνωστή για την επικράτηση της Μαφίας έναντι του νόμου²⁸, αλλά και σε άλλες περιοχές, όπως η Ασία και Λατινική Αμερική²⁹.

Συνολικά, η έννοια της αυτοδικίας δεν είναι ένα νέο φαινόμενο. Προέρχεται από τις αρχαϊκές κοινωνίες, όπου η τιμωρία των παραβατών αποτελούσε ιδιωτική υπόθεση, χωρίς την εμπλοκή προσώπου κάποιας έννομης αρχής. Αντίθετα, στις σύγχρονες κοινωνίες, η αυτοδικία, παρότι αποτελεί έγκλημα, διατηρείται σε διάφορες μορφές, όπου συνήθως επικρατεί η πολιτισμική παράδοση και η κουλτούρα, έναντι των ποινικών νόμων³⁰. Η τιμωρία, αποτελεί απάντηση της κοινωνίας σε μια εγκληματική συμπεριφορά που διατάραξε την ισορροπία της κοινωνίας και η ιδιωτική απάντηση συναντάται και στις σύγχρονες κοινωνίες

²⁵ «Lynch Law: lynching is a criminal practice which is peculiar to the United States. The practice whereby mobs capture individuals suspected of crime, or take them from the officers of the law, and execute them without any process at law, or break open jails and hang convicted criminals, with impunity» στο Cutler, J.E. (1905), *Lynch-law: An investigation into the history of lynching in the United States*, Cornell University Law Library σελ. 1.

²⁶ Το ίδιο σελ. 262-266.

²⁷ Α.Κ. Άρθρα 282, 283. Αλλά και σε ειδικές διατάξεις όπως ΑΚ 985, 986, 1008, 1079. Ι.Σ. Σπυριδάκης «Εγχειρίδιο γενικών αρχών αστικού δικαίου» Εκδόσεις Σάκκουλα, Γ' Έκδοση, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2022, σελ. 153 – 157.

²⁸ Henner Hess “Mafia & Mafiosi” translated by Ewald Osers, C. Hurst & Co. LTD, London, 1970. Pgs. 14-46.

²⁹ Tapscott R. “Vigilantes and the State: Understanding Violence through a Security Assemblages Approach”, *Perspective on Politics*, 03/2023, pgs. 210-211.

³⁰ Αρχιμανδρίτου Μ. (2007), σελ. 15.

Συμπερασματικά, η αυτοδικία συνιστά ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο επιβιώνει στις σύγχρονες κοινωνίες. Παρά το γεγονός ότι αποτελεί κατά κανόνα παράνομη πράξη, εντοπίζεται συχνά σε κοινωνίες όπου η θεσμική δικαιοσύνη καθίσταται αναποτελεσματική. Η διάκριση της από τις παραπάνω έννοιες, αναδεικνύει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της και οδηγεί στην καλύτερη κατανόηση της υπό το πρίσμα κοινωνικών, πολιτισμικών και νομικών παραγόντων.

1.2. Γενικά χαρακτηριστικά της αυτοδικίας

Σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, αναλύθηκε ο ορισμός της αυτοδικίας, το περιεχόμενό της και οι έννοιες με τις οποίες σχετίζεται. Μέσα από τους παραπάνω ορισμούς διακρίνονται κάποια χαρακτηριστικά, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν και ως θεμελιώδη χαρακτηριστικά της αυτοδικίας³¹.

Ένα από τα θεμελιώδη γνωρίσματα της αυτοδικίας είναι η απονομή της δικαιοσύνης με εξωδικαστικά μέσα. Το άτομο ή η ομάδα, για να επιλύσει μια διαφορά, δεν καταφεύγει στους θεσμούς της δικαιοσύνης, αλλά, επιλέγει τη χρήση αντιποίνων και την τιμωρία με ιδιωτικά μέσα. Η μη προσφυγή στους θεσμούς της δικαιοσύνης μπορεί να πηγάζει από διάφορους παράγοντες, όπως η πολιτισμική ιδεολογία, η μη εμπιστοσύνη στους θεσμούς της δικαιοσύνης ή και το αίσθημα ατιμωρησίας και τα οποία τελικά, ευνοούν την ιδιωτική επίλυση διαφορών.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό είναι η απόκλιση της αντίληψης του δράστη για το τι είναι «δίκαιο» ή «σωστό» σε σχέση με το επίσημο νομικό πλαίσιο. Το πρόσωπο που αυτοδικεί, ισχυρίζεται πως ενεργεί ορθά, ανεξάρτητα από το αν η πράξη αυτή εμπίπτει στο νόμο ή όχι, διότι πιστεύει ότι η πράξη αυτή είναι αναγκαία για την επιβολή της δικαιοσύνης. Η διαδικασία αυτή, σχετίζεται άμεσα με την κοινωνικοποίηση που έλαβε το άτομο σε πρώιμη ηλικία, από τους γονείς αλλά και τον κοινωνικό περίγυρο, την προσωπική του ηθική και τις πολιτισμικές αξίες που έχει εσωτερικεύσει. Αναγνωρίζονται, βεβαίως, και περιπτώσεις όπου το άτομο, μολονότι γνωρίζει ότι η αυτοδικία συνιστά παράνομη πράξη, επιλέγει συνειδητά να προσφύγει σε αυτήν, επιδιώκοντας την προσωπική του δικαίωση.

³¹ Johnston L "What is vigilantism", British Journal of Criminology, 36(2), pgs. 220-222.

Επίσης, σε επίπεδο δικαίου, η αυτοδικία αποτελεί παράνομη πράξη, τουλάχιστον στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες, καθώς παραβιάζει τη νομιμότητα και υπονομεύει την κρατική εξουσία. Τιμωρείται με μια σχετική αυστηρότητα, καθώς υπονομεύει το κράτος και ενθαρρύνει τιμωρητικές συμπεριφορές. Στον ελληνικό ποινικό κώδικα, τιμωρείται με χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας. Φυσικά, υπάρχουν και οι εξαιρέσεις, που αίρουν το άδικο της αυτοδικίας, για παράδειγμα σε περίπτωση άμυνας,.

Χρειάζεται να διευκρινιστεί, πως η αυτοδικία δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκη με την άσκηση βίας. Το εύρος της ποικίλλει από μια απλή εγκληματική πράξη, όπως, η φθορά ξένης ιδιοκτησίας, έως και κακούργημα όπως την ανθρωποκτονία. Ορισμένες μορφές αυτοδικίας τυγχάνουν ευρύτερης κοινωνικής αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο, όπως για παράδειγμα το λιντσάρισμα των παιδόφιλων, ενώ άλλες μορφές αυτοδικίας απολαμβάνουν μικρότερη ανοχή από το κοινωνικό σύνολο.

Συμπερασματικά, τα γενικά χαρακτηριστικά της αυτοδικίας είναι πως, αρχικά, δεν περιλαμβάνει την εμπλοκή θεσμικών οργάνων. Ο αυτοδικών, «παίρνει το νόμο στα χέρια του», παρακάμπτοντας τις επίσημες διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης, λόγω διαφόρων κοινωνικών, ιδεολογικών και πολιτισμικών παραγόντων. Σκοπός της είναι η απονομή δικαιοσύνης με υποκειμενικό κίνητρο ή η επίλυση διαφορών. Η έκτασή της μπορεί να ποικίλλει, ανάλογα με τις προθέσεις και τον σκοπό του εκάστοτε ατόμου. Μπορεί να είναι από απλή διένεξη έως και σοβαρές εγκληματικές πράξεις και για το λόγο αυτό, η νομική της αντιμετώπιση εξαρτάται από τις ιδιαίτερες περιστάσεις της εκάστοτε περίπτωσης. Τα παραπάνω, αποδεικνύουν πως η αυτοδικία είναι μια πολυδιάστατη έννοια και η ανάλυση των ιστορικών, κοινωνιολογικών και νομικών διαστάσεων της θα αναδείξει τη σημασία της αντιμετώπισής της στη σύγχρονη κοινωνία.

1.3. Μορφές της αυτοδικίας

Η αυτοδικία, ως σύγχρονο και πολυπαραγοντικό φαινόμενο έχει πολλές διαστάσεις και μορφές. Θα γίνει περιγραφή ορισμένων βασικών μορφών της, οι οποίες προκύπτουν εξ' ορισμού και από τα παραδείγματα που έχουν παρατεθεί σε επόμενα κεφάλαια. Οι βασικές κατηγοριοποιήσεις της αυτοδικίας διακρίνονται ανάλογα

με το κίνητρο, το επίπεδο βίας, τα μέσα που χρησιμοποιούνται και τη συμμετοχή ατόμων ή ομάδων σε αυτή. Το εύρος της αυτοδικίας μπορεί να αποτελείται από ένα απλό πλημμέλημα έως και σοβαρότερα εγκλήματα, όπως οι βαριές σωματικές βλάβες και η ανθρωποκτονία. Η αυτοδικία, συχνά, χρησιμοποιεί τη βία ως μέσον για να επιτύχει την επιβολή δικαιοσύνης με ιδιωτικό τρόπο³². Βία μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε έμμεσα, με ψυχολογικό, λεκτικό τρόπο ή σωματικά που μπορεί να φτάσει και το θάνατο.

Σε ορισμένες πολιτισμικές ομάδες, το εθνικό δίκαιο δεν αντανakλά τις αξίες και τα ήθη της κοινότητάς τους, με αποτέλεσμα οι διαφορές να επιλύονται ιδιωτικά, βάσει εθιμικών κανόνων. Η πρακτική αυτή, η οποία ενίοτε περιλαμβάνει τη χρήση βίας, οδηγεί σε μια άτυπη αποδοχή της αυτοδικίας, καθώς η επίσημη έννομη τάξη παρακάμπτεται προς όφελος των τοπικών αντιλήψεων περί δικαίου. Στο ίδιο πλαίσιο, η βία τείνει να εξωραϊζεται και να παρουσιάζεται ως θεμιτό μέσο απονομής δικαιοσύνης. Ανάλογες τάσεις καταγράφονται και σε ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο, όπως δείχνουν περιστατικά που έχουν προβληθεί από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης: πολίτες συγκεντρώνονται έξω από δικαστήρια, προκειμένου να επιτεθούν λεκτικά ή ακόμη και σωματικά σε κατηγορούμενους για εγκλήματα που έχουν προκαλέσει κοινωνική κατακραυγή. Τέτοιες μορφές αυθόρμητης, συλλογικής αντίδρασης συνιστούν χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτοδικίας, καθώς το πλήθος επιχειρεί να υποκαταστήσει το θεσμικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης.

Η μη χρήση βίας σε περιστάσεις αυτοδικίας, υπάρχει σε περιπτώσεις όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός μιας μερίδας ανθρώπων και η αποδοκιμασία. Επιπρόσθετα, μπορεί να εμπεριέχεται και σε μια πράξη που το ίδιο το άτομο δεν γνώριζε ότι ήταν εγκληματική/παραβατική, όπως η αλλαγή κλειδαριάς στην εξώπορτα, σε σπίτι που δεν του ανήκει. Επίσης, αυτοδικία χωρίς χρήση βίας είναι το σαμποτάζ συναδέλφου, ώστε να αμαυρωθεί η δουλειά του και να μην πάρει προαγωγή. Είναι, λοιπόν, αντιληπτό, πως η αυτοδικία δεν είναι απαραίτητα βίαιη πράξη, αλλά μπορεί να επιφέρει συνέπειες στο θύμα, οι οποίες να είναι επιζήμιες για την προσωπικότητά του.

³² Ν. Κουράκης (1991) «Περί βίας» στο <https://courakis.gr/>. Σελ. 1-20.

Η αυτοδικία, μπορεί να πραγματοποιηθεί, όταν το άτομο, με δική του πρωτοβουλία και χωρίς τη βοήθεια τρίτων, αποδίδει δικαιοσύνη, το οποίο προκύπτει από τον ίδιο τον ορισμό που παρατέθηκε παραπάνω. Συνήθως, πραγματοποιείται σε πλαίσιο ψυχικού αναβρασμού, με αυθόρμητες συμπεριφορές και προτροπές. Τέτοιες συμπεριφορές εκδηλώνονται αμέσως μετά την πράξη αδικίας, όπως για παράδειγμα αν ένα θύμα κλοπής αρχίζει και επιτίθεται στον κλέφτη, εκ των υστέρων, ενώ ο κίνδυνος έχει περάσει και το θύμα μπορούσε να διαφύγει, αλλά επέλεξε να εμπλακεί σε σύγκρουση, αντί να ειδοποιηθούν οι αστυνομικές αρχές. Εκεί, το θύμα δεν μπορεί να προστατευθεί από το νόμο, γιατί δεν θεωρείται άμυνα. Ένα απλούστερο παράδειγμα «ατομικής» αυτοδικίας συνιστά, αν ένας γονέας επιτεθεί σε δάσκαλο επειδή θεωρεί ότι ο τελευταίος κακομεταχειρίζεται το παιδί του. Ο δράστης της αυτοδικίας, επομένως, δρα αυτοβούλως και επηρεασμένος συναισθηματικά, καθώς θεωρεί πως είναι ηθικά σωστό να απαντήσει στη βλάβη που του προκάλεσαν. Εν αντιθέσει, υπάρχουν και πράξεις αυτοδικίας από ομάδες ατόμων, οι οποίες συγκεντρώνονται με σκοπό να αποδώσουν δικαιοσύνη με ιδιωτικά μέσα. Μπορεί η δράση αυτή να είναι οργανωμένη ή και ομάδα ανθρώπων που θεωρούν ότι αποδίδουν δικαιοσύνη.

Μια κατηγοριοποίηση, η οποία παρατηρήθηκε στη μελέτη του φαινομένου, αφορά παραδοσιακές και σύγχρονες μορφές αυτοδικίας. Η αυτοδικία, υπήρχε πάντα ως επιλογή απόδοσης δικαιοσύνης παλαιότερα, αλλά πλέον, λόγω της εξέλιξης της κοινωνίας και της τεχνολογίας, έχουν εμφανιστεί νέες μορφές της, προσαρμοσμένες στις νέες κοινωνικές συνθήκες.

Αρχικά, η πιο διαδεδομένη μορφή παραδοσιακής αυτοδικίας είναι η βεντέτα, η οποία είναι αποκρυσταλλωμένη από πολιτισμικές και ιδεολογικές ρίζες, εδραιωμένη από τα βάθη της ιστορίας. Οι συχνότερες πόλεις στις οποίες εφαρμόζεται ως σήμερα στην Ελλάδα, είναι η Κρήτη και λιγότερο η Μάνη. Στο εξωτερικό, οι πιο διαδεδομένες χώρες με περιστατικά αυτοδικίας είναι η Ιταλία, η Λατινική Αμερική και το Μεξικό. Βασίζεται στους άγραφους κανόνες και την πολιτισμική παράδοση της κοινωνίας και μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στην κοινή γνώμη.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι ραγδαίες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις συνοδεύονται από την εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικότητας αλλά και τρόπων εξωθε-

σμικής «απόδοσης δικαιοσύνης». Η σύγχρονη αυτοδικία εκδηλώνεται μέσω του διαδικτύου και κυρίως μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (social media)³³. Μέσω του προσωπικού του λογαριασμού, το άτομο μπορεί να διαπράξει αυτοδικία, αναλαμβάνοντας τον ρόλο του «τιμωρού», η οποία διακυμαίνεται από απλή δυσφήμιση έως και προσωπική επίθεση. Παρατηρείται, δηλαδή, πως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λειτουργούν ως πλατφόρμες όπου η αυτοδικία αποκτά ψηφιακή διάσταση, χωρίς θεσμικό έλεγχο και νομική κατοχύρωση.

Συμπερασματικά, η αυτοδικία στις σύγχρονες κοινωνίες, μπορεί να εκδηλωθεί με ποικίλους τρόπους και μορφές. Αυτό συμβαίνει πάντα σε σχέση με την κοινωνία, τον πολιτισμό, την εποχή, τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούν αλλά φυσικά και με τις αντιλήψεις του ίδιου του ατόμου για την αυτοδικία. Η κατανόηση του περιεχομένου και των διαστάσεων της είναι κρίσιμη για την ευρύτερη αντιμετώπιση και μελέτη του φαινομένου.

2. Η ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ

2.1. Κοινωνιολογική προσέγγιση της αυτοδικίας

Η αυτοδικία, πέρα από τη νομική της διάσταση ως έγκλημα, συνιστά και ένα βαθιά κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο εκδηλώνεται ως απόρροια συλλογικών εμπειριών, πολιτισμικών αντιλήψεων και θεσμικών ελλειμμάτων. Από κοινωνιολογική σκοπιά, η αυτοδικία δεν αντιμετωπίζεται απλώς ως παραβίαση του νόμου, αλλά ως αποτέλεσμα κοινωνικών συνθηκών που ευνοούν την απονομιμοποίηση των θεσμικών οδών απονομής της δικαιοσύνης. Σε περιόδους κρίσης της εμπιστοσύνης προς το κράτος, σε περιβάλλοντα κοινωνικής ανισότητας ή σε πολιτισμικά πλαίσια όπου κυριαρχούν άγραφοι κανόνες, η αυτοδικία συχνά νομιμοποιείται κοινωνικά και εκλαμβάνεται ως μέσο αποκατάστασης της «πραγματικής» δικαιοσύνης.

Από τους κυριότερους κοινωνικούς παράγοντες ενίσχυσης της αυτοδικίας είναι η απουσία εμπιστοσύνης στους επίσημους και ανεπίσημους θεσμούς³⁴. Απόρροια

³³ Drury B., Drury S., Rahman MD., Ullah I. «A social network of crime: A review of the use of social networks for crime and detection of crime», Online Social Networks and Media, Vol.30, 2022 pg. 1-17.

³⁴ Ως θεσμός ορίζεται «είτε τις κατεστημένες κοινωνικές μορφές, δηλαδή κοινωνικά φαινόμενα, ατομικά ή συλλογικά που παρουσιάζουν μονιμότητα, σταθερότητα, είτε διαδικασίες οργάνωσης μιας

των παραπάνω αποτελεί η δημιουργία ενός χάσματος μεταξύ των πολιτών και των θεσμών που τελικά οδηγεί σε ελλιπή κοινωνικό έλεγχο³⁵ και ένα καθεστώς ανομίας³⁶, τα οποία συνιστούν γόνιμο έδαφος για την προσφυγή των πολιτών στην αυτοδικία. Κατά συνέπεια, αναδεικνύεται η αδυναμία του ίδιου του κράτους να προστατέψει τους πολίτες και οι τελευταίοι «αναγκάζονται» να πάρουν το νόμο στα χέρια τους.

Με βάση τα παραπάνω, μια μεγάλη μερίδα πολιτών υποστηρίζει πως η αστυνομία και τα δικαστήρια λειτουργούν μεροληπτικά, επηρεάζονται από πολιτικά ή οικονομικά συμφέροντα, ενώ η δικαστική διαδικασία είναι συχνά χρονοβόρα, αναποτελεσματική και απρόσιτη. Η ατιμωρησία, οι καθυστερήσεις στην εκδίκαση υποθέσεων και η ελλιπής στήριξη των θυμάτων εντείνουν το αίσθημα ανασφάλειας και αδικίας³⁷. Συχνά, τα θύματα εγκλημάτων αισθάνονται ότι δεν λαμβάνουν την απαραίτητη θεσμική προστασία και ότι ο δράστης μένει ατιμώρητος, γεγονός που διαβρώνει τη θεσμική νομιμοποίηση του κράτους δικαίου.

Έρευνες έχουν δείξει³⁸, πως οι πολίτες δεν εμπιστεύονται το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης, ήδη, από το αρχικό στάδιο της καταγγελίας ενός εγκλήματος, θεωρώντας την αστυνομία απρόθυμη ή ανίκανη να κινήσει τις διαδικασίες για την υπόθεσή τους. Η αποθάρρυνση αυτή οδηγεί στη σιωπή των θυμάτων και στην αίσθηση ότι η δικαιοσύνη δεν λειτουργεί ισότιμα για όλους. Επιπρόσθετα, η αντίληψη περί έλλειψης αντικειμενικότητας των δικαστικών αρχών εδραιώνεται μέσα από εμπειρίες που σχετίζονται με την άνιση μεταχείριση, τη διαφθορά και την πολυπλοκότητα των διαδικασιών, καθιστώντας τις δικαστικές αποφάσεις αναξιόπι-

κοινωνίες, με άλλα λόγια ένα σύνολο από κανόνες με τις οποίες επιτυγχάνεται η συνοχή της κοινωνίας» Βλ. Βαρουξή Χ. και Σαρρή Ν. «Εμπιστοσύνη στους κοινωνικούς θεσμούς» στο «Θεσμοί, αξίες και συμπεριφορές: Μελέτη των ευρημάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας(2008-2009), ΕΚΚΕ, 2011, σελ. 80-96., 82

³⁵ «Ως κοινωνικός έλεγχος προσδιορίζεται η ικανότητα της κοινωνίας να αυτορυθμίζεται επί τη βάσει αρχών και αξιών που η ίδια έχει θέσει.» Λαμπροπούλου Ε. «Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος», Παπαζήση, 2^η εκδ., Αθήνα, 2023, σελ.23.

³⁶ Αρχιμανδρίτου (2007), σελ. 4.

³⁷ Ζαραφωνίτου Χ. & Ερευνητική Ομάδα Φοιτητών«(Αν)ασφάλεια, θυματοποίηση και στάσεις δημοτών απέναντι στο έγκλημα και τις τοπικές πολιτικές πρόληψης: Διαγνωστική έρευνα στο Δήμο Κορυδαλλού», Έκθεση Ερευνητικών Πορισμάτων, Αθήνα, 2014. https://criminology.panteion.gr/files/409/diagnostiki_ereyna_thymatopoiisis-anasfaleias_d.korydalloy.pdf.

³⁸ Ενδεικτικά Ζαραφωνίτου Χ., Κουράκης Ν. «(Αν)ασφάλεια, Τιμωρητικότητα και Αντεγκληματική Πολιτική, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2009 σελ. 46 κ.ε.

στες στα μάτια της κοινωνίας³⁹. Τέλος, θεωρούν πως οι ποινές για ορισμένα εγκλήματα δεν είναι αρκετά αυστηρές⁴⁰, με αποτέλεσμα να ζητούν ολοένα και αυστηρότερες ποινές και να ενισχύει την αίσθηση του ανικανοποίητου από τα θύματα.

Η εμπειρία έχει δείξει πως, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος υπερσχύει των θεσμικών μηχανισμών, ενισχύοντας την εκδήλωση πράξεων αυτοδικίας, ιδίως όταν η τοπική κοινότητα τις νομιμοποιεί ηθικά, παρά τον ποινικό τους χαρακτήρα. Έτσι, παρόλο που η κοινότητα επικροτεί μια συμπεριφορά με βάση εθιμικούς κανόνες, σύμφωνα με το κρατικό δίκαιο μπορεί να είναι παράνομο, όπως και η περίπτωση της αυτοδικίας. Στη βιβλιογραφία, το παραπάνω φαινόμενο ονομάζεται «πολιτισμική σύγκρουση»⁴¹, με εκπρόσωπο τον Thorsten Sellin και συνιστά άμεση αιτία της μη εμπιστοσύνης στους θεσμούς της δικαιοσύνης και την υιοθέτηση άτυπων εθιμικών κανόνων.

Ένα δεύτερο παράδειγμα, το οποίο εξηγεί την εμφάνιση αυτοδικίας κοινωνιολογικά, αφορά τις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας, με διαφορετική κουλτούρα και νοοτροπία, μεταναστεύουν σε μια σύγχρονη πόλη και έρχονται σε επαφή με το κυρίαρχο πολιτισμικό πλαίσιο της κοινωνίας υποδοχής. Στη βιβλιογραφία, οι ομάδες αυτές περιγράφονται ως «υποκουλτούρες», δηλαδή ως ένα υποσύνολο της κυρίαρχης πολιτισμικής πραγματικότητας της εκάστοτε κοινωνίας⁴². Ο M. Gordon ορίζει την υποκουλτούρα (sub-culture) ως «η υποδιαίρεση της εθνικής κουλτούρας, η οποία συντίθενται από κοινωνικές θέσεις, όπως το κοινωνικό καθεστώς, το εθνικό υπόβαθρο, η επαρχιακή ή αστική διαμονή και το θρησκευτικό δόγμα και σε συνδυασμό, σχηματίζουν ένα λειτουργικό όλο το οποίο ασκεί μια ενοποιημένη δύναμη στο συμμετέχον υποκείμενο»⁴³.

Παρόλο που οι ομάδες αυτές συνυπάρχουν με την ευρύτερη κουλτούρα της εκάστοτε κοινωνίας, συχνά προκύπτουν συγκρούσεις αξιών, στάσεων και πρακτικών.

³⁹ Ζαραφωνίτου, Κουράκης, 2009, σελ. 52 κ.ε. και Λαμπροπούλου ο.π. σελ. 262 κ.ε.

⁴⁰ Ο.π. σελ. 58.

⁴¹ Sellin T., «Πολιτισμική Σύγκρουση και Έγκλημα» μτφρ. Δασκαλάκη Ηρώ, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2003.

⁴² M. Wolfgang, F. Ferracuti, μτφρ. Φ. Μηλιώνη, «Η υποκουλτούρα της βίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σελ. 174 και A. Cohen «Delinquent Boys: The culture of the gang», Glencoe Ill., Free Press, 1955.

⁴³ MM Gordon «The Concept of Sub-Culture and its Application», Social Forces, October 1947, pg. 26-40.

Ως αποτέλεσμα, τα μέλη των ομάδων περιθωριοποιούνται, τόσο από την κοινωνία όσο και από τους θεσμούς της, γεγονός που οδηγεί στην ενίσχυση των κοινωνικών ανισοτήτων, ιδιαίτερα στον τομέα της δικαιοσύνης, αλλά και από την ίδια την κοινωνία.⁴⁴ Χρειάζεται, επίσης, να σημειωθεί, πως οι κοινωνικές ανισότητες, η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός, δεν αποτελούν αιτίες της εγκληματικότητας, αλλά συνιστούν καταστάσεις των σύγχρονων κοινωνιών, που ευνοούν τις συνθήκες για τη διάπραξη εγκλήματος, όπως και εκείνο της αυτοδικίας⁴⁵. Επομένως, σε τέτοιες συνθήκες, η έλλειψη εμπιστοσύνης στην κρατική προστασία και η απουσία αποτελεσματικής ένταξης των μειονοτήτων στην κοινότητα, οδηγούν τις ομάδες αυτές στο να αναπτύσσουν τους δικούς τους κώδικες τιμής και δικαίου.

Ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας, ο οποίος συμβάλλει της μεγάλης διάστασης του φαινομένου της αυτοδικίας στις σύγχρονες κοινωνίες, αποτελεί και η κοινωνική ανασφάλεια⁴⁶ που επικρατεί, σύμφωνα και με τις διεθνείς έρευνες θυματοποίησης (International Crime Victimization Survey)⁴⁷. Οι θεσμοί πια, δεν μπορούν να προσφέρουν την ασφάλεια που χρειάζεται το άτομο. Η ποιότητα ζωής με τους γρήγορους ρυθμούς της σύγχρονης κοινωνίας και των καθημερινών προκλήσεων, καθώς και τα κοινωνικά προβλήματα που ανακύπτουν, αδυνατούν να παρέχουν τη συνοχή και την ασφάλεια που χρειάζεται μια κοινωνία για να ευημερήσει⁴⁸. Ως απόρροια, δημιουργούνται έντονες ανησυχίες και φόβοι σε καθημερινό επίπεδο και λανθασμένες αξιολογήσεις των απειλών και τελικά καταλήγει σε φόβο για το έγκλημα και την πιθανότητα θυματοποίησης⁴⁹. Ως αποτέλεσμα, αυξάνεται η κοινωνική αποδιοργάνωση και η ανασφάλεια και κατ' επέκταση η προσφυγή σε πράξεις αυτοδικίας,

⁴⁴ Εγκληματοποίηση των μεταναστών, υπόκεινται συχνά σε αστυνομικούς ελέγχους, ειδικά μετά το 1990. Καρύδης Β. «Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα – Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1996, σελ. 84.

⁴⁵ Χ. Δημόπουλος «Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012 σελ. 217.

⁴⁶ «Ορισμένες ή παράλογες ανησυχίες που σχετίζονται με ένα ευρύ φάσμα παραμέτρων, όπως η εγκληματικότητα, ανεργία, οικονομική αβεβαιότητα κτλ., οι οποίες επηρεάζουν το σύνολο των δραστηριοτήτων και συνηθειών του ατόμου και εκφράζονται σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Γενικότερα, όμως, δεν μπορεί να δοθεί ένας ειδικευμένος ορισμός, λόγω των πολλών παραμέτρων που τη διαμορφώνουν και είναι ανάλογα τον τομέα χρήσης της» Γιαννακοπούλου Πέγκυ, στο Λεξικό Εγκληματολογίας, 2018, λήμμα «Ανασφάλεια» σελ. 46-48.

⁴⁷ ICVS - European Crime Victims Survey <https://www.icvs-crime.eu/>

⁴⁸ Ι. Μανωλεδάκης «Δημοκρατία- Ελευθερία – Ασφάλεια: Το τρίπτυχο τη ιδανικής πολιτείας», Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, τομ.1, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 63.

⁴⁹ Ζαραφωνίτου Χ. «Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό παράδοξο», στο Εγκληματολογία 1/2009 σελ.1-10.

ώστε να καταφέρουν να επιτύχουν το αίσθημα της ασφάλειας και της συνοχής που θεωρεί η κοινωνία ότι εκλείπει. Ενδεικτικά, έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Μεξικό και τη Λατινική Αμερική, κατέδειξε ότι οι πολίτες οι οποίοι αισθάνονται ανασφαλείς και στερούνται εμπιστοσύνης προς το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, ήταν πιθανότερο να εμπλακούν σε πράξεις αυτοδικίας⁵⁰.

Η αυτοδικία, μπορεί να έχει σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις στο άτομο, στην κοινότητα αλλά και την ευρύτερη κοινωνική συνοχή, λόγω των μεγάλων διαστάσεων που έχει λάβει στις σύγχρονες κοινωνίες. Η επιτακτικότητα της ερευνητικής ενασχόλησης με την αυτοδικία και της διαμόρφωσης των κατάλληλων στρατηγικών αντιμετώπισης της, αναδεικνύονται μέσα από τις πολυδιάστατες και επιζήμιες συνέπειές της για το άτομο και την κοινωνία. Για αρχή, η προσφυγή ενός ατόμου στην επίλυση διαφορών, χωρίς την εμπλοκή θεσμικών μέσων, συνιστά παραβίαση θεμελιωδών κοινωνικών κανόνων και κατ' επέκταση των ισχυόντων νομικών διατάξεων. Ενισχύει το αίσθημα αδικίας από τα θύματα της αυτοδικίας, καθώς δεν δίνεται η δυνατότητα να υπερασπιστούν την κατηγορία με έννομα μέσα και παραβιάζεται το δικαίωμα της δίκαιης δίκης⁵¹, καθώς οι αποφάσεις που έχουν παρθεί για το εκάστοτε αδίκημα, συνήθως είναι επηρεασμένες από συναισθήματα, συμφέροντα ή λόγω πολιτισμικών επιρροών.

Επιπρόσθετα, η αυτοδικία λειτουργεί και ως μηχανισμός αναπαραγωγής και ενίσχυσης των κοινωνικών ανισοτήτων. Τα μέλη της ομάδας υποκουλτούρας, δεν ενδιαφέρονται να υιοθετήσουν τις αξίες της σύγχρονης κοινωνίας και επιλέγουν να παραμένουν στην «ασφάλεια» της ιδιωτικής επίλυσης των συγκρούσεων, εντός της ομάδας. Τελικά, καταλήγει αναπόσπαστο στοιχείο της παράδοσης⁵². Με τον τρόπο αυτό, αλλοιώνονται οι κοινωνικές αξίες σχετικά με την δικαιοσύνη και την ηθική και

⁵⁰ Holland, A. C. *Confronting crime by ourselves: Trust in neighbors, trust in authorities, and anticrime organization in Latin America*. Latin American Research Review, 48(1), 2013, 144–163. https://www.cambridge.org/core/journals/latin-american-research-review/article/confronting-crime-by-ourselves-trust-in-neighbors-trust-in-authorities-and-anticrime-organization/8B2379B98F3CDCF27D2315061CA51935?utm_.

⁵¹ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Άρθρο 6 chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ell.

⁵² Αρχιμανδρίτου, 2007 σελ.381-382.

οι πολιτισμικές αντιλήψεις αντικαθιστούν τους θεσμικούς κανόνες και το αίσθημα του δικαίου⁵³.

Αναμφισβήτητα, η υιοθέτηση της αυτοδικίας, συμβάλλει στη διαιώνιση της βίας ως μέσου επίλυσης των διαφορών. Τα εμπλεκόμενα μέλη οδηγούνται σε έναν φαύλο κύκλο αντεκδικήσεων και αντιποιόνων, με αποτέλεσμα την κλιμάκωση της βίας όσο και των κοινωνικών συγκρούσεων. Επιπρόσθετα, οξύνονται μορφές κοινωνικών στερεοτύπων, όπως ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, τα οποία υπονομεύουν τη διατήρηση της κοινωνικής ασφάλειας και συνοχής. Τελικά, ενισχύονται οι τιμωρητικές στάσεις των πολιτών, οι οποίοι, αντιμέτωποι με την αυξημένη εγκληματικότητα και τη βία, καταλήγουν να θεωρούν ότι η μόνη λύση είναι να πάρουν το νόμο στα χέρια τους.

Η αυτοδικία, επομένως, αποτελεί ένα σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο με πολυδιάστατες εκτάσεις σε όλο το φάσμα της κοινωνίας. Ενισχύει την ανομία, υπονομεύει την αξία των θεσμών και δημιουργεί ένα κύκλο βίας και κοινωνικής αποσταθεροποίησης. Μακροπρόθεσμα, υπονομεύει και το ίδιο το κράτος δικαίου και αλλοιώνει βασικές κοινωνικές αξίες, οι οποίες ενισχύουν την κοινωνική συνοχή. Πολλά παραδείγματα που έχουν εμφανιστεί μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, δείχνουν πως η μέθοδος της αυτοδικίας υιοθετείται ολοένα και περισσότερο από τους πολίτες ως μέσο αποκατάστασης της «δικαιοσύνης».

2.1.1. Κοινωνιολογικές ερμηνείες της αυτοδικίας μέσω θεωριών

2.1.1.1. Η θεωρία των κοινωνικών τάξεων και ανισοτήτων (Karl Marx)

Σύμφωνα με τη μαρξιστική θεωρία, η κοινωνία βασίζεται σε ένα σύστημα κοινωνικών τάξεων. Ο Μαρξ, χωρίζει την κοινωνία σε δύο τάξεις, στους καπιταλιστές (μπουρζουαζία), τους κατόχους των μέσων παραγωγής και τους εργάτες (προλεταριάτο)⁵⁴. Μεταξύ τους υπάρχει μια ταξική πάλη λόγω σύγκρουσης των συμφερόντων τους και από τις οποίες έχουν προκύψει κοινωνικές ανισότητες. Σε αυτό το πλαίσιο, η αυτοδικία μπορεί να ερμηνευθεί ως μορφή συλλογικής αντίδρασης της

⁵³ Το ίδιο σελ. 384.

⁵⁴ Ritzer G. & Stepnisky J., μτφρ. Φιλίππος Α. «Κλασική Κοινωνιολογική Θεωρία», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 2020 σελ.308 κ.ε.

εργατικής τάξης, μέσω της οποίας επιχειρείται η ανατροπή της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης και η διεκδίκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Κατά συνέπεια, ο ίδιος ο νόμος και το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης εξυπηρετεί κυρίως τα συμφέροντα των ισχυρών και ενισχύει τις ανισότητες και την εκμετάλλευση των εργατών. Ο Μαρξ υποστηρίζει πως δεν στρέφονται όλοι οι εργάτες στο έγκλημα και την αυτοδικία, προκειμένου να ανατρέψουν το σύστημα. Υπάρχει μια συγκεκριμένη ομάδα εργατών, το «λούμπεν προλεταριάτο»⁵⁵, η οποία οι συνθήκες της ζωής της την έχουν οδηγήσει στη διάπραξη εγκλημάτων αλλά και σε πράξεις αυτοδικίας, όπως εξέγερση του πλήθους και σύγκρουση του δρόμου. Επομένως, σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία, η αυτοδικία αποτελεί πράξη αγανάκτησης έναντι της εκμετάλλευσης και προσπάθειας αποκατάστασης της ισότητας.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Μαρξ, η αυτοδικία είναι ευκολότερο να διαπραχθεί από άτομα από χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, ως μορφή αντίστασης στο κράτος και προσπάθεια αποκατάστασης της κοινωνικής ισότητας. Μάλιστα, σε έρευνα που έγινε το 1966 από τους Eberts & Schwirian⁵⁶, παρατήρησαν πως υπήρχε αυξημένη εγκληματικότητα, σε περιοχές όπου υπήρχαν σημαντικές κοινωνικοοικονομικές διαφορές μεταξύ των ανθρώπων. Στο πλαίσιο αυτό, η αυτοδικία ερμηνεύεται και ως αποτέλεσμα της θεσμικής αποξένωσης που βιώνουν τα χαμηλά οικονομικά στρώματα, τα οποία ως εναλλακτική θεωρούν την προσωπική επιβολή «δικαιοσύνης».

2.1.1.2. Η θεωρία της κοινωνικής οργάνωσης και η συλλογική συνείδηση (Weber & Durkheim)

Αρχικά, ο Weber αποτέλεσε από τους πρώτους στοχαστές, ο οποίος ασχολήθηκε με την έννοια της κοινωνικής οργάνωσης. Θεωρεί πως η τάση για ιδιωτική επίλυση διαφορών και εκδίκηση του αίματος, είναι έμφυτη και υπάρχει σε όλους τους λαούς και πολιτισμούς⁵⁷. Επίσης, υπογραμμίζει τη διαφορά μεταξύ ασφάλειας και εφαρμογή του νόμου σε αστικά κέντρα και την ύπαιθρο, όπου στην τελευταία παρατηρούνται εντονότερα φαινόμενα αυτοδικίας, διότι ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος

⁵⁵ Αρχιμανδρίτου Μ. «Εισαγωγή στην Εγκληματολογία», 3^η εκδ., Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2022, σελ.100 κ.ε.

⁵⁶ Eberts P. & Schwirian K.P. (1968) «Metropolitan Crime Rates and Relative Deprivation», *Criminology*, 5(4). Pages 43-52.

⁵⁷ Αρχιμανδρίτου, 2022, σελ. 210.

είναι απομακρυσμένος ή ανύπαρκτος. Για το λόγο αυτό, παρατηρεί ότι στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες υπάρχει περισσότερη αστυνόμευση, η οποία κατέχει το μονοπώλιο της κρατικής βίας και κατ' επέκταση εμφανίζονται λιγότερα φαινόμενα αυτοδικίας, σε σχέση με τα αναπτυσσόμενα κράτη της Ανατολής, όπου η αυτοδικία συνιστά την κύρια μέθοδο επίλυσης διαφορών⁵⁸.

Από την άλλη μεριά, ο Durkheim, προσπαθεί να ξεχωρίσει τα κοινωνικά γεγονότα από την ψυχολογία, λέγοντας πως ως κοινωνικό γεγονός θεωρείται ένας εξωτερικός «εξαναγκασμός» που δεν σχετίζεται με εσωτερικά ερεθίσματα και άρα με την ατομική συνείδηση⁵⁹. Ως κοινωνικά γεγονότα, ορίζει τους νομικούς κανόνες, τις ηθικές υποχρεώσεις κτλ. Πάνω σε αυτά, βασίστηκε στη δημιουργία της «συλλογικής συνείδησης», δηλαδή στις πεποιθήσεις και τα συναισθήματα που είναι κοινά σε όλους μέσα στις κοινωνίες, με άλλα λόγια οι κοινές νόρμες, αντιλήψεις και νοοτροπίες. Στις σύγχρονες κοινωνίες, σύμφωνα με τον συγγραφέα, η συλλογική συνείδηση απουσιάζει, χαλαρώνουν οι ηθικοί δεσμοί και τελικά το άτομο παρασύρεται από τα πάθη του και αναζητά ολοένα και περισσότερα. Με τον τρόπο αυτό, δημιουργείται κοινωνική αποδιοργάνωση στην κοινωνία και ένα καθεστώς ανομίας, δηλαδή την κατάσταση στην οποία αποδυναμώνονται οι κοινωνικοί και κανόνες και τελικά συναντάται και η έξαρση της αυτοδικίας. Εξάλλου, οι σύγχρονες κοινωνίες είναι ευάλωτες στην ανομία λόγω των οικονομικών και κοινωνικών κρίσεων, επομένως τα άτομα είναι ελεύθερα να επιβάλλουν τον «νόμο» με τον δικό τους τρόπο.

Συνεπώς, η βία και ιδιωτική επιβολή δικαιοσύνης εντάσσονται ως απαντήσεις σε μια κοινωνία η οποία έχει αποτύχει να προστατεύει τα μέλη της. Ειδικότερα, σε γειτονίες με αυξημένη εγκληματικότητα, αδύναμη παρουσία των θεσμών αλλά και χαμηλό επίπεδο κοινωνικής συνοχής, οι πολίτες αντικαθιστούν τους κρατικούς μηχανισμούς, με άτυπες μορφές ελέγχου.

2.1.1.3. Η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου ή των κοινωνικών δεσμών(Hirschi)

⁵⁸ Το ίδιο σελ. 212.

⁵⁹ Ritzer, ο.π. σελ. 324.

Η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου ή των κοινωνικών δεσμών⁶⁰, στηρίζεται σε τέσσερα βασικά σημεία. Αρχικά, το άτομο χρειάζεται να βασίζεται σε πρόσωπα αναφοράς, τα οποία συνήθως είναι εκείνα από το κοντινό του περιβάλλον, όπως οι γονείς, οι φίλοι, το σχολείο. Αποτελούν τους βασικούς παράγοντες για την ανάπτυξη κοινωνικής συνείδησης του ατόμου. Στη συνέχεια, είναι σημαντικό να δεσμεύεται από κοινωνικά αναγνωρισμένους στόχους, όπως η σκληρή εργασία για μια κοινωνική θέση, μόρφωση, απόκτηση αγαθών, οι οποίοι λειτουργούν σαν κίνητρο για μια σύνομη συμπεριφορά⁶¹. Εκτός από τους στόχους, πρέπει να συμμετέχει και σε κοινωνικά αποδεκτές δραστηριότητες, ώστε πρακτικά να μην υπάρχει χρόνος ή ενέργεια να προβεί κανείς σε εγκληματικές ενέργειες. Τέλος, και πιο σημαντικό, να έχει αποδεχτεί τους κοινωνικούς κανόνες, ώστε να μπορεί ευκολότερα να ακολουθήσει και τα προηγούμενα σημεία και να είναι αποδεκτός από την κοινωνία.

Ο Hirschi, μετά από έρευνα, παρατήρησε πως όσοι είχαν χαλαρούς δεσμούς με το κοινωνικό τους περιβάλλον, ταυτόχρονα δεν είχαν αποδεχτεί και εσωτερικεύσει τους κοινωνικούς κανόνες, δεν είχε γίνει σωστή κοινωνικοποίηση και έτσι είχαν περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν σε παραβατικές ή και εγκληματικές συμπεριφορές. Κατ' αυτή την έννοια, τα άτομα είναι ευκολότερο να στραφούν στην αυτοδικία, καθώς δεν ενστερνίζονται τις αξίες και το κράτος δικαίου. Η αυτοδικία ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα χαλαρών δεσμών με θεσμούς κοινωνικού ελέγχου. Άτομα τα οποία δεν εμπιστεύονται το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης, επιλέγουν να «πάρουν το νόμο στα χέρια τους». Επιπλέον, το φαινόμενο ερμηνεύεται και αντίδραση στην αποτυχία της κοινωνικοποίησης και της ηθικής καθοδήγησης από τους ανεπίσημους θεσμούς.

Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, πως η συγκεκριμένη θεωρία συμπληρώνεται ερμηνευτικά από τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης. Η υπόθεση αυτή, απορρέει από το γεγονός πως αν το άτομο έχει ισχυρούς κοινωνικούς δεσμούς με το περιβάλλον του, οι οποίοι θεωρούν την αυτοδικία ως αποδεκτή συμπεριφορά, τότε πάλι ενισχύονται οι πιθανότητες της στροφής προς την αυτοδικία. Για το λόγο αυτό, χρειάζεται να υπογραμμισθεί πως εκτός από τους κοινωνικούς κανόνες, είναι σημα-

⁶⁰ «Κοινωνικός δεσμός: Η αποδοχή των κοινωνικών κανόνων από το άτομο και η δράση του σύμφωνα με αυτούς τους κανόνες.» Λαμπροπούλου, ο.π. σελ.129.

⁶¹ Το ίδιο σελ. 129-130.

ντικοί και οι οικονομικοί και πολιτισμικοί παράγοντες, και η αλληλεπίδραση μεταξύ τους, και ερμηνεύουν σφαιρικά την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Συμπερασματικά, οι κοινωνιολογικές θεωρίες δεν ερμηνεύουν την αυτοδικία ως μεμονωμένη παθολογική συμπεριφορά, αλλά ως έκφανση κοινωνικών ανισοτήτων, δομικών δυσλειτουργιών και ηθικών κρίσεων. Η εμφάνιση περιστατικών αυτοδικίας αναδεικνύει την αποτυχία της πολιτείας να εμπνεύσει εμπιστοσύνη στους πολίτες αναφορικά με την Ποινική Δικαιοσύνη και την καθολικότητα εφαρμογής της. Επομένως, εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της χαμηλής κοινωνικής συνοχής, της πολιτισμικής σύγκρουσης και τελικά στη σχέση του πολίτη με το κράτος δικαίου.

2.2. Νομική προσέγγιση της αυτοδικίας σε Ελλάδα και αλλοδαπή

Η νομική προσέγγιση της αυτοδικίας, τόσο στην Ελλάδα όσο και το εξωτερικό, αποτελεί ιδιαίτερα σύνθετο ζήτημα, καθώς καλείται να θέσει μια ισορροπία μεταξύ της ανάγκης για τήρηση του κράτους δικαίου και της κατανόησης των κοινωνικών συνθηκών που οδηγούν τα άτομα σε προσφυγή στο έγκλημα της αυτοδικίας. Όπως είναι γνωστό, το δίκαιο προτού γίνει δημόσιο, ήταν καθαρά ιδιωτική υπόθεση. Επομένως, η αυτοδικία και η αντεκδίκηση, συνιστούσαν νόμιμο μέσο για την αντιμετώπιση τυχόν συγκρούσεων⁶² στις αρχαϊκές κοινωνίες. Σήμερα, σε όλα σχεδόν τα μέρη του κόσμου, η αυτοδικία συνιστά εγκληματική πράξη και τιμωρείται, ανάλογα το νομικό πλαίσιο της εκάστοτε κοινωνίας.

2.2.1. Νομική αποτύπωση της αυτοδικίας στο ελληνικό δίκαιο

2.2.1.1. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα του Ποινικού κώδικας – Άρθρο 331

Στον ελληνικό ποινικό νόμο, η αυτοδικία είναι έγκλημα, το οποίο βρίσκεται στο Ειδικό Μέρος του Ποινικού Κώδικα και ανήκει στο δέκατο όγδοο κεφάλαιο που τιτλοφορείται ως «Εγκλήματα κατά της Προσωπικής Ελευθερίας», στο άρθρο 331, το οποίο αναφέρει ότι: «Όποιος ασκεί αυθαίρετα αξίωση σχετική με δικαίωμα που ή το έχει πραγματικά ή από πεποίθηση το οικειοποιείται τιμωρείται με παροχή κοινωνωφελούς εργασίας ή χρηματική ποινή. Για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκλη-

⁶² Το ίδιο σελ. 3-7.

ση.»⁶³. Από το 2021, με την τροποποίηση του άρθρου με τον νόμο 4855/2021 «Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες επείγουσες διατάξεις», στο άρθρο 70, αναφέρει την τροποποίηση του πρώτου εδαφίου του άρθρου 331 του Ποινικού Κώδικα, ως προς τη σειρά αναφοράς των προβλεπόμενων ποινών. Ουσιαστικά, η χρηματική ποινή αναφέρεται ως την πρώτη ποινή και ύστερα η παροχή κοινωφελούς εργασίας. Επομένως, ισχύει ως: «Όποιος ασκεί αυθαίρετα αξίωση σχετική με δικαίωμα που ή το έχει πραγματικά ή από πεποίθηση το οικειοποιείται τιμωρείται με χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας.»⁶⁴ Σύμφωνα με την ποινή, το έγκλημα της αυτοδικίας κατατάσσεται στα πλημμελήματα.

Σύμφωνα με τον νόμο, η αυτοδικία στρέφεται εναντίον του προσώπου, το οποίο, χωρίς τη θέλησή του, υπόκειται στην αυθαίρετη βούληση με το πρόσωπο που έχει μια ιδιωτική διαφορά και του αφαιρεί τη δυνατότητα για προσφύγει στο Σύστημα Απονομής Δικαιοσύνης, όπου θα μπορούσε να υποστηρίξει την αξίωση της κατηγορίας⁶⁵. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς, πως με την πράξη αυτοδικίας, προσβάλλεται το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας για έννομη προστασία από τα δικαστήρια, σύμφωνα με το άρθρο 20 του Συντάγματος⁶⁶.

Σύμφωνα με την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος, για να αποτελέσει μια πράξη έγκλημα αυτοδικίας, χρειάζεται να ισχύουν οι εξής προϋποθέσεις: πρώτον, να υπάρχει αξίωση του υπαιτίου, την οποία ο δράστης να οικειοποιείται ή να έχει την πεποίθηση πως την οικειοποιείται, το δικαίωμα της αξίωσης να αμφισβητείται από κάποιον, η αξίωση αυτή πρέπει να μπορεί να ικανοποιηθεί δικαστικά και τέλος η αξίωση αυτή να ασκείται αυθαίρετα από το υποκείμενο⁶⁷. Σχετικά με την πρώτη

⁶³ Ποινικός Κώδικας Ν.4619/2019 Άρθρο 331, στο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-kodikes-nomothesias/nomos-4619-2019-phek-95a-11-6-2019.html>.

⁶⁴ Ν. 4855/2021 «Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες επείγουσες διατάξεις» Άρθρο 70.

<https://www.qualex.gr/el-GR/periexomeno/nomothesia/nomothesia?id=1319962&search=%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1&qt2=&r1=1&r2=1&sms=True&advst=gnl&ct=>.

⁶⁵ Χαραλαμπίδης Α. «Ποινικός Κώδικας: Ερμηνεία κατ' άρθρο» Τόμος Β' (Άρθρα 207-473), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011,σελ. 1352-1363.

⁶⁶ Σύνταγμα Άρθρο 20. Στις σελίδες του Ελληνικού Κοινοβουλίου <https://www.hellenicparliament.gr/vouli-ton-ellinon/to-politevma/syntagma/article-20/> και Μανωλεδάκης Ι., 1998 σελ. 265-266.

⁶⁷ Το ίδιο σελ. 1356.

παράμετρο, ο δράστης έχει την πεποίθηση πως μπορεί να «πάρει το νόμο στα χέρια του», αλλιώς, η πράξη δεν συνιστά αυτοδικία, εναπόκεινται σε άλλη κατηγορία εγκλήματος, γεγονός που εξαρτάται από τη φύση και το περιεχόμενο της άδικης πράξης. Η αξίωση αυτή, επίσης, χρειάζεται να αμφισβητείται, είτε με νομικές πράξεις, είτε με πραγματικές ενέργειες και υποδείξεις και τέλος, η αξίωση αυτή πρέπει να είναι δικαστικά επιδιώξιμη, ακόμα κι αν δεν έχει ασκηθεί ακόμα αγωγή.

Όσον αφορά την αυθαίρετη άσκηση της αξίωσης, σύμφωνα με τη νομολογία και τον Χαραλαμπίδη (2011), αυθαίρετη ενέργεια θεωρείται «οποιαδήποτε υλική πράξη, που τείνει στην ικανοποίηση αξιώσεως, κατά παράλειψη της δικαστικής οδού, με την οποία ρυθμίζεται η ανακύψασα αμφισβήτηση»⁶⁸ (εξαιρείται η παράλειψη ή παθητική συμπεριφορά). Τέλος, αποτελεί κατ' έγκληση διωκόμενο έγκλημα, σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου. Αν η αυτοδικία τελείται για λογαριασμό τρίτου, στην απόφαση πρέπει να αναφέρεται αν η ενέργεια συνιστούσε προσωπική βούληση του ίδιου του δράστη ή αν αποτέλεσε εντολή από άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο.⁶⁹ Το προστατευόμενο έννομο αγαθό του εγκλήματος της αυτοδικίας είναι η προστασία του δικαιοδοτικού μηχανισμού της Πολιτείας, το οποίο υποχρεώνει όλους τους πολίτες να απευθύνονται στο Σύστημα Απονομής Δικαιοσύνης για την επίλυση των διαφορών τους, ώστε να αποφεύγεται η αυθαιρεσία⁷⁰.

Δευτερευόντως, όσον αφορά την υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της αυτοδικίας, απαιτείται δόλος⁷¹, συνδυαστικά και με αυθαίρετη ενέργεια από τον δράστη την οποία θέλει να υλοποιήσει, καθώς θεωρεί πως το δικαίωμα αυτό του ανή-

⁶⁸ Βλ. ενδεικτικά Άρειος Πάγος. (2009). Απόφαση αριθ. 1297/2009 https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=5tgb3UavEp77hacHAJAh1pqNA0V1cr&apof=1297_2009&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C5, Άρειος Πάγος. (2006). Απόφαση αριθ. 259/2006 https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=BBLSBUL9S4WB5T2HW09LMWOGYC6QZ0&apof=259_2006&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%D3%D4%20%20%20%CE%A0, Άρειος Πάγος. (2023). Απόφαση αριθ. 1160/2023 https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=RGR5TDB1XX1TY29CU6YM7ORIO3BSIY&apof=1160_2023&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%D3%D4.

⁶⁹ Ε. Αθανασίου «Μήνυση – έγκληση για αυτοδικία: Άρθρο 331 ΠΚ» στο Ποινική Δικαιοσύνη, 2/1999, σελ.147 – 149.

⁷⁰ Κωστάρας Α. «Ποινικό Δίκαιο: Επιλογές Ειδικού Μέρους», 5^η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2024. Σελ. 413.

⁷¹ Νόμος 4619/2019 , Άρθρα 26-27 ΠΚ στο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-kodik-es-nomothesias/nomos-4619-2019-phke-95a-11-6-2019.html> και Ζιούβας Δ. «Ποινικό Δίκαιο και Ποινική Δικονομία: Εισαγωγή στη Θεωρία & Πράξη», Ευρωπαϊκές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα, 2019 σελ. 43-45.

κει ή έχει την ψευδαίσθηση πως του ανήκει. Επιπροσθέτως, η ψευδαίσθηση του ανήκειν της αξίωσης, επαληθεύεται εξίσου από τον Ποινικό Κώδικα μέσω της Νομικής Πλάνης (Άρθρο 31 ΠΚ)⁷² αν ο υπαίτιος δεν γνώριζε πως υπάρχει διένεξη για τη συγκεκριμένη αξίωση.

Η φύση της αυτοδικίας, την καθιστά ως ένα πολύτροπο έγκλημα, το οποίο μπορεί να συνδεθεί και με άλλα είδη εγκλημάτων, όπως είναι η υπεξαγωγή εγγράφων (Άρθρο 222 ΠΚ), η ανθρωποκτονία (Άρθρο 299 ΠΚ), η σωματική βλάβη (Άρθρο 308 και επ. ΠΚ), η απειλή (Άρθρο 333 ΠΚ). Η σύνδεση με τα παραπάνω εγκλήματα θεωρείται «αληθινή συρροή»⁷³ (Άρθρα 94 – 98 ΠΚ). Στη φαινομενική συρροή, μπορεί να συνδεθεί με την παράνομη βία (Άρθρο 330 ΠΚ), με την κλοπή και τη φθορά ξένης ιδιοκτησίας δεν συνδέονται ποινικά (αστικά θα αναλυθεί παρακάτω), γιατί σύμφωνα με την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος, στην κλοπή ο δράστης γνωρίζει πως το αντικείμενο της κλοπής του είναι ξένο, ενώ στην αυτοδικία υπάρχει η πεποίθηση της ότι το αντικείμενο του ανήκει⁷⁴.

Σε σχέση με την ποινική δίωξη της αυτοδικίας, λόγω της φύσης του εγκλήματος και της μικρής της βαρύτητας ποινικά, ο νομοθέτης θεωρεί πως η ποινική διαδικασία δεν είναι απαραίτητο να ενεργοποιηθεί, αν ο άμεσα παθών δεν ενδιαφέρεται να προσφύγει σε έγκληση⁷⁵. Επίσης, η αυτοδικία θεωρείται στιγμιαίο έγκλημα με αποτελέσματα διαρκείας. Αυτό σημαίνει πως αν τελείται κατ'εξακολούθηση, ο παθών μπορεί να υποβάλλει έγκληση όταν λάβει γνώση της τελευταίας μικρότερης πράξης⁷⁶. Τέλος, δύναται να εφαρμοστούν τα άρθρα για άρση του αδίκου, όταν συντρέχουν λόγοι, κατάσταση ανάγκης (Άρθρο 25 ΠΚ), νόμιμη αυτοδικία (282 ΑΚ, θα αναλυθεί παρακάτω) και δικαίωμα αυτοδύναμης προστασίας της νομής (985,986 ΑΚ).

⁷² Το ίδιο, Νόμος 4619/2019, Άρθρο 31ΠΚ.

Παρακάτω, θα εξεταστεί ο διαχωρισμός της έννοιας «νομική πλάνη» από την αυτοδικία.

⁷³ Καμουζής Κ. «Η συρροή των εγκλημάτων»: Αληθινή συρροή σημαίνει όταν ο δράστης διαπράττει πραγματικά ένα η περισσότερα αδικήματα. Η φαινομενική συρροή συμβαίνει όταν ο δράστης διέπραξε παραπάνω από ένα αδικήμα αλλά θα καταδικαστεί για το κύριο έγκλημα. <https://kamouzis.gr/h-syrroh-twn-egklhmatwn/>.

⁷⁴ Χαραλαμπάκης (2011) σελ. 1359- 1360.

⁷⁵ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. σε Καϊάφα-Γκμπαντι Μ., Μπιτζιλέκης Ν. και Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. «Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων», Νομική Βιβλιοθήκη, 3^η έκδ.,2020 σελ. 310 επ.

⁷⁶ Χαραλαμπάκης ο.π.

Για να γίνει σαφής εννοιολογική προσέγγιση της έννοιας της αυτοδικίας, θεωρείται σημαντική η διάκριση της με της έννοιες της νόμιμης άμυνας και της αυτενέργειας. Στο άρθρο 22 του Ποινικού Κώδικα, ως άμυνα ορίζεται: «η αναγκαία προσβολή του επιτιθέμενου, στην οποία προβαίνει το άτομο προς υπεράσπιση του εαυτού του ή άλλου από παρούσα και άδικη επίθεση εναντίον του». Αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός πως στην αγγλοσαξωνική βιβλιογραφία, οι αναφορές στη νόμιμη άμυνα, συνοδεύονται σχεδόν πάντα από την ένοπλη άμυνα (armed self- defense)⁷⁷ και σε νόμους για κατοχή όπλων. Σε σχέση με την αυτοδικία, η διαφορά της είναι πως η νόμιμη άμυνα, εξ ορισμού, φαίνεται ότι είναι νομικά κατοχυρωμένη, πάντα υπό προϋποθέσεις, ενώ η αυτοδικία συνιστά έγκλημα. Τέλος, η νόμιμη άμυνα τυπικά ασκείται κατά τη διάρκεια άμεσης απειλής, ενώ η αυτοδικία τελείται εκ των υστέρων σε πιθανή θυματοποίηση ή θεώρηση ότι οικειοποιείται την αξίωση της πράξης.

Από την άλλη πλευρά, η αυτενέργεια (self – help), περιλαμβάνει νόμιμες πράξεις, οι οποίες διαπράττονται χωρίς την παρέμβαση των θεσμικών αρχών, με σκοπό την αποκατάσταση ή την προστασία των δικαιωμάτων ενός ανθρώπου. Αναφέρεται στη νόμιμη ανάκτηση δικαιωμάτων, χωρίς τη χρήση θεσμικών διαδικασιών. Στη βιβλιογραφία, η έννοια του “self-help”, συχνά ταυτίζεται με την έννοια της αυτοδικίας, όμως διαφέρουν ως προς το περιεχόμενο. Η αυτοδικία, όπως και η αυτοάμυνα, καθίστανται εφικτές όταν προϋπάρχει χρήση ή απειλή βίας και υπάρχει ανάγκη προστασίας του ατόμου (ή ενός κράτους σε κατάσταση πολέμου)⁷⁸.

Συμπερασματικά, η αυτοδικία, όπως ρυθμίζεται στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα, αποτελεί έγκλημα, παρά το γεγονός ότι πηγάζει από την πεποίθηση του δράστη περί ύπαρξης δικαιώματος. Η ποινική της αντιμετώπιση αποσκοπεί πρωτίστως στην προστασία του εννόμου αγαθού της προσωπικής ελευθερίας και στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης προς τον μηχανισμό απονομής της δικαιοσύνης. Παρόλο που ο αυτοδικών θεωρεί πως οικειοποιείται το δικαίωμα της αξίωσης, λόγω προηγούμενης βλάβης που υπέστη, δεν ισοδυναμεί με την απαλλαγή του από την ποινική ευθύνη. Η διάκριση της αυτοδικίας από άλλες νόμιμες έννοιες είναι καθοριστική για τη θεω-

⁷⁷ F. Zimring “The Contradictions of American Capital Punishment”, Oxford University Press, New York, 2003 pg. 104 – 105. Και A. Carmen “Crime Victims: An introduction to Victimology”, Brooks/Cole Publishing Company, Manchester, 2nd ed., 1984 pg. 364-368.

⁷⁸ Καρέκλας Ι. «Theory of just War in International Law», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2023, σελ. 59.

ρητική αλλά και την πρακτική της προσέγγιση. Για την καλύτερη κατανόησή της, κρίνεται αναγκαία και η μελέτη της αυτοδικίας στον Αστικό Κώδικα.

2.2.1.2. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα του Αστικού Κώδικα - Άρθρο 282

Στον Αστικό Κώδικα, η αυτοδικία παρουσιάζεται ως μια νόμιμη μορφή προστασίας δικαιωμάτων, με αυστηρές προϋποθέσεις. Η προστασία στο ιδιωτικό δίκαιο, ξεκινά από την άσκηση της αγωγής και τερματίζει στην έκδοση της απόφασης⁷⁹. Η αυτοδικία, εφαρμόζεται ως μια νόμιμα οριοθετημένη διαδικασία, χωρίς να υπονομεύεται η προσφυγή στην δικαστική εξουσία για την επίλυση ιδιωτικών διαφορών. Εμπεριέχεται στο κεφάλαιο της «Αυτοδύναμης Προστασίας», σε συνδυασμό με την άμυνα και την κατάσταση ανάγκης και ως απόρροια, το εκάστοτε άτομο έχει τη δυνατότητα να προστατεύσει το δικαίωμά του, στα πλαίσια του νόμου. Συνιστά έσχατο μέσο, στις περιπτώσεις που το κράτος δεν προλαβαίνει να επέμβει.

Η αυτοδικία ορίζεται στο Άρθρο 282 ΑΚ ως «Η ικανοποίηση της αξίωσης από το δικαιούχο αυτοδύναμα και χωρίς τη βοήθεια της αρχής (αυτοδικία) επιτρέπεται μόνο όταν η βοήθεια της αρχής δεν μπορεί να φτάσει έγκαιρα και υπάρχει κίνδυνος από την αναβολή να ματαιωθεί ή να δυσκολευτεί σημαντικά η πραγμάτωση της αξίωσης». Όπως γίνεται αντιληπτό, η αυτοδικία επιτρέπεται κάτω από τις εξής προϋποθέσεις: Πρώτον, να υπάρχει αξίωση ιδιωτικού δικαίου, η οποία να είναι δικάσιμη, το αρμόδιο κρατικό όργανο να μη δύναται να φτάσει έγκαιρα στον τόπο τέλεσης της αξίωσης και τέλος, να υπάρχει ο κίνδυνος της αναβολής ή της ματαίωσης της ικανοποίησης της αξίωσης. Την αξίωση πρέπει να την έχει ο αυτοδικών⁸⁰.

Στο ίδιο πνεύμα αυτοδύναμης προστασίας, αλλά με διαφορετικό περιεχόμενο και σκοπό, εντάσσεται η άμυνα, όπως ορίζεται στον Αστικό Κώδικα (284 ΑΚ). Στην περίπτωση αυτή, το άτομο αποβλέπει στο να διατηρήσει μια κατάσταση ως έχει. Δηλαδή, καλείται να αποτρέψει μια παρούσα⁸¹ και άδικη επίθεση εναντίον του ή εναντίον τρίτου, η οποία προσβάλλει έννομα αγαθά. Η ενέργεια του αμυνόμενου, θα

⁷⁹ Παντελίδου Κ. «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2022 σελ. 190-191.

⁸⁰ Παντελίδου (2022) σελ. 194.

⁸¹ Παρούσα ορίζεται η επίθεση η οποία έχει αρχίσει αλλά δεν έχει τερματιστεί. Διαρκεί ακόμα και όταν έπαψε η επιθετική ενέργεια αλλά υπάρχει ο κίνδυνος επανάληψής της. Αν η επίθεση έγινε από περισσότερο από ένα άτομο, η επίθεση τερματίζεται όταν όλοι τραπούν σε φυγή. βλ. Τριάντος Ν. «Αστικό Δίκαιο: Επιτομή», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013 σελ. 61 και Βάρκα-Αδάμη Α., σελ. 94-95.

πρέπει να αποσκοπεί μόνο στην απομάκρυνση της επίθεσης και να μην υπερβεί τα όρια της άμυνας, έστω και αν πιστεύει ότι δεν τα υπερβαίνει, διότι η πράξη καθίσταται παράνομη και συνεπάγεται ποινικές ευθύνες⁸². Ο αμυνόμενος, ακόμα και αν χρειαστεί να καταφύγει στη βία, πρέπει να επιλέξει τα μέσα με τη μικρότερη ζημία στον επιτιθέμενο, αν δεν μπορεί να το αποφύγει.

Πέραν αυτών των εννοιών, το δίκαιο αναγνωρίζει και την έννοια της κατάστασης ανάγκης (Άρθρο 285 ΑΚ), η καταστροφή, δηλαδή, ξένου πράγματος, η οποία είναι αναγκαία για αποτροπή κινδύνου που απειλεί με μεγαλύτερη αναλογία εκείνον που επιχειρεί την εκάστοτε καταστροφή ή άλλου. Το συγκεκριμένο άρθρο παρομοιάζεται με την άμυνα, καθώς δεν εμπεριέχει επιθετικό χαρακτήρα, αλλά διαφέρει, διότι η άμυνα απευθύνεται σε φυσικό πρόσωπο, ενώ η κατάσταση ανάγκης μπορεί να αφορά και πράγμα.⁸³ Προϋποθέσεις για την κατάσταση ανάγκης είναι να υπάρχει κίνδυνος⁸⁴, ο οποίος να είναι επικείμενος, ώστε να χρειάζεται άμεση επίλυση και να απειλεί να καταστρέψει αγαθό με μεγαλύτερη αξία από αυτό που καταστρέφεται για να αποτραπεί ο κίνδυνος. Τέλος, πρέπει η καταστροφή ή βλάβη του ξένου πράγματος να είναι αναγκαία για την αποτροπή του κινδύνου. Δεν είναι αναγκαία αν μπορεί να αποτραπεί μέσω της φυγής ή να αποτραπεί ο κίνδυνος με ηπιότερα μέσα. Αν δεν υπάρχει δυσαναλογία μεταξύ του αγαθού που απειλείται και εκείνου που καταστράφηκε, η πράξη είναι παράνομη. Επίσης, αν αυτός που πραγματοποίησε την καταστροφή, είναι ο ίδιος που προκάλεσε τον κίνδυνο, πρέπει να αποζημιώσει ολοκληρωτικά το ξένο πράγμα. Το ίδιο ισχύει και αν θέλει να αποτρέψει κίνδυνο από έννομο αγαθό τρίτου.

Υπάρχει θεμελιώδης διαφοροποίηση ως προς το περιεχόμενο των παραπάνω εννοιών. Παρόλα αυτά, η αναφορά τους κρίθηκε απαραίτητη για να καταδειχθεί η ειδοποιός διαφορά έναντι των άλλων μορφών αυτοδύναμης προστασίας, η οποία είναι η αυθαίρετη ικανοποίηση ιδιωτικής αξίωσης. Το γεγονός αυτό, την καθιστά ιδαιτέρως προβληματική σε σχέση με τη δημόσια τάξη και την έννομη λειτουργία του κράτους δικαίου.

⁸² Το ίδιο. Εξαιρέσεις αποτελούν τα άρθρα 985ΑΚ και 986ΑΚ.

⁸³ Παντελίδου σελ. 196.

⁸⁴ Το ίδιο «Κίνδυνος: κατάσταση που απειλεί καταστροφή ή βλάβη προσώπου ή αγαθού, προερχόμενος από φυσική αιτία ή ανθρώπινη ενέργεια».

Συχνά, η αυτοδικία συνδυάζεται και με το άρθρο 1008 ΑΚ, το οποίο αφορά την παρακράτηση ριζών η κλαδιών τα οποία βρίσκονται σε γειτονικό ακίνητο και πέφτουν στην περιουσία του. Το δικαίωμα αυτό τίθεται σε ισχύ μόνο αν τα κλαδιά και οι ρίζες εμποδίζουν τη χρήση του ακινήτου και τότε διαπράττεται αυτοδικία. Επίσης, σχετίζεται και με το άρθρο 1079 ΑΚ, το οποίο αφορά δικαίωμα καταδίωξης σμήνους μελισσών σε ξένη ιδιοκτησία και έχει υποχρέωση να επανορθώσει την εκάστοτε ζημία. Αποτελεί «θεμιτή» αυτοδικία, καθώς εισέρχεται σε ξένη ιδιοκτησία ανεμπόδιστα⁸⁵. Εδώ δεν δικαιολογείται άμυνα εκ μέρους του νομέα του ακινήτου. Δεν εφαρμόζεται το άρθρο αν το ακίνητο αφορά δημόσια ιδιοκτησία και υπάρχει απαγόρευση εισόδου, για παράδειγμα στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Ο νομέας του σμήνους έχει υποχρέωση να προβεί στα ηπιότερα δυνατά μέσα για την ξένη ιδιοκτησία.

Συμπερασματικά, η αυτοδικία στον αστικό κώδικα δεν συνιστά παράβαση, καθώς είναι επιτρεπτή όταν συντρέχουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Αν, όμως, υπερβούν τα νόμιμα όρια, τότε οι πράξεις συνιστούν παράνομες και παρεμβαίνει και ο ποινικός κώδικας και εξαρτάται και από τις αντικειμενικές συνθήκες τέλεσης της. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, πως η θεμιτή αυτοδικία (282 ΑΚ) λειτουργεί συμπληρωματικά με το άρθρο 20 ΠΚ ως λόγος άρσης του αδίκου⁸⁶.

2.2.1.3. Νομολογία – Παραδείγματα

Παρακάτω θα επισημάνουμε λίγα παραδείγματα εφαρμογής των νόμων στην πράξη, ώστε να γίνει περισσότερο κατανοητή η έννοια της αυτοδικίας από τη δικαιοσύνη.

Ένα παράδειγμα αυτοδικίας σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα είναι του Μονομελούς Εφετείου Πειραιά, ΜΕΦΠειρ 586/2018⁸⁷. Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορά την έφεση σε περίπτωση αυτοδικίας το 2017, όπου τα μέλη συνιστούν παντρεμένο ζευγάρι, με ανήλικο τέκνο και λόγω οικογενειακών υποθέσεων και εντάσεων, η μητέρα απομάκρυνε το ανήλικο παιδί μακριά από την οικογενειακή στέγη, χωρίς τη συγκα-

⁸⁵ Νικολάου Φ. στο «Ερμηνεία Αστικού Κώδικα», Τόμος 2^{ος}, επιμέλεια Λεοντής Ν., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ.2820.

⁸⁶ Κωστάρας (2024) σελ. 336.

⁸⁷ Υπόθεση Μονομελούς Εφετείου Πειραιά, ΜΕΦΠειρ 586/2018 διαθέσιμη στο <https://www.qualex.gr/el-GR/periexomeno/nomologia/nomologia?id=442548&search=%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1&qt2=&r1=1&r2=1&sms=True&advst=gnl&ct=>.

τάθεση του πατέρα. Ο πατέρας λόγω της ηθικής βλάβης που υπέστη, ζητά χρηματική αποζημίωση και κατηγορεί τη σύζυγό του για αρπαγή ανηλίκου(άρθρο 324 ΠΚ). Το δικαστήριο καταλήγει πως η πράξη της κατηγορουμένης συνιστά πράξη αυτοδικίας, μέσω του άρθρου 331 ΠΚ, καθώς η αφαίρεση του ανηλίκου από την οικογενειακή στέγη έγινε αυθαίρετα από τη μητέρα, χωρίς την ύπαρξη δικαστικής απόφασης που να ρυθμίζει την κατάσταση του παιδιού και δεν αφορά αρπαγή ανηλίκου. Η έφεση έγινε δεκτή και τελικά, η μητέρα θα προβεί στην αποζημίωση των 1000€ για την ηθική βλάβη που υπέστη ο πατέρας αλλά και τα δικαστικά έξοδα του πατέρα που ανέρχονται στο ποσό των 300€.

Ένα παράδειγμα αυτοδικίας υπό τον Αστικό Κώδικα είναι του Μονομελούς Πρωτοδικείου Πειραιά, ΜΠρΠειρ 6896/2013⁸⁸. Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορά νομή ακινήτου στην περιοχή των Κυθήρων. Το συγκεκριμένο ακίνητο βρισκόταν στη νομή του ενάγοντος από το 2006, με αποδεικτικά έγγραφα, ενώ οι δύο εναγόμενοι ισχυρίζονται πως έχουν και οι ίδιοι νομή στο συγκεκριμένο ακίνητο και πως ο ενάγων, με θεμιτή αυτοδικία, προέβη σε αποβολή του ενός από τους εναγόμενους από την νομή του ακινήτου. Για το λόγο αυτό, όταν ο ενάγων αναχώρησε για λίγο καιρό εκτός Κυθήρων, ο εναγόμενος, με την πράξη της αυτοδικίας (985 ΑΚ παράγραφος 3), καταπάτησαν το ακίνητο, ξήλωσαν την ξύλινη πόρτα και την αντικατέστησαν με μια σιδερένια πόρτα και τοποθέτησαν ταμπέλα που αναγραφόταν το ακίνητο ως ιδιοκτησία τους. Προβήκαν, δηλαδή, σε θεμιτή αυτοδικία με τη βίαιη ανάκτηση του ακινήτου, με αφορμή την αποβολή του κυρίου από αυτό. Το δικαστήριο με βάση τον νόμο και τα αποδεικτικά στοιχεία, δέχτηκε την αγωγή, αναγνωρίζει τον ενάγοντα ως νόμιμο ιδιοκτήτη του ακινήτου, υποχρεώνει τους εναγόμενους να αποδώσουν την ιδιοκτησία στον ενάγοντα, καθώς και να καταβάλλουν το ποσό των 1.000€ για τα δικαστικά έξοδα του.

Γενικότερα, παρατηρείται πως η νομοθεσία και η νομολογία του αστικού και του ποινικού κώδικα σχετικά με την αυτοδικία αποδίδει μια θεμελιώδη βάση για την κατανόηση του περιεχομένου της αυτοδικίας εντός των εθνικών ορίων. Η αυτοδικία

⁸⁸ Υπόθεση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Πειραιά, ΜΠρΠειρ 6896/2013 διαθέσιμη στο <https://www.qualex.gr/el-GR/periexomeno/nomologia/nomologia?id=196337&search=%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1&qt2=&r1=1&r2=1&sms=True&advst=gnl&ct=>.

συνδυάζεται με πληθώρα εγκλημάτων, καθώς δεν είναι συνηθισμένο κάποιος να καταδικάζεται μονάχα επειδή πήρε το νόμο στα χέρια του αλλά τιμωρείται και για την ίδια την πράξη την οποία έκανε, για την οποία δεν είχε την απαραίτητη δικαιολογία. Επομένως, στη νομολογία, αντικατοπτρίζεται η καταδίκη του ατόμου και η ποινή του τόσο για την άδικη πράξη όσο και για αυτοδικία. Ωστόσο, το φαινόμενο αυτό είναι πολυδιάστατο και η αντιμετώπισή του εξετάζεται σε ευρωπαϊκό αλλά και διεθνές επίπεδο, όπου μέσω νομοθετικών προσεγγίσεων και πρακτικών μεταξύ των κρατών, επιδιώκουν την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων αλλά και τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης.

2.2.2. Νομική αντιμετώπιση της αυτοδικίας στην Ευρώπη

Η αυτοδικία, όπως προαναφέραμε, αποτελεί ένα φαινόμενο που διαταράσσει την κοινωνική συνοχή, τη δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, θέτοντας την ανάγκη για αποτελεσματική παρέμβαση των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση απώτεροι στόχοι είναι η προαγωγή της ευημερίας, των αξιών και της ειρήνης των πολιτών, διασφαλίζοντας, σε πρώτο βαθμό, την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων τους αλλά και των κρατών – μελών με τη θέσπιση κανόνων και την τήρηση του διεθνούς δικαίου⁸⁹. Θεμελιώδες έργο των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνιστά η προάσπιση των συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των πολιτών, που μέσω της συνεργασίας τους, εκπονούν την ανάπτυξη και τη χάραξη πολιτικών αλλά και την εφαρμογή τους, με σκοπό την πρόληψη και την αντιμετώπιση διαφόρων φαινομένων, όπως η αυτοδικία, που απειλούν την κοινωνική συνοχή κα ευημερία.

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ιδρύθηκε το 2000⁹⁰ και ο οποίος επικυρώθηκε με τη Συνθήκη της Λισαβώνας⁹¹, η οποία θεσπίστηκε τον Δεκέμβριο του 2009, αποτελούν τα βασικότερα εργαλεία για την προστα-

⁸⁹ European Union. Aims and values of the European Union. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_el.

⁹⁰ European Union (2016)., Charter of Fundamental Rights of the European Union. EUR-Lex, σελ. 389–405.
<https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html>

⁹¹ European Parliament. The Lisbon Treaty: Powers and procedures. <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/powers-and-procedures/the-lisbon-treaty>

σία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μέσω της Συνθήκης, η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα και τις αρχές του Χάρτη για τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με μια γενική οριοθέτηση ως προς την εφαρμογή τους⁹². Ο Χάρτης, μεταξύ άλλων κατοχυρώνει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, τη δικαστική αρωγή και το τεκμήριο αθωότητας, τα οποία παραβιάζονται συχνά σε περιπτώσεις αυτοδικίας. Ο κάθε πολίτης να προσφύγει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αν θεωρήσει πως έχουν παραβιαστεί τα δικαιώματά του και δεν έχει γίνει σωστή ερμηνεία της υπόθεσής του από το εθνικό δικαστήριο⁹³.

Η πράξη αυτοδικίας συχνά περιλαμβάνει την άσκηση βίας, τον εξευτελισμό ή την ταπείνωση του προσώπου που φέρεται ως υπαίτιο. Αυτό παραβιάζει το απόλυτο δικαίωμα κάθε ανθρώπου στην αξιοπρέπεια (Άρθρο 1 Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Επίσης, η αυτοδικία μπορεί να επιφέρει σοβαρές σωματικές ή και θανατηφόρες συνέπειες, με αποτέλεσμα να προσβάλλεται το δικαίωμά του στη ζωή και στη σωματική και ψυχική ακεραιότητα (Άρθρο 2 ΧΩΔΕΕ). Σε περιπτώσεις, μάλιστα, αυτοδικίας για λόγους εκδίκησης, η πράξη ενδέχεται να συνοδεύεται από σκληρή ή απάνθρωπη μεταχείριση, η οποία απαγορεύεται, σύμφωνα με το Άρθρο 4, για την απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης μεταχείρισης.

Τα δικαιώματα αυτά παραβιάζονται αυτόματα και στο εκάστοτε εθνικό δίκαιο που έχει προσχωρήσει και υιοθετήσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αλλά και τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και κατά συνέπεια ισχύουν και στο ελληνικό κράτος. Επιπρόσθετα, ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA⁹⁴), είναι υπεύθυνος να παρέχει συμβουλές σε φορείς λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και σε αντίστοιχους φορείς των κρατών-μελών σε θέματα νομοθεσίας και πολιτικές σχετικά με τα παραπάνω δικαιώματα. Μέσα από τις εκθέσεις του περιλαμβάνει και πρακτικές αποφυγής της αυτοδικίας, με σκοπό τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Τα παραπάνω εφαρ-

⁹² Ηλιοπούλου- Στράγγα Τ. «Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων: Όψεις της πολυεπίπεδης προστασίας στον ευρωπαϊκό χώρο», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2018 σελ. 351.

⁹³ Το ίδιο σελ.485.

⁹⁴ European Union (2007) Agency for Fundamental Rights. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-union-agency-fundamental-rights-fra_el.

μόζονται και στις περιπτώσεις που παραβιάζονται τα δικαιώματα των ανθρώπων μέσω της αυτοδικίας.

Ανά καιρούς παρουσιάζονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση υποθέσεις αυτοδικίας που συνήθως ενσωματώνονται σε εγκλήματα που έχουν σχέση με την τρομοκρατία ή με θέματα μετανάστευσης. Όσον αφορά τη μετανάστευση, η εκδικητική αντίδραση των πολιτών των κρατών-μελών, έγινε μετά τη μεταναστευτική έξαρση το 2015-2016, όπου σειρές μεταναστών και προσφύγων εισέρχονταν στα κράτη. Μερικές ομάδες πολιτών επαναστάτησαν λέγοντας πως θα προστατέψουν οι ίδιοι τη χώρα τους από τους εγκληματίες⁹⁵. Επίσης, η αυτοδικία συνδέεται και με περιπτώσεις τρομοκρατίας, όταν αφορά μη κρατικές μορφές εγκλήματος. Η «τρομοκρατία αυτοδικίας»⁹⁶ χρησιμοποιεί μεθόδους της τρομοκρατίας, όπως η βία, ο εκφοβισμός, προκειμένου να υπερασπιστεί ή να επιβάλλει μια συγκεκριμένη κοινωνική ή πολιτική τάξη. Η βασική τους διαφορά έγκειται στο γεγονός πως, η τρομοκρατία στοχεύει συνήθως σε πιο πολιτικά καθοδηγούμενη βία, ενώ η αυτοδικία αφορά και μη πολιτικά επηρεασμένες νοοτροπίες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω των θεσμών και των πολιτικών της, καταβάλλει προσπάθειες για την εξάλειψη της αυτοδικίας, εστιάζοντας στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της κοινωνικής συνοχής. Ωστόσο, η αντιμετώπιση του φαινομένου απαιτεί συνεχή συνεργασία, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο, προκειμένου να διασφαλιστεί η εμπιστοσύνη των πολιτών στη δικαιοσύνη και στους θεσμούς. Δεν υπάρχει συγκεκριμένη νομολογία στην Ευρώπη που να αφορά καθαρά περιπτώσεις αυτοδικίας, όμως μέσω των συμβάσεων και των κανονισμών της, τα κράτη-μέλη θεσπίζουν νόμους και πολιτικές για την αποτροπή της.

Επιπροσθέτως, στο Συμβούλιο της Ευρώπης, η βασικότερη σύμβαση, η οποία μπορεί να εφαρμοστεί σε περιπτώσεις αυτοδικίας, είναι φυσικά η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁹⁷(1950). Απώτερος σκοπός της είναι η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των ελευθεριών του και εφαρμόζεται μέσω του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η αυτοδικία, όπως προα-

⁹⁵ "Vigilantism against Migrants and Minorities" edited by T. Bjargo & M. Mares, στο "Routledge Studies in Fascism and the Far Right", London, 2019.

⁹⁶ Το ίδιο σελ.10.

⁹⁷ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ο.π.

ναφέρθηκε, προσβάλλει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες και ως απόρροια, προσβάλλει πλήθος από τα άρθρα της ΕΣΔΑ, παρόμοια με αυτά που περιγράφονται στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περαιτέρω, η αυτοδικία συχνά εμπεριέχει και παραβίαση της ιδιωτικότητας των ατόμων, όπως την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, η οποία προστατεύεται από το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και μπορεί να παραβιαστεί νόμιμα μόνο σε περιπτώσεις που αποτελεί μέτρο για την προστασία της εθνικής και της δημόσιας ασφάλειας και άλλων δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Η αυτοδικία, ως φαινόμενο παραβίασης του κράτους δικαίου, συνιστά απειλή, όχι μόνο για την κοινωνική ειρήνη και τη δικαιοσύνη, αλλά και για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών. Η αποτελεσματική πρόληψη και καταπολέμηση της αυτοδικίας απαιτεί διαρκή εγρήγορση από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα κράτη-μέλη, μέσα από νομοθετικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά εργαλεία που ενισχύουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στη δικαιοσύνη και τους θεσμούς. Μόνο με τον απόλυτο σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και τη θεσμική προσφυγή σε περιπτώσεις αδικίας, μπορεί να διαφυλαχθεί η κοινωνική συνοχή και να αποφευχθούν παρεκτροπές που υπονομεύουν το δημοκρατικό κράτος δικαίου.

2.2.3. Νομική προσέγγιση αυτοδικίας στο Αγγλοσαξωνικό δίκαιο

Η αυτοδικία, στο πλαίσιο του αγγλοσαξωνικού δικαίου, εμφανίζει ορισμένες διαφοροποιήσεις έναντι της αντίστοιχης αντιμετώπισης της στο ηπειρωτικό δίκαιο, εξαιτίας των ιδιαίτερων ιστορικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών που το διακρίνουν από το νομικό σύστημα της Ελλάδας και της υπόλοιπης Ευρώπης. Στην Αγγλία, τον Καναδά και τις Ηνωμένες Πολιτείες, παρατηρείται μεγαλύτερη συμμετοχή της κοινότητας στην αντεγκληματική πολιτική. Ως αποτέλεσμα, υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι πολίτες καταφεύγουν σε εξωθεσμικές πρακτικές που υπερβαίνουν τα όρια της αντεγκληματικής πολιτικής. Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις του Neighborhood Watch, οι πολίτες μπορεί συχνά να καταφύγουν σε πρακτικές εκτός των θεσμικών ορίων τους, όπως η περίπτωση του George Zimmerman, έναν αρχηγό ομά-

δας Neighborhood Watch της Florida, το 2012⁹⁸. Ο Zimmerman εντόπισε τον Trayvon Martin, έναν 17χρονο αфроαμερικανό στη γειτονιά του και τον θεώρησε ύποπτο. Παρόλο που η αστυνομία του σύστησε να μην τον ακολουθήσει, εκείνος παραενέβη τις εντολές και κατέληξε να τον πυροβολήσει με αποτέλεσμα τον θάνατό του. Ισχυρίστηκε στο δικαστήριο ότι ήταν αυτοάμυνα και αθωώθηκε με βάση τον νόμο «Stand Your Ground».

Επομένως, παρόλο που ο δράστης θεώρησε χρέος του ως μέλος του Neighborhood Watch να συλλάβει ή να ακινητοποιήσει τον πιθανό ύποπτο, για να προστατεύσει τη γειτονιά του, υπερέβη τον ρόλο της παρακολούθησης και κινήθηκε στα όρια της αυτοδικίας. Παρόμοιες πρακτικές έχουν συμβεί και στο Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο έχει υιοθετήσει μεθόδους συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής. Να σημειωθεί πως το δίκαιο της Αγγλίας και της Αμερικής διαφέρουν σημαντικά, όπως επίσης και στο εσωτερικό των Ηνωμένων Πολιτειών, διότι ενδέχεται ορισμένες πολιτείες να αντιμετωπίζουν διαφορετικά ορισμένες εγκληματικές συμπεριφορές.

Πράξεις που σχετίζονται με την αυτοδικία, στο δίκαιο της Αγγλίας, εμφανίζονται στο Common Law, το οποίο απαρτίζεται από νομολογία προηγούμενων δικαστικών αποφάσεων και όχι κωδικοποιημένους νόμους⁹⁹. Η αυτοδικία συνιστά έγκλημα και χρήζει τιμωρίας. Δεν υπάρχει αυτοτελής νόμος, ο οποίος να αναφέρεται στο έγκλημα της αυτοδικίας, αλλά ρυθμίζεται έμμεσα μέσω διάφορων άλλων νομικών διατάξεων. Ανάλογα με τη μορφή που λαμβάνει, η αυτοδικία μπορεί να θεωρηθεί και προσβολή της δημόσιας ασφάλειας, όταν εκδηλώνεται μέσω εξεγέρσεων, βιαιοπραγιών, απειλών, καυγάδων, ή παρενόχληση στο πλαίσιο συγκεντρώσεων ή μεταξύ ιδιωτών. Στο αγγλικό δίκαιο, τέτοιες συμπεριφορές διώκονται ποινικά βάσει του Public Order Act 1986¹⁰⁰, ο οποίος προβλέπει ποινές για τα παραπάνω αδικήματα.

Επιπρόσθετα, οποιοδήποτε έγκλημα κατά προσώπων που περιλαμβάνει ξυλοδαρμούς, απειλές, καυγάδες μπορεί να συνιστά αυτοδικία όταν ένα άτομο ασκεί σωματική βία ή απειλές για να «τιμωρήσει» κάποιον που θεωρεί ότι έχει παραβεί το νό-

⁹⁸CNN Editorial Research. Horton J. (2013, June 5). Trayvon Martin shooting fast facts. CNN. <https://edition.cnn.com/2013/06/05/us/trayvon-martin-shooting-fast-facts>.

⁹⁹ Encyclopedia Britannica. Encyclopedia Britannica, «Common Law» <https://www.britannica.com/topic/common-law>.

¹⁰⁰ Public Order Act 1986, ανανεωμένη έκδοση 1/04/24. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>.

μο, χωρίς να έχει αρμοδιότητα από την Πολιτεία και τιμωρείται σύμφωνα με την εκάστοτε νομοθεσία. Ειδικότερα, με τον νόμο Offences against the Person Act 1861¹⁰¹ τιμωρούνται οι πράξεις που συνιστούν εγκλήματα βίας όπως εκείνα της ανθρωποκτονίας και με τον νόμο Criminal Justice Act 1988¹⁰² για λιγότερο σοβαρά εγκλήματα. Επίσης, σύμφωνα με τον νόμο Criminal Law Act 1967¹⁰³, συνίσταται η χρήση βίας για αυτοάμυνα του ατόμου, αλλά πρέπει να είναι εύλογα απαραίτητη (reasonable) ανάλογα τις περιστάσεις. Σε τέτοιες περιπτώσεις υπάρχει κίνδυνος παραβίασης των ορίων της αυτοάμυνας και να διαπραχθεί αυτοδικία.

Στην Αγγλία, ήδη από τη δεκαετία του 1980, είχαν αρχίσει να αναδύονται τα προβλήματα από την άνιση μεταχείριση των θυμάτων στην ποινική δικαιοσύνη, το οποίο αποτέλεσε έναν από τους παράγοντες που ενισχύουν την τάση των πολιτών να αναζητούν εξωδικαστικές λύσεις, όπως η αυτοδικία. Για το λόγο αυτό και της αδυναμίας του κράτους να προσφέρει άμεση υποστήριξη, οδηγήθηκαν στην ίδρυση οργανώσεων όπως η Υποστήριξη Θυμάτων (Victim Support), μια τοπική πρωτοβουλία, η οποία παρείχε στήριξη σε θύματα και μάρτυρες και είχε μεγάλη απήχηση¹⁰⁴, ως αντίδραση και κάλυψη του κενού προστασίας. Ορισμένες ομάδες συνεργάζονταν και με την κυβέρνηση, προσπαθώντας να ευαισθητοποιήσουν τις αρχές για τη μεταχείριση των θυμάτων.

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως στην Αγγλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες οι πολίτες μπορούν να κάνουν σύλληψη (Citizen's arrest) άλλου πολίτη ο οποίος διαπράττει έγκλημα, αλλά κάτω από αυστηρές προϋποθέσεις, σύμφωνα με τον νόμο Police and Criminal Evidence Act 1984¹⁰⁵ (Arrest without warrant: other persons), όπου ο πολίτης που συλλαμβάνει πρέπει να έχει εύλογους λόγους να πιστεύει ότι πρέπει ο ίδιος να συλλάβει τον εγκληματία ή επειδή εκείνη τη στιγμή πιστεύει πως πρακτικά είναι αδύνατον να κάνει τη σύλληψη όργανο της αστυνομίας. Από εκεί διαφαίνεται η σημαντικότητα της συμμετοχής της κοινότητας στην

¹⁰¹ Offences against the Person Act 1861, c. 100. (1861) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/24-25/100/contents>.

¹⁰² Copyright, Designs and Patents Act 1988, c. 33. (1988) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/33/contents>.

¹⁰³ Criminal Law Act 1967, c. 58, § 3. (1967) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/58/section/3>

¹⁰⁴ Βλάχου, 2022, σελ. 127.

¹⁰⁵ Police and Criminal Evidence Act 1984, c. 60. (1984) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>.

αντιμετώπιση του εγκλήματος και τη συνεργασία τους με τις θεσμικές αρχές για τη δημιουργία της συλλογικής ευθύνης έναντι στην προστασία της δημόσιας ασφάλειας. Αν και προβλέπεται νομικά, χρειάζεται να επισημανθεί πως η πρακτική αυτή ενέχει και τον κίνδυνο της αυθαίρετης δράσης και μπορεί να εξελιχθεί σε μορφή αυτοδικίας όταν οι πολίτες υπερβαίνουν τα θεσμικά όρια.

Αντίστοιχα, στις Ηνωμένες Πολιτείες, ομάδες πολιτών συμμετέχουν στην επιτήρηση της δημόσιας τάξης, μέσω της συνεργασίας με τις αστυνομικές αρχές. Φυσικά, τέτοιες πρωτοβουλίες, αν δεν πλαισιώνονται επαρκώς από κρατικούς μηχανισμούς, μπορούν να οδηγήσουν σε αυθαίρετες και τιμωρητικές πρακτικές. Οι πολίτες των παραμεθόριων περιοχών είχαν στη νοοτροπία τους τη μέθοδο της αυτοδικίας, λόγω της ανεπάρκειας του κράτους. Η διατήρηση της αυτοδικίας έως τον 20^ο αιώνα συνδέεται στενά με τα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά γεγονότα που επηρέασαν τον τρόπο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ειδικότερα, η πολιτική της μηδενικής ανοχής (zero tolerance), οδήγησε στην επιβολή αυστηρών ποινών, ακόμα και για τα ελαφρύτερα εγκλήματα¹⁰⁶, συνοδευόμενη από μαζικές φυλακίσεις και στοχοποίηση Αφροαμερικανών για τα βαριά εγκλήματα. Από τη δεκαετία του 1960, ξεκίνησε η υιοθέτηση του κράτους πρόνοιας στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης¹⁰⁷, το οποίο προσπάθησε να μετριάσει τις παραπάνω ανισότητες.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες, επίσης, δεν έχουν δημιουργήσει κάποιο νόμο που να αναφέρεται άμεσα στην αυτοδικία, αλλά στο Σύνταγμα υπάρχουν ορισμένες Αρχές οι οποίες, έμμεσα, απαγορεύουν την αυτοδικία. Στο Due Process Clause¹⁰⁸, στην πέμπτη και τη δέκατη τροπολογία, κανένας άνθρωπος δεν πρέπει να στερείται τη ζωή, την ελευθερία ή την ιδιοκτησία, χωρίς θεσμοθετημένο νόμο. Επίσης, όπως είναι ευρέως γνωστό, στις Ηνωμένες Πολιτείες, η οπλοκατοχή από απλούς πολίτες συνηθίζεται και μάλιστα έχουν το δικαίωμα για χρήση του όπλου σε αυτοάμυνα, όμως όχι για αυτοδικία, σύμφωνα με τη δεύτερη τροπολογία¹⁰⁹. Συνήθως, συνιστά αυτοδικία, η κατάχρηση της οπλοκατοχής από τους πολίτες αλλά και η υπέρβαση των ορίων

¹⁰⁶ Ζαραφωνίτου Χ «Τιμωρητικότητα: Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σελ. 48-49.

¹⁰⁷ Βλάχου, 2022, σελ. 99.

¹⁰⁸ Congressional Research Service (2014) Amdt5.5.1 *Overview of Due Process*. Constitution Annotated, 10th edition. https://constitution.congress.gov/browse/essay/amdt5-5-1/ALDE_00013721/.

¹⁰⁹ Το ίδιο.

της αυτοάμυνας. Τέλος, ένας σημαντικός νόμος σχετικός με την αυτοδικία, είναι ο *Stand your ground law*¹¹⁰, σύμφωνα με τον οποίο, το άτομο έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει θανατηφόρα βία ώστε να αμυνθεί, σε περίπτωση που θεωρεί ότι θα σκοτωθεί ή θα έχει σοβαρές βλάβες από τον δράστη. Ωστόσο, η εφαρμογή του εν λόγω νόμου αναδεικνύει την δυσδιάκριτη γραμμή μεταξύ της νόμιμης άμυνας και της υπέρβασης αυτής, η οποία ενδέχεται να οδηγήσει σε πράξεις με ποινικό χαρακτήρα.

Συνδυαστικά, υπάρχει και ο νόμος *Castle doctrine*, κατά το οποίο, το άτομο έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει θανατηφόρα βία για να αμυνθεί όταν βρίσκεται στο σπίτι του ή σε όποιο χώρο έχει το δικαίωμα να βρίσκεται, χωρίς να πρέπει να υποχωρήσει προτού χρησιμοποιήσει βία¹¹¹. Φυσικά, υπάρχουν περιορισμοί στην εφαρμογή τους αλλά είναι λεπτή η γραμμή περί άμυνας και διάπραξης αυτοδικίας. Σε Πολιτείες, όπως το Τέξας, όπου η οπλοκατοχή και η οπλοφορία προστατεύονται από το νόμο, προκαλούνται διχογνωμίες σχετικά με το τι θεωρείται αυτοάμυνα και αυτοδικία. Μάλιστα, από το 2021, δεν υποχρεούνται να κατέχουν άδεια οπλοκατοχής για περίστροφα σε δημόσιους χώρους¹¹². Αντίθετα, σε άλλες Πολιτείες ισχύει ο νόμος *Duty to Retreat*¹¹³, κατά τον οποίο το άτομο υποχρεούται να αποχωρήσει προτού χρησιμοποιήσει βία, ώστε να αποφύγει μια επίθεση. Είναι, επομένως, σημαντικό να επισημανθεί το πόσο διαφορετικές νοοτροπίες μπορεί να έχει η κάθε Πολιτεία, σε σχέση με την αυτοάμυνα, τη χρήση βίας και την αυτοδικία.

Τέλος, οι πολίτες στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Αμερική φαίνεται πως εμπιστεύονται περισσότερο το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης σε σχέση με τους πολίτες στην Ευρώπη, αλλά κυρίως στην Ελλάδα. Αυτό αποδεικνύεται και από τη συμμετοχή της κοινότητας στην απονομή δικαιοσύνης, μέσω προγραμμάτων και οργανώσεων που συνεργάζονται με τις Αρχές, συμβάλλοντας στην πιο αποτελεσματική και ταχεία πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος. Σύμφωνα με την έρευνα

¹¹⁰ BBC News. (2023, April 14). *What is a stand your ground law and which states have one?* <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-65282084>.

¹¹¹ Legal Information Institute. *Castle doctrine*. Cornell Law School. https://www.law.cornell.edu/wex/castle_doctrine.

¹¹² City of Austin (2021) *Open Carry*. <https://www.austintexas.gov/departments/open-carry>.

¹¹³ U.S. Concealed Carry Association. (2024) *what is a duty to retreat law?* <https://www.usconcealedcarry.com/blog/what-is-a-duty-to-retreat-law/>.

του European Social Survey¹¹⁴, η οποία διεξήχθη σε 20 ευρωπαϊκές χώρες, μέσω προσωπικών συνεντεύξεων σε σπίτια, στην οποία δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα, διαπιστώνεται πως οι Σκανδιναβικές χώρες εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά εμπιστοσύνης στους θεσμούς δικαιοσύνης, σε αντίθεση με τις Ανατολικές και Δυτικές Ευρωπαϊκές χώρες, όπου τα επίπεδα εμπιστοσύνης είναι χαμηλότερα. Παράλληλα, σε έρευνα του 2023 για την Εγκληματικότητα σε χώρες της Ευρώπης, οι Ανατολικές Ευρωπαϊκές χώρες παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά εγκληματικότητας συγκριτικά με τις Σκανδιναβικές, με την Ελλάδα να κατατάσσεται στην 6^η θέση ανάμεσα σε 42 χώρες¹¹⁵. Τα χαμηλά ποσοστά εμπιστοσύνης στους θεσμούς σε συνδυασμό με τα αυξημένα επίπεδα εγκληματικότητας θα μπορούσαν να αιτιολογήσουν και την εμφάνιση της αυτοδικίας. Παρόλα αυτά, δεν έχει γίνει κάποια σχετική έρευνα που να το επιβεβαιώνει.

Επιπρόσθετα, το 2024, σε έρευνα World Justice Project, Rule of Law¹¹⁶, καταδεικνύει ότι χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Ηνωμένες Πολιτείες, διατηρούν υψηλά επίπεδα εμπιστοσύνης προς την Ποινική Δικαιοσύνη, σε αντίθεση με την Ελλάδα, η οποία εμφανίζει μειωμένη εμπιστοσύνη ως προς την αποτελεσματικότητα της ποινικής δικαιοσύνης. Αυτή η χαμηλή εμπιστοσύνη στο Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης και τα υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας ενδέχεται να ενισχύουν την τάση για προσφυγή σε μορφές αυτοδικίας, λόγω της αδυναμίας του κράτους να προσφέρει προστασία ή να αποδώσει δίκαιη τιμωρία στους δράστες. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το 2025, παρόλο που τα ποσοστά εγκληματικότητας είναι υψηλά, με ποσοστό 48,3%¹¹⁷, παράλληλα το ποσοστό ασφάλειας που νιώθουν οι πολίτες είναι 51,7%, γεγονός που αποδεικνύει πως παρόλο την εγκληματικότητα, οι πολίτες νιώθουν ασφαλείς και εμπιστεύονται το ποινικό σύστημα, σύμφωνα και με

¹¹⁴ ESS Trust In Justice: Topline Results of Round 5, Jackson J., Pooler T., etc. 2011 chrome-
exten-
si-

on://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/ESS5_toplines_issue_1_trust_in_justice.pdf.

¹¹⁵ Europe: Crime Index by Country 2023
https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2023®ion=150.

¹¹⁶ World Justice Project. (2024). Rule of Law Index.
<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2024/United%20Kingdom/Criminal%20Justice/ranking>.

¹¹⁷ Numbeo. (2025). Crime Index by Country 2025 Mid-Year.
https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2025®ion=150.

την έρευνα του Sentencing Council το 2022, με ποσοστό 52%¹¹⁸, αν και το 64% έχει ενδοιασμούς αναφορικά με τη συνέπεια και τη διαφάνεια στις ποινές. Σε τέτοιες περιπτώσεις, με ισχυρούς θεσμούς και συνεπή απονομή δικαιοσύνης, η αυτοδικία εμφανίζεται σπανιότερα ή λαμβάνει ηπιότερες μορφές.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί, πως δεν υπάρχουν ξεκάθαροι νόμοι, οι οποίοι να αναφέρονται στην αυτοδικία καθαυτή. Στο εξωτερικό, η αυτοδικία αποτρέπεται μέσω διαφόρων νόμων και κανονισμών, όπως η παράνομη βία, η σωματική βλάβη κτλ., και δεν συνιστά αυθύπαρκτο έγκλημα. Η Ελλάδα αποτελεί από τις μοναδικές χώρες που έχουν θεσπίσει νόμο, σαφή και ξεχωριστό για την αυτοδικία, οριοθετώντας το μονοπώλιο της νόμιμης κρατικής βίας σε σχέση με την αυθαίρετη δράση των πολιτών. Στις Αγγλοσαξωνικές χώρες, όπως και σε αρκετές ευρωπαϊκές, η αυτοδικία ερμηνεύεται με την υπέρβαση των ορίων της αυτοάμυνας ή κατάχρησης της εξουσιοδότησης που παρέχεται στους πολίτες από τις Αρχές, στο πλαίσιο προγραμμάτων πρόληψης και ασφάλειας.

Συμπερασματικά, τα ποινικά συστήματα σχετικά με την αυτοδικία, κινούνται σε ένα κοινό πλαίσιο καταπολέμησης και τιμωρίας του φαινομένου της αυτοδικίας. Από όσα προαναφέρθηκαν, γίνεται κατανοητό πως το ελληνικό και το ηπειρωτικό δίκαιο, εστιάζουν περισσότερο στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημόσιας τάξης. Για το λόγο αυτό, επικεντρώνονται στην πρόληψη αλλά και την ποινικοποίηση της αυτοδικίας, μέσω θεσμοθετημένων κανόνων και νόμων. Το αγγλοσαξωνικό δίκαιο, παρόλα αυτά, διαθέτει μεγαλύτερη ευελιξία στη λήψη αποφάσεων και παρέχει στους πολίτες τη δυνατότητα να συμμετέχουν, έστω στα πρώιμα στάδια, της ποινικής διαδικασίας. Σε όλες τις περιπτώσεις, η αυτοδικία συνιστά έγκλημα, το οποίο χρήζει αντιμετώπισης. Γενικότερα, η αυτοδικία ως κοινωνικό και νομικό φαινόμενο σχετίζεται με την αποδυνάμωση των θεσμών, τις γενικότερες επικρατούσες πολιτισμικές αντιλήψεις αλλά και τις κοινωνικές ανισότητες. Σε αυτούς τους τομείς χρειάζεται να επικεντρωθεί το ενδιαφέρον του κράτους, προκειμένου να περιοριστεί η εκδήλωση της αυτοδικίας στις σύγχρονες κοινωνίες.

¹¹⁸ Sentencing Council for England and Wales. (2022). *Public confidence in sentencing and the criminal justice system 2022*. <https://www.sentencingcouncil.org.uk/publications/item/public-confidence-in-sentencing-and-the-criminal-justice-system-2022/>.

2.3. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα της Εγκληματολογίας

2.3.1. Η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού (Differential association theory)

Ο Edwin Sutherland αποτελεί έναν από τους πιο διάσημους κοινωνιολόγους που έχουν ασχοληθεί με την επιστήμη της Εγκληματολογίας και με τις θεωρίες του έχει συμβάλλει σημαντικά στην ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τη θεωρία του, η οποία ανήκει στην κατηγορία της «μάθησης», ισχυρίζεται πως η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται από το κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου, μέσω της συναναστροφής του με άλλα άτομα με παραβατική ή εγκληματική συμπεριφορά¹¹⁹. Συνήθως, αφορά την αλληλεπίδραση με άτομα του στενού κοινωνικού κύκλου, με ιδιαίτερα στενούς δεσμούς. Θα μπορούσε να πει κανείς, σε συνδυασμό με τον Mead¹²⁰ και την κοινωνική κατασκευή του εαυτού, πως το άτομο επηρεάζεται από τους «σημαντικούς άλλους», δηλαδή τα άτομα τα οποία εμπιστεύεται και επηρεάζεται ευκολότερα.

Εκτός τη γενικότερη εκμάθηση της εγκληματικής συμπεριφοράς, το άτομο μαθαίνει όλη τη διαδικασία της διάπραξης ενός εγκλήματος, όπως για παράδειγμα τις τεχνικές που χρειάζεται, από τις πιο απλές μέχρι τις πιο περίπλοκες¹²¹. Ενσωματώνει τις αξίες της ομάδας, υιοθετεί τα κίνητρα και αιτιολογεί τις ανάγκες και τις συμπεριφορές σε σχέση με την εγκληματική πράξη. Ειδικότερα, όταν το άτομο περιστρέφεται από άτομα διαφορετικής πολιτισμικής και κοινωνικής κουλτούρας από εκείνη της ευρύτερης κοινωνίας, ενδέχεται να βιώσει σύγκρουση αξιών, συμμόρφωσης στους επίσημους νόμους και πίστη στις εθιμικές αντιλήψεις, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε πράξεις αυτοδικίας και εγκλήματος¹²².

Η συγκεκριμένη θεωρία εξηγεί πως μπορεί το άτομο να μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον, με συγκεκριμένη κουλτούρα και νοοτροπία, που να αποδέχεται και να ενσωματώνει την αυτοδικία ως φυσιολογική συμπεριφορά. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα όπως η έννοια της βεντέτας, που αποτυπώνεται καθαρά η έννοια της εκ-

¹¹⁹ Αλεξιάδης Σ. «Εγκληματολογία», εκδόσεις Σάκκουλα, 5^η έκδοση, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 67 κ.ε.

¹²⁰ Για τη θεωρία του Mead βλέπε ενδεικτικά Ritzer G. «Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία», μτφρ. Χρηστίδης Γ., εκδόσεις Κριτική, 2^η αναθ., εκδ., Αθήνα 2020, σελ. 271 κ.ε.

¹²¹ Αλεξιάδης, το ίδιο.

¹²² Βλ. T. Sellin, 2003, σελ. 75 κ.ε.

μάθησης συμπεριφορών που δεν ακολουθούν τους ποινικούς κανόνες. Επίσης, η συναναστροφή με τέτοια άτομα, μπορεί να διαφέρει σε συχνότητα, προτεραιότητα, διάρκεια και ένταση και αυτό σχετίζεται με το κατά πόσο γρήγορα ή και όχι, το άτομο θα ενσωματώσει τις αξίες της ομάδας στην προσωπικότητά του.

Συνοψίζοντας, η θεωρία του διφορικού συγχρωτισμού αναδεικνύει πως η εγκληματική συμπεριφορά, όπως η αυτοδικία, μπορεί να αποτελέσει αποτέλεσμα κοινωνικής μάθησης μέσα από την αλληλεπίδραση με άτομα που αποδέχονται ή και ενισχύουν τέτοιου είδους πρακτικές. Περισσότερο εφαρμόζεται σε κοινότητες με ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα και εθιμικές αντιλήψεις που συγκρούονται με το επίσημο νομικό πλαίσιο.

2.3.2. Η θεωρία της ανομίας (Strain theory)

Σύμφωνα με τη θεωρία του Merton, η ανομία συνιστά μόνιμο κοινωνικό χαρακτηριστικό της τότε Αμερικανικής κοινωνίας, με επιπτώσεις, κυρίως στα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα. Λόγω του ότι και ο Merton έζησε σε φτωχή γειτονιά, είχε προσωπική εμπειρία σε σχέση με τις ελάχιστες παροχές που είχαν ορισμένες ομάδες του πληθυσμού¹²³. Η ώθηση σε εγκληματική συμπεριφορά οφείλεται στην κοινωνία και όχι στο ίδιο το άτομο, το οποίο δεν διαθέτει τους κατάλληλους πόρους για να εκπληρώσει τους κοινωνικά αποδεκτούς στόχους, με αποτέλεσμα να ωθείται να εγκληματήσει και να αυτοδικήσει. Έτσι και στην περίπτωση της αυτοδικίας, όταν οι άνθρωποι νιώθουν ότι οι θεσμοί είναι αργοί, αναποτελεσματικοί ή αδιάφοροι απέναντι στο έγκλημα που έχουν υποστεί, μπορεί να στραφούν στην αυτοδικία ως εναλλακτική μορφή «δικαιοσύνης». Η αυτοδικία λειτουργεί ως μη θεσμοθετημένος μηχανισμός κοινωνικής αντίδρασης, μέσω του οποίου το άτομο επιχειρεί να αποκαταστήσει την προσωπική και ηθική του ισορροπία, να ικανοποιήσει το αίσθημα δικαίου και να αποτρέψει παρόμοιες πράξεις στο μέλλον.

Οι ανθρώπινες συμπεριφορές σε μια κοινωνία, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία είναι η εξής¹²⁴: η *κομφορμιστική*, κατά την οποία το άτομο έχει συμφωνία μεταξύ των παρεχόμενων μέσων και των κατάλληλων στόχων. Η *καινοτομία*, ως δεύτερη

¹²³ Χάιδου, «Θετικιστική Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου», Νομική Βιβλιοθήκη, 3^η εκδ, Αθήνα, 2020, σελ. 105.

¹²⁴ Το ίδιο σελ. 108.

συμπεριφορά, περιλαμβάνει όλες τις παράνομες συμπεριφορές που μπορεί να καταφύγει το άτομο για να εκπληρώσει τους κοινωνικούς στόχους, λόγω περιορισμένης πρόσβασης στα νόμιμα μέσα. Τρίτον, η *τυπολατρία*, σύμφωνα με την οποία το άτομο δεν αποδέχεται τους στόχους αλλά δέχεται τα μέσα που υφίστανται στην κοινωνία. Επίσης είναι η συμπεριφορά της *απόσυρσης*, κατά την οποία το άτομο αδιαφορεί πλήρως για τα μέσα και τους στόχους και απομονώνεται, καθώς δεν έχει τη δύναμη να καταφύγει σε εγκληματική συμπεριφορά. Τέλος, είναι η συμπεριφορά της *εξέγερσης*, κατά την οποία το άτομο απορρίπτει τους κοινωνικά αποδεκτούς στόχους και μέσω της εξέγερσης θέλουν να τους αντικαταστήσουν με άλλους και με άλλες διαδικασίες για την εκπλήρωσή τους. Επομένως, οι συμπεριφορές της θεωρίας του Merton που ταιριάζουν στην περίπτωση της αυτοδικίας, είναι της καινοτομίας και της εξέγερσης, καθώς είναι οι μόνες που τα άτομα καταφεύγουν σε δικούς τους τρόπους εκπλήρωσης των στόχων ή τους αλλάζουν ως προς το συμφέρον τους, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα πως είναι κοινωνικά αποδεκτοί ή νόμιμοι.

Η θεωρία της ανομίας του Merton μπορεί να ιδωθεί ως ένα θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας των σύγχρονων κοινωνιών, στις οποίες παρατηρούνται έντονες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως η θεωρία αυτή αιτιολογεί ένα ευρύ φάσμα εγκλημάτων, καθώς περιγράφει τη γενικότερη ανθρωπινή συμπεριφορά ως προς το έγκλημα¹²⁵. Στόχος της είναι να εστιάσει στις πιέσεις της κοινωνίας που δέχονται τα άτομα χαμηλών στρωμάτων, τα οποία δεν έχουν τα κατάλληλα μέσα για να εκπληρώσουν τους νόμιμους στόχους τους. Παρόλα αυτά, δεν εξετάζει σημαντικά εγκλήματα, όπως αυτά των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων και στιγματίζονται όσοι ανήκουν στα χαμηλότερα στρώματα. Όσον αφορά την αυτοδικία, δύναται να ερμηνεύσει το γιατί οι πολίτες καταφεύγουν σε ιδιωτικές λύσεις για την επίλυση των διαφορών και υπογραμμίζει τη σημασία του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος στην υιοθέτηση τέτοιων πρακτικών.

2.3.3. Η θεωρία της ετικέτας (Labeling approach)

Η τελευταία εγκληματολογική θεωρία που μπορεί να ερμηνεύσει την έννοια της αυτοδικίας, αποτελεί η θεωρία της ετικέτας του Becker και του Lemert. Η συγκεκρι-

¹²⁵ Το ίδιο.

μένη θεωρία έχει επηρεαστεί κυρίως από τη θεωρία της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης και προσφέρει τη δική της ερμηνεία στην αποκλίνουσα συμπεριφορά, βασιζόμενη στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται τη συμπεριφορά του ατόμου. Επίσης, επηρεάζεται και από τον Mead και τη θεωρία του για την κατασκευή του εαυτού και το πώς το άτομο διαμορφώνει τη συμπεριφορά του, ανάλογα με το πώς αντιλαμβάνεται εκείνο τον εαυτό του και τις πράξεις του και πως το αντιλαμβάνεται η κοινωνία¹²⁶.

Η θεωρία της ετικέτας αξιοποιεί τα παραπάνω πορίσματα και καταλήγει ότι το έγκλημα είναι προϊόν κοινωνικής αλληλεπίδρασης και άρα κοινωνικά κατασκευασμένο. Ό,τι θεωρείται έγκλημα σε μια κοινωνία, σε μια άλλη μπορεί να είναι σύννομη συμπεριφορά, ανάλογα με το πως χαρακτηρίζεται από τον εκάστοτε επίσημο και ανεπίσημο κοινωνικό έλεγχο¹²⁷. Το άτομο, όταν διαπράττει μια μη κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά, η κοινωνία το χαρακτηρίζει αρνητικά, επηρεάζοντας την αντίληψη που έχει για τον εαυτό του. Τελικά, το άτομο αποδέχεται το στιγματισμό του ως «εγκληματία» και συνεχίζει την ίδια συμπεριφορά, επιβεβαιώνοντας έτσι τις αντιλήψεις της κοινωνίας¹²⁸.

Τα στάδια στιγματισμού του ατόμου είναι τα εξής: Το άτομο διαπράττει μια συμπεριφορά, η οποία αποδοκιμάζεται από τον επίσημο και τον ανεπίσημο κοινωνικό έλεγχο, μέσω της κατηγοριοποίησης της συμπεριφοράς καθαυτής ή συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της ως αποδοκιμαστέα. Ύστερα, γίνεται μια αναδρομική αξιολόγηση της προϋπάρχουσας συμπεριφοράς του ατόμου πριν την αποδοκιμαστέα πράξη και δημιουργείται μια νέα ταυτότητα του ατόμου με βάση τη νέα συμπεριφορά, ώστε να ταιριάζει με τα κοινωνικά κατασκευασμένα πρότυπα που θεωρούνται αποδεκτά. Τέλος, επέρχεται ο χαρακτηρισμός του ατόμου ως «εγκληματία»¹²⁹. Η ευκολία ή δυσκολία του χαρακτηρισμού αυτού, εξαρτάται και από την κοινωνική και οικονομική κατάσταση του ατόμου, το αν η συμπεριφορά είναι γνωστή στον κοινωνικό περίγυρο του και σε ποιο βαθμό έχει εμπλακεί με τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο.

¹²⁶ Λαμπροπούλου, ο.π. σελ.134-135.

¹²⁷ Δασκαλάκης Η. «Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα», εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985, σελ. 79-155.

¹²⁸ Λαμπροπούλου σελ. 137.

¹²⁹ Το ίδιο σελ. 138.

Πολλές φορές, η εγκληματική, σύμφωνα με το νόμο, συμπεριφορά, δεν καταγράφεται από τους θεσμούς της δικαιοσύνης, πράγμα αρκετά συχνό στις περιπτώσεις αυτοδικίας και τελικά παραμένει στο σκοτεινό αριθμό εγκληματικότητας¹³⁰.

Η θεωρία της ετικέτας, δεν εστιάζει στους παράγοντες της εγκληματογένεσης, αλλά στις κοινωνικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για να χαρακτηριστεί μια πράξη ως έγκλημα. Αυτό θα μπορούσε να συμβάλλει στην ερμηνεία της αυτοδικίας, ιδιαίτερα σε κοινωνίες όπου η πράξη αυτή γίνεται κοινωνικά αποδεκτή ως μέσο απονομής δικαιοσύνης ή αποκατάστασης της βλάβης, παρότι τυπικά ποινικοποιείται από το νόμο. Είναι, λοιπόν, μέγιστης σημασίας, η συμβολή του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, στη δημιουργία των προϋποθέσεων για να θεωρείται κάποιος εγκληματίας¹³¹.

Συμπερασματικά, η επιστήμη της Εγκληματολογίας, έχει συμβάλλει ουσιαστικά στην κατανόηση της συμπεριφοράς σε σχέση με την εγκληματικότητα. Μέσα από τις θεωρίες που αναλύθηκαν, αναδεικνύεται η σημασία της εξατομικευμένης προσέγγισης του δράστη και του θύματος, ως βασικούς παράγοντες για την κατανόηση και την πρόληψη αποκλινουσών συμπεριφορών, όπως η αυτοδικία. Η κατανόηση των κοινωνικών, πολιτισμικών και θεσμικών παραγόντων που οδηγούν τα άτομα να αναζητούν δικαιοσύνη έξω από το θεσμικό πλαίσιο είναι κρίσιμη για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου.

2.4. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα της Ψυχολογίας

2.4.1. Η αυτοδικία από τη σκοπιά της Κοινωνικής Ψυχολογίας

Η Κοινωνική Ψυχολογία αποτελεί κλάδο της Ψυχολογίας, ο οποίος μελετά τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές ομάδες και οι αλληλεπιδράσεις με το κοινωνικό περιβάλλον, επηρεάζουν το άτομο, τις αποφάσεις και τη συμπεριφορά του¹³². Όπως λέει και ο Αριστοτέλης, ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον, επομένως η προσωπικότητά του αποκρυσταλλώνεται μέσα από τη λειτουργία της κοινωνίας. Για το λόγο αυτό, θα

¹³⁰ Δασκαλάκης, 1985, σελ. 81.

¹³¹ Δασκαλάκης, ο.π. σελ. 21.

¹³² Hogg Michael, Vaughan M. Graham, «Κοινωνική Ψυχολογία», μτφρ. Βασιλικός Ε. & Αρβανίτης Α., Gutenberg, Αθήνα, 2023, σελ. 38.

αναλυθεί μια θεωρία η οποία φαίνεται να ερμηνεύει την αυτοδικία μέσω της αλληλεπίδρασης του ατόμου με τις κοινωνικές ομάδες.

Η θεωρία ονομάζεται Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας¹³³, με εκπροσώπους τους Tajfel & Turner. Η θεωρία αυτή βασίζεται στην υπαγωγή του ατόμου σε διάφορες ομάδες, με σκοπό την αυτοκατηγοριοποίησή του, την κοινωνική σύγκριση αλλά και την κατασκευή των αξιών και των νοοτροπιών του, σύμφωνα με εκείνες της ομάδας. Η θεωρία αυτή βασίζεται σε δύο κύριες αρχές: πρώτον, ότι η κοινωνία είναι δομημένη σε κοινωνικές ομάδες, οι οποίες ιεραρχούνται με βάση το κοινωνικό κύρος και την ισχύ τους. Και δεύτερον, ότι η κοινωνική ταυτότητα του ατόμου, δηλαδή η αντίληψη για τον εαυτό του, διαμορφώνεται μέσα από τη συμμετοχή του σε αυτές τις ομάδες, όπως για παράδειγμα μέσω της εθνικής του ταυτότητας¹³⁴. Ο αριθμός των κοινωνικών ταυτοτήτων ενός ατόμου αντιστοιχεί στις κοινωνικές ομάδες στις οποίες συμμετέχει ή θεωρεί ότι ανήκει.

Οι κοινωνικές ταυτότητες υπαγορεύουν πως πρέπει να σκέπτεται και να δρα το άτομο ως μέλος της εκάστοτε ομάδας, ως γονέας, φοιτητής, εργαζόμενος, σύμφωνα με τα πρότυπα που έχουν διαμορφωθεί και γίνουν αποδεκτά από την κοινωνία. Ουσιαστικά, είναι οι συμπεριφορές που περιμένει κάποιος από το άτομο, σύμφωνα με την ομάδα. Υπάρχουν, κάποια ομαδικά στερεότυπα, με βάση τα οποία το άτομο πρέπει να συμμορφώνεται και να ενεργεί, να έχει αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της ομάδας και να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και τους γύρω του. Τα μέλη, πρέπει να δρουν σύμφωνα με το συμφέρον της ομάδας και να το ενσωματώνουν στην προσωπικότητά τους.

Υπάρχουν, όμως κάποια άτομα, τα οποία δεν αντιπροσωπεύουν με αποτελεσματικότητα, τα χαρακτηριστικά μιας ομάδας¹³⁵. Η ομάδα ορίζει τα άτομα ως «περιθωριακά μέλη», διότι αποκλίνουν από τα πρότυπα της ομάδας και αποτελούν απειλή προς τη συνοχή της ομάδας και τελικά την έξοδό τους από αυτήν. Το άτομο που περιθωριοποιείται, βιώνει μια σύγκρουση της κοινωνικής του ταυτότητας, του αίσθη-

¹³³ Το ίδιο σελ. 495 κ.ε.

¹³⁴ Αντίθετα, η προσωπική ταυτότητα αποκρυσταλλώνεται μέσα από προσωπικές σχέσεις και χαρακτηριστικά, όπως η ερωτικές σχέσεις, και είναι ίση με όσες διαπροσωπικές σχέσεις έχει εμπλακεί το άτομο αλλά και ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά που πιστεύει το άτομο πως διαθέτει. Βλ. το ίδιο σελ. 176.

¹³⁵ Το ίδιο σελ. 368-369.

μα του «ανήκειν», της προσωπικότητάς του και μπορεί να στραφεί σε αυτοδικία και βίαιες πράξεις κατά της ομάδας. Επομένως, το άτομο διαπράττει αυτοδικία για λογαριασμό της ομάδας και για να υποστηρίξει την κοινωνική του ταυτότητα μέσα από την ομάδα, με αποτέλεσμα να αποποιείται την ευθύνη και την ενοχή, τις οποίες αναλαμβάνει η ομάδα¹³⁶.

Η θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας, επομένως, ερμηνεύει την αυτοδικία ως μια πράξη, η οποία απορρέει από την ανάγκη του ατόμου να διατηρήσει ή να ενισχύσει την κοινωνική του ταυτότητα. Αυτό πραγματοποιείται μέσα από τη συμμόρφωση ή την αντίδραση στα πρότυπα της ομάδας, αναδεικνύοντας τον ρόλο της ομαδικής ταύτισης και της περιθωριοποίησης στη διαμόρφωση των συμπεριφορών όπως η αυτοδικία.

2.4.2. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα της Γνωσιακής Ψυχολογίας

Ένας άλλος σημαντικός κλάδος της Ψυχολογίας, είναι αυτός της Γνωσιακής ψυχολογίας, ο οποίος εξετάζει τη διαδικασία κατά την οποία οι σκέψεις μετατρέπονται σε πράξεις. Θα εξεταστούν δύο βασικές έννοιες, οι οποίες αφορούν τα σφάλματα απόδοσης και την ηθική αποδέσμευση.

Τα σφάλματα στη λήψη αποφάσεων λόγω επηρεασμού της ομάδας είναι αρκετά συνηθισμένα, ειδικά σε άτομα νεαρής ηλικίας και δεν βασίζεται μόνο στις προσωπικές αντιλήψεις του ατόμου. Υπάρχουν τρεις προϋποθέσεις στη λήψη αποφάσεων που μπορεί να οδηγήσουν σε σφάλμα. Ουσιαστικά, το «θεμελιώδες σφάλμα απόδοσης»¹³⁷, αφορά την τάση των ανθρώπων να αποδίδουν τη συμπεριφορά άλλων ατόμων σε προδιαθέσεις και εσωτερικά αίτια, παρόλο που υπάρχουν εξωτερικά αίτια που σχετίζονται περισσότερο με την κατάσταση. Υπάρχει, δηλαδή μια παρερμηνευση των συμπεριφορών τρίτων ατόμων, που μπορεί να σχετίζονται με πεποιθήσεις ή στερεότυπα ή και από επιρροή της ομάδας στην οποία βρίσκονται.

Σύμφωνα με τα παραπάνω και σε σχέση με την αυτοδικία, το άτομο μπορεί να υπερεκτιμήσει την πρόθεση του άλλου να τον βλάψει. Ένα χαρακτηριστικό παρά-

¹³⁶ Βλ. ο.π. επιστήμη της Εγκληματολογίας και τεχνικές εξουδετέρωσης σε συνδυασμό με την θεωρία της Κοινωνικής ταυτότητας.

¹³⁷ Hogg & Vaughan, ο.π. σελ. 136.

δειγμα στην Ελλάδα, που έχει ενισχυθεί από στερεότυπα και την ξеноφοβία, είναι η πεποίθηση ότι οι περισσότεροι αλλοδαποί διαπράττουν τα περισσότερα εγκλήματα και έχουν την πρόθεση να βλάψουν τον απλό πολίτη¹³⁸. Επιπλέον, ένα άτομο μπορεί να θεωρεί ότι η πράξη της αυτοδικίας είναι «ηθικά δικαιολογημένη», ανεξάρτητα από τα πραγματικά γεγονότα και το αν τιμωρείται από το νόμο. Έτσι, όταν η ίδια η ομάδα καταφεύγει σε αυτοδικία, το άτομο την αντιλαμβάνεται ως αποδεκτή και θεμιτή, σύμφωνα με τις νόρμες και τις αξίες που επικρατούν μέσα στην ομάδα.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την ηθική αποδέσμευση, η ατομική ευθύνη τείνει να μειώνεται όταν το άτομο γνωρίζει ότι δεν είναι μόνο αυτό υπεύθυνο για τις πράξεις¹³⁹. Ειδικότερα, η ανάληψη ευθύνης σε μια δύσκολη περίπτωση, μειώνεται εξίσου, ανάλογα τον αριθμό των ατόμων που εμπλέκονται. Αυτό σημαίνει ότι, ακόμη κι αν η ομάδα διαπράξει αυτοδικία, η οποία θεωρείται παράνομη συμπεριφορά από το νόμο, το άτομο θα τη δικαιολογήσει, διότι η ευθύνη της πράξης εναπόκειται σε όλη την ομάδα και μετριάζεται η ατομική ευθύνη και ενοχή. Ουσιαστικά, η ηθική αποδέσμευση αφορά την απενεργοποίηση των μηχανισμών αυτοελέγχου και ηθικής αξιολόγησης της συμπεριφοράς, που το άτομο έχει εσωτερικεύσει μέσω της κοινωνικοποίησης, από την παιδική ηλικία¹⁴⁰.

Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι η γνωσιακή ψυχολογία μπορεί να συνδυαστεί με την κοινωνική ψυχολογία, αναδεικνύοντας περιπτώσεις όπου το άτομο, συχνά ενταγμένο σε μια ομάδα, καταφεύγει σε εγκληματικές συμπεριφορές, τις οποίες δικαιολογεί μέσω διαφόρων μηχανισμών. Το άτομο επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες εμπλέκεται, καθώς ως κοινωνικό ον είναι ανάγκη να διατηρήσει το «αίσθημα του ανήκειν», ακόμα κι αν αυτό απορρέει από τη συμμετοχή σε πράξεις αυτοδικίας και τη γενικότερη παραβίαση του νόμου.

2.5. Η αυτοδικία υπό το πρίσμα της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

2.5.1. Η Ανθρωπολογία του Νόμου και η αυτοδικία

¹³⁸ Βλ. ενδεικτικά Tseloni A. & Zafarionitou Ch. «Fear of crime and Victimization: A Multivariate Multi-level Analysis of Competing Measurements», *European Journal of Criminology*, 5(4), 2008, pg. 403.

¹³⁹ Latane B., Williams K., Harkins S. «Many hands make the light work: The causes and consequences of social loafing», *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(6), 1979, 822-832.

¹⁴⁰ Luo A. & Bussay K. «Moral disengagement in youth: A meta-analytic review», *Developmental Review*, vol. 70, 2023

Η Ανθρωπολογία του Νόμου αποτελεί μια θεωρία, η οποία δεν είναι αρκετά δεδομένη, αλλά ερμηνεύει τη δικαιοσύνη μέσα από διάφορα πολιτισμικά πλαίσια, εστιάζοντας κυρίως στη ρύθμιση των συγκρούσεων ανεξαρτήτως θεσμικών μηχανισμών¹⁴¹. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, οι αναπτυσσόμενες κοινωνίες συχνά υιοθετούν δικά τους άτυπα συστήματα δικαίου, ανεξαρτήτως του κρατικού συστήματος. Σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα, η αυτοδικία θεσμοθετείται από τις κοινωνίες, σε συγκεκριμένα πολιτισμικά πλαίσια. Σε ορισμένες κοινωνίες, όπως της Αφρικής, λειτουργούν άτυπα νομικά συστήματα που συχνά συνυπάρχουν με τις επίσημες νομικές αρχές και χρησιμοποιούνται ως μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου¹⁴². Για παράδειγμα, στις αποικίες των βεδουίνων, η αυτοδικία χρησιμοποιείται ως αντίποινα ή ως αποζημίωση μεταξύ των οικογενειών και θεωρείται νόμιμος μηχανισμός από το κράτος και είναι ιδιαίτερα ρυθμισμένη ώστε να αποφεύγονται οι ανεξέλεγκτες εχθροπραξίες και να διατηρείται η κοινωνική τάξη.¹⁴³

Ουσιαστικά, τα έθιμα επηρεάζουν τη δημιουργία των νόμων, όπως συμβαίνουν σε όλες τις κοινωνίες, διότι μέσω των εθίμων και του γενικότερου πολιτισμού, οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται καλύτερα τον κόσμο και κυρίως τα νομικά συστήματα. Για το λόγο αυτό, δημιουργείται ένα «εθιμικό δίκαιο», με βάση τις αξίες και την κουλτούρα των κοινωνιών, ώστε να διατηρείται η κοινωνική συνοχή. Η αυτοδικία, συχνά, μπορεί να αποτελέσει προϊόν ανταγωνισμού μεταξύ κοινωνικών στρωμάτων, ειδικά σε περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει απόλυτος έλεγχος της δικαιοσύνης από το κράτος. Επομένως, παρατηρείται ότι ο πολιτισμός που υπάρχει σε κάθε κοινωνία και εποχή, μπορεί να αποτελέσει παράγοντας αντιμετώπισης των αποκλινουσών συμπεριφορών και της πολιτισμικής και κοινωνικής κατασκευής τους, όπως και η περίπτωση της αυτοδικίας.

2.5.2. Πολιτισμικός σχετικισμός και η αυτοδικία

Στην Κοινωνική Ανθρωπολογία, αναπτύχθηκε μια ενδιαφέρουσα μεθοδολογική και φιλοσοφική προσέγγιση, ο Πολιτισμικός σχετικισμός (cultural relativism), η οποία

¹⁴¹ Starr J., Collier F. etc., «History and power in the study of law: new directions in legal anthropology», *Anthropology of Contemporary Issues*, Cornell University Press, 1989, pgs. 1-25.

¹⁴² Το ίδιο σελ. 161-166.

¹⁴³ Stoljar S., «How can Feud-Law be law properly so-called? », *University of Western Australia, Law Review*, 13(1), 1977, 263-273.

υποστηρίζει ότι η ηθική, διαφέρει από κάθε εποχή και πολιτισμό και δεν θα έπρεπε να γίνεται μελέτη της εκτός των ορίων του εκάστοτε πολιτισμού¹⁴⁴. Επίσης, θεωρεί πως οι πεποιθήσεις, οι αξίες και οι νόρμες μιας κοινωνίας πρέπει να μελετώνται και να κατανοούνται στο πλαίσιο της κάθε κοινωνίας που τις παράγει και όχι με βάση εξωτερικούς και ιστορικούς παράγοντες¹⁴⁵.

Με βάση την παραπάνω προσέγγιση, η αυτοδικία χρειάζεται να μελετάται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, σε μια κοινωνία μπορεί η αυτοδικία να συνιστά έγκλημα, που τιμωρείται από νόμο, σε μια άλλη κοινωνία, μπορεί να είναι αποδεκτή αλλά και νόμιμο μέσο επίλυσης διαφορών. Επιπρόσθετα, το ίδιο το κράτος συχνά αποτυγχάνει να επιβάλει τη δικαιοσύνη και να ικανοποιήσει επαρκώς το θύμα, με αποτέλεσμα η αυτοδικία να θεωρείται μια ηθικά δικαιολογημένη πράξη.

Η μέθοδος του πολιτισμικού σχετικισμού μπορεί να προκαλέσει δεοντολογικά διλήμματα, διότι έρχεται σε σύγκρουση με το διεθνές δίκαιο και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Για παράδειγμα, σε ορισμένες ανατολικές χώρες υπάρχουν βάρβαρες τιμωρίες για αδικήματα, όπως ο λιθοβολισμός σε περιπτώσεις «ατιμίας» (Νόμος της Σαρία), που ο πολιτισμικός σχετικισμός την ερμηνεύει ως αποδεκτή πρακτική, λόγω του ότι έχει τις ρίζες του σε αρχαίους ιστορικούς χρόνους και έχει συνδεθεί με την παράδοση, όμως οι υποστηρικτές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις Δυτικές χώρες το θεωρούν αντιδεοντολογικό και υποστηρίζουν ότι πρέπει να καταργηθεί.

Συμπερασματικά, η επιστήμη της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, προσφέρει πολύτιμες θεωρίες για την ερμηνεία της αυτοδικίας στον εκάστοτε πολιτισμό και την εκάστοτε κοινωνία. Συμβάλλει στην κατανόηση του φαινομένου ως ένα πολιτισμικό φαινόμενο και όχι απλώς ως μια πράξη αποκλίνουσας κοινωνικής ή εγκληματικής συμπεριφοράς. Η αυτοδικία, μπορεί να λειτουργήσει ως απάντηση σε ενδεχόμενες αδυναμίες του θεσμικού πλαισίου αλλά και ως μηχανισμός διατήρησης της κοινωνικής συνοχής ή αποκατάστασης της ισορροπίας, ιδιαίτερα σε πιο παραδοσιακές κοινωνίες. Η Κοινωνική Ανθρωπολογία, θέτει πολύ εύστοχα τον προβληματισμό για

¹⁴⁴ Tilley John «Cultural Relativism», Human Rights Quarterly, 22(2), 2000, pgs. 501-547.

¹⁴⁵ Moore Jerry D. «Visions of culture: an introduction to anthropological theories and theorists», Altamira Press, Walnut Creek, 1997, pgs. 48-51.

τα όρια μιας κρατικής δικαιοσύνης και κατά πόσο η ηθική και οι προκαταλήψεις μιας κοινωνίας πρέπει να υπερβαίνουν τις νομικές αντιλήψεις, σχετικά με τη δικαιοσύνη.

3. Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ ΣΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Η σύγχρονη πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από τον γρήγορο ρυθμό ζωής, τις κοινωνικές ανισότητες, την αποδυνάμωση της εμπιστοσύνης στους επίσημους και ανεπίσημους θεσμούς από τους πολίτες και την αυξημένη έκθεση σε φαινόμενα εγκληματικότητας, τα οποία έχουν λάβει τεράστιες διαστάσεις την τελευταία πενταετία. Τα παραπάνω διαμορφώνουν ένα πρόσφορο έδαφος για την ενίσχυση της αυτοδικίας, η οποία παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες αλλά και διαφορές σε σχέση με το παρελθόν. Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η μελέτη και ανάλυση της αυτοδικίας ως κοινωνικό φαινόμενο από τον 20^ο αιώνα έως σήμερα, προκειμένου να διαφωτιστεί ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται στις σύγχρονες κοινωνίες.

3.1. Οι σύγχρονες κοινωνίες και τα χαρακτηριστικά τους

Ως σύγχρονες κοινωνίες νοούνται οι κοινωνικές δομές που διαμορφώθηκαν μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση, η οποία αποτελεί και την αφετηρία των σύγχρονων κοινωνιών. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι, σε σχέση με τις πιο παραδοσιακές κοινωνίες του παρελθόντος, μεταλλάχθηκαν τρία βασικά στοιχεία: ο λόγος, ο οποίος σήμερα πραγματοποιείται σε μεγαλύτερο βαθμό μέσω της τεχνολογίας και της γραφής και λιγότερο προφορικά, η λειτουργικότητα των πολιτών, οι οποίοι έχουν μετατραπεί σε παθητικούς καταναλωτές και τέλος, η καθημερινότητα περιστρέφεται πια, γύρω από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Αυτά τα τρία στοιχεία, απαρτίζουν και τον λεγόμενο «λαϊκό πολιτισμό», τον πολιτισμό της σημερινής εποχής¹⁴⁶. Μάλιστα, η τελευταία εικοσαετία χαρακτηρίζεται και από τη λεγόμενη Ψηφιακή Επανάσταση και σηματοδοτεί την έναρξη της εποχής της τεχνολογίας.

¹⁴⁶ Κωνσταντοπούλου Χ. «Κοινωνιολογία της «Καθημερινότητας»», 2^η εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2012, σελ. 7.

Έχουν δημιουργηθεί πολλές θεωρίες οι οποίες ερμηνεύουν τη σύγχρονη κοινωνία. Ο Anthony Giddens, θεωρεί ότι η σύγχρονη κοινωνία αποτελεί προϊόν ύστερης νεωτερικότητας¹⁴⁷, δηλαδή η υποχώρηση της παράδοσης στο βωμό της *αναστοχαστικότητας*¹⁴⁸, δηλαδή της συνεχούς επανεξέτασης πράξεων και πεποιθήσεων. Οι σημερινές κοινωνίες διαμορφώνονται και εξελίσσονται μέσα από το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης, και σύμφωνα με τον Giddens, μετατρέπονται σε έναν αχαλίνωτο κόσμο (runaway world)¹⁴⁹. Η νεωτερικότητα, στη βάση της οποίας διαμορφώθηκαν οι σύγχρονες κοινωνίες, αποτελείται από τέσσερις πυλώνες: τον καπιταλισμό, τη βιομηχανία, τη συντονισμένη διοικητική εξουσία, η οποία ελέγχει την πληροφορία και τη δραστηριότητα των κρατών και τέλος τη στρατιωτική ισχύ, δηλαδή τη νόμιμη βία μέσω του κράτους¹⁵⁰.

Επίσης, ο Ulrich Beck, αναφερθεί επίσης για την κοινωνία του κινδύνου και της διακινδύνευσης (risk society)¹⁵¹, για τα οποία έχει μιλήσει στα βιβλία του και ο Giddens. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η σύγχρονη κοινωνία δημιουργεί και κυριαρχείται από νέα είδη κινδύνων, όπως περιβαλλοντικούς, τεχνολογικούς, οικονομικούς, που δεν είναι εύκολο να ελεγχθούν ή να περιοριστούν, λόγω των ραγδαίων αλλαγών σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο¹⁵². Οι κίνδυνοι αυτοί συμβάλλουν στην μη εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς, λόγω της ανεπάρκειας του κράτους, διευκολύνοντας έτσι, την ανάδυση φαινομένων αυτοδικίας. Λόγω της παγκοσμιοποίησης έχει διαμορφωθεί μια «παγκόσμια κοινωνία» (world society)¹⁵³, με παραγωγή και κατανάλωση κινδύνων.

Τέλος, ο Zygmunt Bauman, θεωρεί πως η σύγχρονη κοινωνία αποτελείται από μια «ρευστότητα». Λόγω των γρήγορων ρυθμών ζωής και των αλλαγών που προκύπτουν συνεχώς, το κοινωνικό περιβάλλον δεν μένει σταθερό. Ο σύγχρονος κόσμος

¹⁴⁷ Giddens A. «Modernity and self-identity: Self and society in the Late Modern Age», Blackwell Publishers Ltd, New Jersey, 1991, pg. 31-32.

¹⁴⁸ «η τάση των ανθρώπων να επανεξετάζουν διαρκώς τις πράξεις, τις σχέσεις και τις πεποιθήσεις τους με βάση τη συνεχόμενη ροή νέας πληροφορίας». Το ίδιο και Giddens A. «Οι συνέπειες της νεωτερικότητας» μτφρ. Μερτίκας Γ., Κριτική, Αθήνα, 2001 σελ. 70 κ.ε.

¹⁴⁹ Ritzer, 2020, σελ.568-569.

¹⁵⁰ St. Hall, D. Held, A. McGrew «Η νεωτερικότητα σήμερα: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός», μτφρ. Τσακίρης Θανάσης και Βίκτωρας, Εκδ. Σαβάλλας, 4^η εκδ., Αθήνα, 2010 σελ. 58-59.

¹⁵¹ Βλ. Beck Ulrich «Risk Society: Towards a New Modernity», μτφρ. Ritter Mark, Sage Publications, London, 1992.

¹⁵² Το ίδιο σελ. 19 κ.ε.

¹⁵³ Το ίδιο σελ. 46 κ.ε.

χαρακτηρίζεται από ποικίλες και διαρκώς εντεινόμενες ροές, γεγονός που καθιστά δύσκολο όχι μόνο τον έλεγχό του, αλλά ακόμη περισσότερο την εις βάθος κατανόησή του¹⁵⁴. Η αστάθεια αυτή, οδηγεί στην ανασφάλεια, την απομόνωση και την αναζήτηση ατομικών λύσεων σε συλλογικά προβλήματα.

Η αστικοποίηση, η οποία εντάθηκε τον 20^ο αιώνα λόγω της τεχνολογικής προόδου και της εκβιομηχάνισης, έχει οδηγήσει στη μείωση των παραδοσιακών θεσμών και αξιών. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές κοινωνίες, όπου οι κοινωνικοί δεσμοί ήταν ισχυρότεροι, με σημαντική επιρροή της οικογένειας προς το άτομο, της κοινότητας αλλά και της θρησκείας, η σημερινή κοινωνία, χαρακτηρίζεται περισσότερο από ανωνυμία και μαζικότητα, οδηγώντας σε αποδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών¹⁵⁵. Η ανακατασκευή βασικών δομών της κοινωνίας, επηρεάζει και τη δομή των κοινωνικών θεσμών. Επιπλέον, η άνοδος του καπιταλισμού αποτέλεσε καθοριστικό στοιχείο διαμόρφωσης των σύγχρονων κοινωνιών. Βέβαια, είχε και μειονεκτήματα, όπως το ότι η συσσώρευση του κεφαλαίου ανήκε σε μια μικρή μερίδα ανθρώπων, των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής, ενώ οι εργάτες είχαν επιβαρυνθεί με πολλές ώρες εργασίες και χαμηλούς μισθούς. Αυτό προκάλεσε αρκετές αντιδράσεις και τη δημιουργία του εργατικού κινήματος που στόχευαν στην ανατροπή του καπιταλισμού, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα¹⁵⁶.

Ένα βασικό γνώρισμα της σύγχρονης κοινωνίας είναι η ενεργή συμμετοχή των ανθρώπων στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Για το λόγο αυτό, την περίοδο του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, κυρίως, αναδύθηκαν πολλά κοινωνικά κινήματα, τα οποία επηρέασαν τη δομή των σημερινών κοινωνιών. Λόγω της κοινωνικής ανασφάλειας και των κοινωνικών προβλημάτων που εμφανίζονται λόγω του σύγχρονου ρυθμού ζωής¹⁵⁷, τα άτομα μπορεί να οδηγηθούν σε αντιδράσεις και συλλογικές μορφές διεκδίκησης, όπως τα κοινωνικά κινήματα. Τα πιο σημαντικά κοινωνικά κινήματα που επηρέασαν και μετασχημάτισαν ως ένα βαθμό την κοινωνική δομή, είναι το φεμινι-

¹⁵⁴ Ritzer, 2012, σελ. 620.

¹⁵⁵ Wirth, L. "Urbanism as a Way of Life". *American Journal of Sociology*, 44(1), 1938, 1–24.

¹⁵⁶ Ritzer, 2012, σελ. 30.

¹⁵⁷ Mauss Armand «Social Problems as Social Movements», J.B. Lippincott Company, U.S., 1975 pg. 44.

στικό, το οικολογικό, το κίνημα ομοφυλοφίλων και λοιπά¹⁵⁸. Στην επιστήμη της Εγκληματολογίας, το θυματολογικό κίνημα συνέβαλλε καθοριστικά στην ανάδειξη του ρόλου των θυμάτων εντός του ποινικού συστήματος, επιφέροντας ριζικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται από τους θεσμούς απονομής της δικαιοσύνης. Κάποια σύγχρονα κινήματα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο, σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι το Black Lives Matter¹⁵⁹, το οποίο προέκυψε από δολοφονίες αφροαμερικανών από την αστυνομία, αναδεικνύοντας τον ρατσισμό και τη φυλετική βία και το κίνημα MeToo¹⁶⁰, για την παρενόχληση και την κακοποίηση στο χώρο εργασίας αλλά και στην ευρύτερη καθημερινή ζωή επισημαίνοντας τα δικαιώματα των γυναικών και την έμφυλη ισότητα. Επομένως, τα κοινωνικά κινήματα δίνουν ζωή στα προβλήματα που αναδύονται λόγω των αλλαγών στην καθημερινή ζωή και αναδεικνύουν τις μεταβολές των αξιών στη σύγχρονη κοινωνία.

Συμπερασματικά, η σύγχρονη κοινωνία διαφέρει σημαντικά από την παραδοσιακή κοινωνία. Παρόλο που οι καθιερωμένες νοοτροπίες και οι πολιτισμικές αξίες είναι βαθιά ριζωμένες στην κοινωνική συνείδηση, η κοινωνία μεταβάλλεται και εξελίσσεται όσο υπάρχουν αλλαγές στον τρόπο αντίληψης της πραγματικότητας, ειδικότερα με την είσοδο της τεχνολογίας στην καθημερινότητα. Ενώ η εξέλιξη αυτή έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη διευκόλυνση του τρόπου ζωής και στις απαιτήσεις της καθημερινότητας, οι κοινωνικές ανισότητες, η ανασφάλεια, η αποξένωση και η ματαίωση απέναντι στους θεσμούς που προκύπτουν στη νέα εποχή, έχουν ως αποτέλεσμα την επίδραση τόσο στον τρόπο σκέψης των ανθρώπων όσο και στη διαμόρφωση των κοινωνικών φαινομένων, όπως το έγκλημα. Για το λόγο αυτό, κρίνεται επιτακτική η κινητοποίηση των πολιτών για εναλλακτικές μορφές συμμετοχής και αντιμετώπισης των καταστάσεων. Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο το έγκλημα και οι αποκλίνουσες συμπεριφορές αντικατοπτρίζονται στις σύγχρονες κοινωνίες, ως αποτέλεσμα των παραπάνω μετασχηματισμών και την εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικότητας.

3.2. Το έγκλημα στις σύγχρονες κοινωνίες και η αυτοδικία

¹⁵⁸ Σημίτη Μ. «Κοινωνία των πολιτών: Νέες μορφές συλλογικής δράσης», Σπουδαί, 52(4), Πανεπιστήμιο Πειραιά, 2002, σελ. 167.

¹⁵⁹ Black Lives Matter website: <https://blacklivesmatter.com/>.

¹⁶⁰ MeToo Movement website: <https://metoomvmt.org/>.

Οι κοινωνικές και οι πολιτισμικές μεταβολές που συνοδεύουν τις σύγχρονες κοινωνίες και ο έντονος ρυθμός της καθημερινότητας, δεν επηρεάζουν μόνο τη δομή και τη λειτουργία των θεσμών, αλλά και την ίδια τη φύση του εγκλήματος. Το έγκλημα είναι κοινωνικό φαινόμενο και επηρεάζεται διαχρονικά, ανά κοινωνία και ανά εποχή¹⁶¹. Η εκβιομηχάνιση, η παγκοσμιοποίηση, η τεχνολογική πρόοδος και οι νέοι ρυθμοί ζωής έχουν συμβάλλει στη δημιουργία νέων μορφών εγκληματικότητας¹⁶² και κατ' επέκταση στην ενίσχυση των περιστατικών βίας, της ανομίας, της ανασφάλειας και του φόβου του εγκλήματος¹⁶³. Ως απόρροια, αυξάνεται και η περιστασιακή πρόληψη από τη μεριά των πολιτών με ιδιωτικά μέσα, όπως εγκατάσταση συναγερμού, κάμερας ασφαλείας, λόγω της αδυναμίας του κρατικού μηχανισμού να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πολιτών και τελικά μπορεί να οδηγήσει σε περιστατικά αυτοδικίας.

Πέρα από την κοινή εγκληματικότητα, η οποία παρατηρείται σε όλες τις κοινωνίες, όπως η ανθρωποκτονία και η κλοπή, η σύγχρονη εγκληματικότητα περιλαμβάνει και ορισμένα επιπρόσθετα χαρακτηριστικά¹⁶⁴. Αρχικά, παρατηρείται ότι έχει αυξηθεί σημαντικά η εμπλοκή των ανηλίκων στο Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τη Στατιστική Επετηρίδα της Ελληνικής Αστυνομίας το 2024¹⁶⁵, οι δράστες ανήλικοι για πράξεις του Ποινικού Κώδικα, ήταν σύνολο 1.842 για ηλικίες 12-14 ετών και 7.862 για ηλικίες 15-18 ετών. Τα περισσότερα αδικήματα ήταν κατά της ιδιοκτησίας και της σωματικής ακεραιότητας. Επίσης, η διάχυση της βίας είναι ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών, το οποίο συνδέεται και με τη νεανική παραβατικότητα αλλά και με πράξεις όπως την ενδοοικογενειακή βία και τη ρατσιστική βία. Τα περιστατικά αυτά λαμβάνουν πια περισσότερη θεατότητα, λόγω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και την αυξημένη έκθεση σε βίαιες καταστάσεις, καθώς και λόγω της ευαισθητοποίησης των σύγχρονων κοινωνιών απέναντι στη βία κάθε μορφής.

¹⁶¹ Φαρσεδάκης Ι. «Στοιχεία Εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005, σελ. 11 και 72.

¹⁶² Το ίδιο σελ. 126.

¹⁶³ Garland D., «The Culture of High Crime Societies», The British Journal of Criminology, 40(3), 2003, pages 347-375.

¹⁶⁴ Φαρσεδάκης Ι., 2005, σελ. 42-44.

¹⁶⁵ Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας. (2024). Στατιστική Επετηρίδα 2024 <chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.astynomia.gr/file/2025/04/epetirida2024.pdf>.

Ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης εγκληματικότητας είναι το οργανωμένο έγκλημα. Είναι από τα πιο διαδεδομένα σύγχρονα εγκλήματα, διότι αξιοποιεί τις τεχνολογικές εξελίξεις και την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων και διαπράττεται σε διεθνές επίπεδο¹⁶⁶. Το οργανωμένο έγκλημα, επηρεάζεται από την οικονομία, την αγορά εργασίας αλλά και από τις συνθήκες της εκάστοτε κοινωνίας και για το λόγο αυτό, όσο εξελίσσονται οι κοινωνίες τόσο εξελίσσεται και η δομή του οργανωμένου εγκλήματος¹⁶⁷. Ειδικότερα, με τη συμβολή του διαδικτύου, είναι δύσκολο να οριστεί ο τόπος τέλεσης του εγκλήματος, μιας και μπορεί κάποιος με γνώσεις διαδικτύου να καλύψει τα ίχνη του, συνεπώς και η δίωξή του καθίσταται περίπλοκη και χρονοβόρα. Το διαδίκτυο, λοιπόν, αποτελεί σήμα κατατεθέν των σύγχρονων κοινωνιών, καθώς πέρα από τη διείσδυσή του στη σύγχρονη καθημερινότητα και τη διευκόλυνση που παρέχει σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας, προβλέποντας και νέα μέσα και τρόπους διάπραξης εγκληματικών πράξεων. Ο δράστης δεν έχει έναν συγκεκριμένο τόπο τέλεσης, αρκεί να έχει τις γνώσεις και τον κατάλληλο εξοπλισμό και μπορεί να διαπράξει το έγκλημα οπουδήποτε και οποτεδήποτε.

Παράλληλα, μέσω της τεχνολογίας και του διαδικτύου, δημιουργήθηκε το λεγόμενο κυβερνοέγκλημα (Cybercrime), με τις υποκατηγορίες του όπως τα ψηφιακά εγκλήματα (digital crimes), τα διαδικτυακά εγκλήματα (internet crimes), τα ηλεκτρονικά εγκλήματα (electronic crimes) και τα εγκλήματα νέων τεχνολογιών (new technology crimes)¹⁶⁸. Αποτελεί βασική κατηγορία εγκλήματος της σύγχρονης κοινωνίας, διότι όσο εκείνη εξελίσσεται, παράλληλα με την τεχνολογία, δημιουργούνται νέα είδη εγκλημάτων αλλά και νέοι τρόποι διαφυγής από το Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης, κάνοντας τη σύλληψη των δραστών ακόμα δυσκολότερη. Σήμερα, με τη δυ-

¹⁶⁶ Παντελίδης Ι. «Το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα», στο Έγκλημα και Τιμωρία, τεύχος 16, 2/2025, σελ. 20-31. <https://www.hscriminology.gr/wp-content/uploads/2025/02/crime-and-punishment-16.pdf>

¹⁶⁷ Σταμούλη Ειρήνη «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: Τάσεις και μεταβολές», στον Τιμητικό Τόμο για Νέστωρα Κουράκη, στο Crime in crisis, 25/01/2016 <http://crime-in-crisis.com/%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81/>.

¹⁶⁸ Ζιούβας Δ. «Διαδικτυακές απάτες και οργανωμένο κυβερνοέγκλημα: Εγκληματολογικός φαινότυπος και σύγχρονες προκλήσεις», στο Έγκλημα και Τιμωρία, τεύχος 16, 2/2025, σελ. 73-80 <https://www.hscriminology.gr/wp-content/uploads/2025/02/crime-and-punishment-16.pdf>.

νατότητα και την ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης, το εύρος του κυβερνοεγκλήματος δύναται να λάβει ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις.

Πέρα όμως από την επιρροή του διαδικτύου στη διάπραξη του εγκλήματος, ένα επίσης βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών, το οποίο επηρεάζει και την εγκληματικότητα, είναι η επιρροή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και κυρίως τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media). Στις σύγχρονες κοινωνίες, η χρήση των social media έχει διεισδύσει σε μεγάλο βαθμό στην καθημερινότητα αλλά και στην εγκληματικότητα. Ειδικότερα, με τη γρήγορη εισροή των πληροφοριών και την αυξημένη προβολή περιστατικών εγκληματικότητας, προκαλείται μια μαζική οργή και ανάγκη για αμεσότερη απονομή της δικαιοσύνης.

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατασκευή της πραγματικότητας και ως εκ τούτου, του εγκλήματος¹⁶⁹. Επιπρόσθετα, η εικόνα του δράστη παρουσιάζεται δραματοποιημένα – όπως και η γενικότερη είδηση του εγκλήματος- ως «τέρας», με βεβαρημένο ποινικό μητρώο, προκαλώντας τον φόβο για το έγκλημα στους αποδέκτες¹⁷⁰. Είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι οι δημοσιογράφοι προβαίνουν σε επιλεκτική έκθεση των γεγονότων και στον τρόπο παρουσί-ασής τους. Σύμφωνα με τη θεωρία της «θεματοθεσίας» (agenda setting), συμβάλ-λουν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και στην καλλιέργεια ενός μαζικού τρό-που σκέψης¹⁷¹. Σε σχέση με το έγκλημα, συνηθίζουν να ανακυκλώνουν ειδήσεις, προκαλώντας «κύματα εγκληματικότητας»¹⁷², με σκοπό τη θέαση «επικάιρων» γε-γονότων.

Ως αποτέλεσμα, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης επηρεάζουν και τον τρόπο που προβάλλεται το έγκλημα, κατασκευάζοντας ένα συγκεκριμένο προφίλ εγκληματία.

¹⁶⁹ Λαμπροπούλου Έφη, «Η Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επι-κοινωνίας: Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας», Ελληνικά Γράμματα, β' εκδ., Αθήνα, 1991, σελ. 29-33.

¹⁷⁰ Κωνσταντίνα Κωνσταντίνου «Η επίδραση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην κοινή γνώμη για την εγκληματικότητα», διαθέσιμο στο Social Policy, 05/2018, <https://socialpolicy.gr/2018/05/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%AD%CF%83%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%B1%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%83.html>.

¹⁷¹ Κωνσταντοπούλου, ο.π. σελ. 202 κ.ε.

¹⁷² Λαμπροπούλου, ο.π. σελ. 39.

Η είδηση ενός εγκλήματος αποσπά τη μεγαλύτερη προσοχή του κοινού, ανάλογα τη σοβαρότητα του εγκλήματος, τη θέση του θύματος και τον τρόπο τέλεσης του εγκλήματος¹⁷³. Με την επαναλαμβανόμενη έκθεση σε περιστατικά βίας και τη δραματοποιημένη μετάδοση της είδησης σχετικά με το έγκλημα, προκαλούν μια συλλογική θυματοποίηση και έναν «ηθικό πανικό»¹⁷⁴, δηλαδή την υπερδιόγκωση ενός φαινομένου που εκλαμβάνεται ως απειλή για τη δημόσια τάξη και την αύξηση του φόβου του εγκλήματος. Συνεπώς, διακινδυνεύουν τα στερεότυπα που υπάρχουν για το προφίλ των εγκληματιών και τον στιγματισμό όσων κατέχουν αυτά τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Όπως φαίνεται, η αυτοδικία στις σύγχρονες κοινωνίες, εμφανίζεται και μέσω των social media, λόγω της ευκολίας της αντίδρασης και του σχολιασμού και βρίσκεται στη βιβλιογραφία ως «ψηφιακή αυτοδικία» (digital vigilantism)¹⁷⁵, η οποία αναλύεται σε αντίστοιχο κεφάλαιο.

Συμπερασματικά, οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από πολλαπλές μεταβολές που επηρεάζουν την καθημερινή ζωή, τη λειτουργία των θεσμών και το αίσθημα ασφάλειας των πολιτών. Παρόλο που οι σύγχρονες εξελίξεις βοήθησαν σημαντικά τη λειτουργία της καθημερινότητας, παράλληλα ενίσχυσαν την ανασφάλεια, δημιουργώντας νέες μορφές εγκληματικότητας και άρα και θυματοποίησης. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, η αυτοδικία εμφανίζεται ως αντίδραση στη θεσμική αδυναμία και εδραιώνεται ως αποδεκτή συμπεριφορά από το κοινωνικό σύνολο ως κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα¹⁷⁶. Παράλληλα, αναπαράγεται από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και έτσι οι πολίτες εκτίθενται ολοένα και περισσότερο σε τέτοια περιστατικά, κανονικοποιώντας την προσφυγή σε αυτά. Καθώς η αυτοδικία είναι ένα φαινόμενο με βαθιές ρίζες στο παρελθόν, σε επόμενο κεφάλαιο θα εξεταστούν οι παραδοσιακές μορφές της αυτοδικίας, οι οποίες ισχύουν έως σήμερα και οι διαφορές τους σε σχέση με τις σημερινές διαστάσεις και μορφές της.

3.3. Η παραδοσιακή αυτοδικία στις σύγχρονες κοινωνίες

¹⁷³ Γι' αυτό και συνήθως επιλέγονται τα βίαια εγκλήματα και κυρίως, το έγκλημα της ανθρωποκτονίας. Το ίδιο σελ. 91.

¹⁷⁴ Βλ. ενδεικτικά Ζαραφωνίτου Χ. «Κριτική Προσέγγιση των ηθικών πανικών» από την ημερίδα για «Ηθικός Πανικός, Κοινωνία και Δικαιώματα» στο The Art of Crime, τεύχος 26, 9/2014 <https://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/indexaf8a.html?pgtp=1&aid=1401359284>.

¹⁷⁵ Trottier, D. (2017). Digital Vigilantism as Weaponization of Visibility. Philos. Technol. 30, 55–72.

¹⁷⁶ Black D., 1983, pg.. 39 κ.ε.

3.3.1. Η αυτοδικία στην Ελλάδα: Οι περιπτώσεις της Κρήτης και της Μάνης

Η αυτοδικία στην Ελλάδα αποτελεί ένα φαινόμενο, άμεσα συνδεδεμένο με την ιστορική πορεία και τις ιδιαιτερότητες τις οποίες να αντιμετωπίσει η χώρα ανά τα χρόνια. Σε εποχές όπου η κρατική παρουσία ήταν αδύναμη ή απόμακρη, οι τοπικές κοινωνίες ανέπτυξαν δικούς τους άτυπους μηχανισμούς απονομής δικαιοσύνης, βασισμένους στο εθιμικό δίκαιο, την τιμή αλλά και την οικογενειακή αλληλεγγύη. Η αυτοδικία λειτουργούσε ως έκφραση πολιτισμικής ταυτότητας και διατηρούσε την κοινωνική συνοχή. Συνεπώς, επέλεξαν ιδιωτικά μέσα για την απονομή της δικαιοσύνης. Τέτοιες περιπτώσεις στην Ελλάδα είναι και η Κρήτη και η Μάνη, όπου η αυτοδικία καθιερώθηκε ως μέρος ενός ευρύτερου αξιακού συστήματος.

3.3.1.1. Η περίπτωση της Κρήτης: Η βεντέτα ως παράδοση και ως αυτοδικία

Η Κρήτη αποτελεί ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα παραδοσιακής αυτοδικίας στον ελληνικό χώρο, με την πρακτική της βεντέτας να επιβιώνει ως μια «συλλογική συνείδηση, αναλλοίωτη, που μεταφέρει σιωπηρά μέσα στο χρόνο το κοφτερό μαχαίρι μιας πατροπαράδοτης υπόσχεσης»¹⁷⁷. Η βεντέτα αναδεικνύει το συμβολισμό του αίματος, καθώς εμπλέκονται συνήθως τα αντρικά μέλη δύο οικογενειών με σκοπό την αντεκδίκηση με φόνο για την αποκατάσταση της δικαιοσύνης ώστε να «πάρουν πίσω το αίμα του σκοτωμένου θύματος»¹⁷⁸. Με τον τρόπο αυτό περιορίζεται η ατομική ευθύνη και καλλιεργείται μια συλλογική συνείδηση για τις πρακτικές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης εντός της κοινότητας.

Κλειδί για την πρακτική της βεντέτας, αποτελεί η «συγγένεια». Πρακτικά, η βεντέτα αφορά έναν φαύλο κύκλο αντεκδικήσεων μεταξύ δύο οικογενειών, ή και δύο διαφορετικών συγγενικών ομάδων, δεσμών αίματος. Η λεγόμενη «αιματοσυγγένεια», αποτελεί τη βασικότερη και ιερότερη μορφή συγγένειας, κατά την οποία με τη γέννηση ενός νέου μέλους σε μια οικογένεια, του μεταβιβάζεται αυτόματα το αίμα των συγγενών, το κοινό επώνυμο (μέσα από τα αρσενικά μέλη των οικογενειών) και έτσι

¹⁷⁷ Αρχιμανδρίτου, Ιδιωτική εκδίκηση και νόμος, ο.π. σελ. 358.

¹⁷⁸ Τσαντηρόπουλος Α.. «Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη», Πλέθρον, Αθήνα, 2004 σελ. 197.

γίνεται εμφανές ότι το άτομο κατάγεται από ένα συγκεκριμένο σόι¹⁷⁹. Επίσης, αν δεν έχουν το ίδιο επώνυμο, έχουν κοινή καταγωγή.

Σε μια βεντέτα οι δράστες και τα θύματα συνήθως προέρχονται από διαφορετικές συγγενικές ομάδες. Η βεντέτα ξεκινά μόλις ένα άτομο μιας οικογένειας, βλάψει ή σκοτώσει ένα άλλο άτομο, διαφορετικής οικογένειας. Μόλις μαθευτεί στην κοινότητα, η οικογένεια του θύματος είναι υποχρεωμένη να αντιδράσει, αλλιώς πιθανόν να υπάρξει κοινωνική κατακραυγή και στιγματισμός από την κοινότητα. Τα αρσενικά μέλη της οικογένειας του δράστη αναγκάζονται να παραμείνουν στα σπίτια τους, διότι κινδυνεύουν για αντίποινα από τα αρσενικά μέλη της οικογένειας του θύματος¹⁸⁰. Θύμα δύναται να είναι οποιοδήποτε αρσενικό μέλος της οικογένειας του δράστη που φέρει το ίδιο οικογενειακό όνομα. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι άνδρες αποκλείονται από τις αντεκδικήσεις. Επομένως, η βεντέτα μπορεί να θεωρηθεί και ως ένας φαύλος κύκλος κοινωνικού εξαναγκασμού σε αντίποινα και φόνους, ώστε να διατηρήσουν το κοινωνικό γόητρο και να δείξουν στην κοινότητα ότι τιμούν την οικογένειά τους.

Είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί, πως στη βεντέτα δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι ηθικοί κανόνες. Το μόνο υποχρεωτικό βήμα είναι η αντεκδίκηση για τον φόνο μιας οικογένειας¹⁸¹. Ο συγγενής του δράστη της αυτοδικίας, αφού έχει λάβει όλα τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία του, στήνει ενέδρα στο θύμα που έχει επιλέξει και το αιφνιδιάζει με θάνατο. Η διαφορά της βεντέτας με την ανθρωποκτονία έγκειται στο ότι η βεντέτα ενσωματώνει τον συμβολισμό του αίματος και της τιμής, καθώς η υποχρέωση της εκδίκησης μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά¹⁸², επηρεάζοντας τόσο την οικογένεια του δράστη αλλά και για την οικογένεια του θύματος.

Ο συμβιβασμός επέρχεται όταν οι δύο οικογένειες αποφασίσουν να τερματίσουν τη βεντέτα κάνοντας τον λεγόμενο «σασμό»¹⁸³. Συνήθως ξεκινά τις αμέσως επόμενες μέρες μετά τις αντεκδικήσεις και αποσκοπεί στο να σταματήσει αυτός ο φαύλος κύκλος. Στην αρχή, τα αντίπαλα μέρη αρνούνται επίμονα τη λήξη της βεντέτας, ό-

¹⁷⁹ Το ίδιο σελ. 161.

¹⁸⁰ Το ίδιο σελ. 204 κ.ε.

¹⁸¹ Το ίδιο σελ. 235 κ.ε.

¹⁸² Το ίδιο σελ. 239.

¹⁸³ Το ίδιο σελ. 225.

μως αργότερα, μετά από πίεση από τα συγγενικά μέλη, δέχονται να κάνουν σασμό. Το κοινωνικό περιβάλλον των εμπλεκόμενων μερών επισκέπτεται τα σπίτια των οικογενειών και, μέσω διαλόγου, επιχειρεί να τις μεταπείσει¹⁸⁴. Όταν οι δύο αντίπαλες οικογένειες δεχθούν να κάνουν σασμό, ορίζεται μια συνάντηση σε έναν ουδέτερο χώρο, όπως το σπίτι μιας τρίτης οικογένειας. Σασμός γίνεται όταν και τα δύο μέρη συμβιβαστούν να σταματήσουν τη βεντέτα. Για να επικυρωθεί ο σασμός, μπορεί να υπάρξει και αποζημίωση λόγω υλικών φθορών αλλά και να επιδιώξουν «συντεκνιά», να βαφτίσει δηλαδή κάποιος το μέλος κάποιου άλλου από την άλλη οικογένεια ή και «επιγαμία», δηλαδή να παντρέψουν μέλη δύο οικογενειών ώστε να επισφραγιστεί ο σασμός.

Το θεσπισμένο δίκαιο και η βεντέτα διαφέρουν ριζικά στον τρόπο με τον οποίο επιλύουν τις ιδιωτικές διαφορές. Στη βεντέτα, η απόδοση δικαιοσύνης περιορίζεται αποκλειστικά στα γεγονότα και τις αντιπαραθέσεις μεταξύ των δύο εμπλεκόμενων μερών, τα οποία καλούνται να διαχειριστούν την εκδίκηση ή την αποκατάσταση της τιμής με δικούς τους όρους. Αντίθετα, το θεσπισμένο δίκαιο υπερβαίνει τα ατομικά και οικογενειακά συμφέροντα, παρεμβαίνοντας ως ουδέτερος και ανώτερος θεσμός, ο οποίος ορίζει τους κανόνες και τις διαδικασίες, με σκοπό την οργάνωση και την ειρηνική επίλυση των διαφορών¹⁸⁵. Τα εμπλεκόμενα μέρη είναι υποχρεωμένα να συμμορφώνονται με τις νομικές διατάξεις και να αποδέχονται τις αποφάσεις των αρμόδιων δικαστικών οργάνων, εξασφαλίζοντας μια ευρύτερη κοινωνική τάξη και δικαιοσύνη. Σήμερα, η βεντέτα δεν επιβιώνει λόγω ανυπαρξίας ή έλλειψης μηχανισμών δικαιοσύνης, όπως παλαιότερα, αλλά είναι μέρος παγιωμένων αντιλήψεων και κουλτούρας. Η κουλτούρα αυτή επιβάλλει την προστασία της τιμής και της ταυτότητας της οικογένειας¹⁸⁶.

Επιπρόσθετα, ο δράστης δεν ενδιαφέρεται για την εμπλοκή του στο δικαστικό σύστημα, διότι από τον κοινωνικό περίγυρο εκλαμβάνεται ως «ήρωας», ο οποίος τίμησε και προστάτευσε το όνομα της οικογένειας. Οι πιέσεις για διάπραξη φόνου λόγω βεντέτας είναι τόσο ισχυρές, που πολλές φορές το άτομο προβαίνει σε τέτοιες πράξεις χωρίς τη θέλησή του, λόγω της ντροπής και της ενοχής που αισθάνεται α-

¹⁸⁴ Το ίδιο σελ. 227-228.

¹⁸⁵ Τσαντηρόπουλος, ο.π. σελ. 277.

¹⁸⁶ Αρχιμανδρίτου, ο.π. σελ. 364.

πέναντι στην οικογένειά του αφενός και αφετέρου απέναντι στην κοινότητα που θα τον στιγματίσει εφ'όρου ζωής.

Μια υπόθεση βεντέτας υπήρξε τον Σεπτέμβριο του 2024, στο Ρέθυμνο, όπου θύμα ήταν ένας 69χρονος, στον οποίο επιτέθηκε ομάδα ανδρών, τον πυροβόλησε τέσσερις φορές και του αφαίρεσε τη γλώσσα¹⁸⁷. Μάλιστα, τον περασμένο Ιούλιο είχαν επιτεθεί και στο γιό του με καυστικό υγρό, με δράστη έναν 40χρονο, με τον οποίο είχαν ιδιωτικές διαφορές. Υποστηρίζεται ότι η βεντέτα ανάμεσα στις δύο οικογένειες ξεκίνησε λόγω κτηματικών διαφορών, οι οποίες είναι και οι συνηθέστερες αιτίες.

Παρατηρείται, επομένως, επιβίωση της βεντέτας, ως πράξη αυτοδικίας, παρά την ύπαρξη του ποινικού συστήματος. Πέρα από τους λόγους που προαναφέρθηκαν, παρατηρείται μια δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς, καθώς το ποινικό σύστημα τιμωρεί ατομικές πράξεις και δε συνάδει με τη συλλογική συνείδηση που υπάρχει στην κρητική κοινότητα. Πολλές φορές διακρίνεται και μια ελαφριά «ανοχή» σε περιστατικά βεντέτας από τις κρητικές αρχές της ποινικής δικαιοσύνης. Η συλλογική αυτή συνείδηση αναπαράγεται συνεχώς και οι πράξεις της αυτοδικίας παραμένουν ανεκτές από το κοινωνικό σύνολο, μέχρι να υπάρξει καταγγελία ή επ'αυτοφώρω σύλληψη. Παρά τις ποινικές κυρώσεις που επιβάλλονται στα άμεσα εμπλεκόμενα πρόσωπα, το ποινικό σύστημα δεν μπορεί να επέμβει στη συλλογική νοοτροπία που διατηρεί το φαινόμενο της βεντέτας. Συνεπώς, καθίσταται απαραίτητο να ληφθούν μέτρα αντιμετώπισης και όσον αφορά την πολιτισμική διάσταση του φαινομένου της αυτοδικίας, δηλαδή τους εθιμικούς κανόνες.

3.3.1.2. Η περίπτωση της Μάνης: Ο «γδικιωμός» και η αυτοδικία

Η Μάνη, είναι ακόμα μια περίπτωση η οποία σχετίζεται με την έννοια της τιμής και την προστασία της οικογένειας. Εξίσου και σε αυτή την περίπτωση, η αυτοδικία υπερίσχυσε λόγω γεωγραφικών παραγόντων, όπως τη δύσβατη περιοχή πάνω σε βουνό, με ανώμαλους δρόμους, με αποτέλεσμα να υπάρχει ανεπάρκεια των θε-

¹⁸⁷ Το Βήμα. (2024, 6 Σεπτεμβρίου). Ρέθυμνο: Νέες αποκαλύψεις για τη βεντέτα στο Βιλανδρέδο – Πώς συνδέονται οι δύο επιθέσεις.
https://www.tovima.gr/2024/09/06/society/rethymno-nees-apokalypseis-gia-ti-venteta-sto-vilandredo-pos-syndeontai-oi-dyo-epitheseis/?utm_

σμών ποινικής δικαιοσύνης¹⁸⁸. Σε αντίθεση με την Κρήτη που προστατεύεται η τιμή της οικογένειας, στη Μάνη υπερισχύουν τα «γέννη»¹⁸⁹. Πολύ συχνά υπήρχαν συγκρούσεις ανάμεσα σε γέννη από το ίδιο χωριό ή και από διαφορετικά χωριά, χωρίς όμως να είναι συνεχόμενες¹⁹⁰. Παράλληλα, υπάρχει και η αλληλοβοήθεια μεταξύ των γενών.

Τα γέννη προϋποθέτουν κοινή καταγωγή, είτε από τον πατέρα είτε από τη μητέρα και η οποία μπορεί να προκύπτει μέσω του γάμου. Η διαφορά με την Κρήτη, είναι πως τα γέννη, πέρα από τις σχέσεις συγγένειας, πρέπει να έχουν έναν κοινό τρόπο δράσης πολιτικά, οικονομικά αλλά και τελετουργικά¹⁹¹. Είναι σημαντικό πως, στη Μάνη, τα γέννη, ανάλογα την περιοχή είναι είτε εξωγαμικά, με ισορροπημένες σχέσεις (Νότια Μάνη) και ενδογαμικά, με ιεραρχία και διαστρωμάτωση (Βόρεια Μάνη)¹⁹². Κάθε γένος έχει έναν πρόγονο ιδρυτή τον οποίο και αναφέρει, συνήθως στο επώνυμο. Καθώς τα γέννη μπορεί να είναι εγκατεστημένα σε συνοικίες μέχρι και ολόκληρα χωριά, έχουν κοινές θρησκευτικές εορτές, κοινά νεκροταφεία, εκκλησίες και πύργους¹⁹³, ακόμα και κοινά μαχαίρια και περιοχές κυνηγιού.

Στη Μάνη, η αυτοδικία δεν ονομάζεται βεντέτα αλλά είναι γνωστή ως «το έθιμο του γδικημού ή δικημού»¹⁹⁴. Ο γδικημός προέρχεται από τη λέξη «γδίκηση», δηλαδή την εκδίκηση. Τέτοιες ακραίες καταστάσεις μπορεί να οδηγούσαν και σε εξορία των γενών από τον τόπο τους. Για συγκρούσεις που συμβαίνουν εσωτερικά των γενών, μπορεί να παρέμβει το συμβούλιο του γένους και να διαμεσολαβήσει για συμβιβασμό¹⁹⁵. Όταν η σύγκρουση αφορά διαφορετικά γέννη, ήταν δυσκολότερο να ελεγχθεί. Τα κύρια αιτία των συγκρούσεων αφορούσαν πολιτικά ζητήματα, όπως οι πολιτικές διαφορές στις τοπικές εκλογές μέσω δολοπλοκιών μεταξύ των γενών και σε δεύτερο βαθμό, η δυσφήμιση, η δημόσια προσβολή (σωματική ή λεκτική), οι αγροτικές ζημιές, και οι κληρονομικές διαφορές. Επίσης, μεγάλος αριθμός συ-

¹⁸⁸ Αλεξάκης Ελ., «Τα γέννη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης», διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 1980 σελ. 103.

¹⁸⁹ Το ίδιο σελ. 34, τα γέννη ορίζονται ως μια «οργανωμένη συλλογική ομάδα».

¹⁹⁰ Το ίδιο σελ. 25.

¹⁹¹ Το ίδιο σελ. 34.

¹⁹² Το ίδιο σελ. 35, βλ. και αντίστοιχα κεφάλαια. Στην ιεραρχία, στην κορυφή ήταν τα γέννη με περισσότερα μέλη και προς τα κάτω τα γέννη με τα λιγότερα μέλη.

¹⁹³ Χρησιμοποιούνταν παλαιότερα για την προστασία τους βλ. Αλεξάκης, ο.π.

¹⁹⁴ Το ίδιο σελ. 100.

¹⁹⁵ Το ίδιο σελ. 101.

γκρούσεων προέρχονταν και από προσβολή κοριτσιού ή παντρεμένης γυναίκας, όπως ο βιασμός, η αρπαγή, η μοιχεία και λοιπά. Τέλος, αν κάποιος αθετούσε το λόγο του σε μια συνδιαλλαγή ή αν καταπατούσε ξένη ιδιοκτησία, ήταν λόγος για διάπραξη αυτοδικίας. Πρακτικά, όμως, η αυτοδικία προερχόταν από την επιθυμία της κοινότητας για την οργάνωση των γενών σε προστατευμένες περιοχές, με γόνιμα εδάφη και να μην είναι ιδιαίτερα πολυπληθή¹⁹⁶.

Η γεωγραφική θέση, η ψυχολογία και οι κοινωνικές συνθήκες καθίστανται οι βασικοί λόγοι για υιοθέτηση πρακτικών αυτοδικίας¹⁹⁷. Ισχύει η ίδια νοοτροπία, πως η κοινότητα θα στιγματίσει το γένος αν δεν εκδικηθεί και δεν «πάρει πίσω το αίμα του σκοτωμένου» για να ησυχάσει, σύμφωνα με το έθιμο. Η ψυχή του δεν μπορεί να αναπαυτεί και «ζητά εκδίκηση»¹⁹⁸. Αν δεν πάρουν εκδίκηση οι συγγενείς του θύματος, διατρέχουν κίνδυνο να εμφανίζεται το πνεύμα του νεκρού και να τους κατηγορεί.

Οι γυναίκες, σε αντίθεση με την Κρήτη, παίζουν σημαντικό ρόλο στο έθιμο του γδικημού, γιατί μέσα από τα μοιρολόγια τους, ωθούν τους άνδρες του γένους τους να διαπράξουν αυτοδικία, έναντι του δράστη. Επίσης, πολύ συχνά, τα αδύναμα γένη επέλεγαν νύφες από ισχυρά γένη, ώστε σε περίπτωση εχθροπραξιών, να υποστηρίζονται από την οικογένεια της νύφης¹⁹⁹. Έτσι, τα γένη έχουν τον πλήρη έλεγχο στα χωριά και τις συνοικίες τους, καθώς και μονοπώλιο στην πολιτική επιρροή. Για το λόγο αυτό, επέβαλλαν αυστηρές τιμωρίες στους δράστες ή στους συγγενείς τους, αν δεν υπήρχε δράστης.

Όπως και στην Κρήτη, έτσι και στη Μάνη, τα αντίπαλα μέρη των φονικών ήταν οι άντρες συγγενείς του θύματος και του δράστη. Η διαδικασία ξεκινά ως εξής: Όταν ακούσουν την είδηση της βλάβης κάποιου αρσενικού μέλους της οικογένειας²⁰⁰, πρώτα χτυπούν την καμπάνα της εκκλησίας του γένους, ώστε να συγκεντρωθούν,

¹⁹⁶ Αρχιμανδρίτου σελ. 329 Για το λόγο αυτό και η κυβέρνηση ίδρυσε αποικίες έξω από τη Μάνη για να επιφέρει την αποκέντρωση από την πόλη και τα χωριά.

¹⁹⁷ Αρχιμανδρίτου ο.π. και Αλεξάκης σελ. 102.

¹⁹⁸ Αλεξάκης το ίδιο ο.π.

¹⁹⁹ Αλεξάκης σελ. 297.

²⁰⁰ Το ίδιο σελ. 105. Μικρότερης σημασίας ήταν αν χτύπησαν αρσενικό μέλος από γυναίκα συγγενή, π.χ. ο γιός της κόρης κάποιου. Ήταν πιο σοβαρό αν το θύμα ήταν από αρσενικό συγγενή, π.χ. ο γιός του αδελφού.

όλοι οι συγγενείς του θύματος από το ίδιο χωριό αλλά και από όσα χωριά υπάρχουν συγγενείς, στον πύργο τους. Στην αρχή επιχειρείται ο συμβιβασμός μέσω διαμεσολαβητή²⁰¹, αλλά, συνήθως, προκειμένου να αποφύγουν τον κοινωνικό στιγματισμό ως αδύναμο γένος, δεν δέχονταν τους όρους εξαρχής και κατέληγαν σε συγκρούσεις²⁰². Και στην περίπτωση της Μάνης, θύματα δεν είναι οι γυναίκες, τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι. Βέβαια, οι παντρεμένες γυναίκες των αντίπαλων γενών συγκρούονται και μεταξύ τους με μαχαίρια ή πέτρες ή λειτουργούν ως ανιχνευτές, επειδή έχουν το άσυλο²⁰³. Για τις συγκρούσεις στο ίδιο γένος υπάρχουν κάποιες ιδιαιτερότητες, καθώς οι συγγενείς πρέπει να διαχωριστούν μεταξύ τους για να υποστηρίξουν το συγγενή τους. Επίσης, δεν επιτρέπονται τα πυροβόλα όπλα και έτσι πυροβολούν στον αέρα ή χρησιμοποιούν πέτρες. Αυτές οι διαμάχες συνήθως οδηγούν στην αποκλεισμό της οικογένειας από το υπόλοιπο γένος, για τη διατήρηση της συνοχής του και την αποφυγή περαιτέρω συγκρούσεων.

Είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί, πως υπήρχαν ορισμένοι κανόνες που ακολουθούσε η αυτοδικία στη Μάνη²⁰⁴. Αρχικά, δεν καταλήγουν όλες οι συγκρούσεις σε φόνο. Άλλου είδους τιμωρίες είναι η φυλάκιση του δράστη στο υπόγειο του σπιτιού ή η αρπαγή της περιουσίας του. Τις σημαντικές αποφάσεις τις παίρνει η γεροντική, το συμβούλιο του γένους και καθορίζει τον τρόπο δράσης αλλά και ποιος θα αναλάβει τα αντίποινα, ο «βγαρτός»²⁰⁵, διότι τον επέλεγαν με κλήρο, όπως και το ποιος θα είναι το επόμενο θύμα. Εξαίρεση αποτελούν τα ορφανά, τα ανήλικα και οι μοναχογιοί.

Ο δράστης, λόγω του φόβου για τα αντίποινα, μπορεί να οδηγηθεί σε μόνιμη εξορία από τον τόπο του. Επίσης, δεν πρέπει να κυκλοφορεί εκείνος ή τα ανδρικά μέλη του γένους του, ή αν είναι υποχρεωτικό να κυκλοφορήσει, πρέπει να συνοδεύεται

²⁰¹ Το ίδιο σελ. 107.

²⁰² Το ίδιο σελ. 113. Διχασμένες είναι οι απόψεις για την ύπαρξη αποζημίωσης στην οικογένεια του θύματος για αποφυγή της αυτοδικίας. Υποστηρίζεται ότι τη δυνατότητα είχαν μόνο όσοι είχαν την οικονομική ευχέρεια και το κοινωνικό κύρος αλλά οι εθνογράφοι δεν είναι σίγουροι αν αυτό εφαρμόζεται στη Μάνη.

²⁰³ Το ίδιο. Οι γυναίκες δεν προσβάλλονταν, εκτός από σεβασμό, αλλά και επειδή, ακόμα και μετά το γάμο ανήκαν στην πατρική οικογένεια και το να τις βλάψεις θεωρούταν προσβολή για την οικογένεια του πατέρα τους και θα προκαλούσαν νέοι κύκλοι αντεκδικήσεων.

²⁰⁴ Το ίδιο σελ. 106. Σπάνιες ήταν οι περιπτώσεις που λειτουργούσαν εν βρασμώ και μόλις είχε σκοτωθεί το θύμα, έτρεχαν και σκότωναν τον δράστη.

²⁰⁵ Το ίδιο σελ. 108.

από ανδρικό μέλος από ουδέτερη, αλλά ισχυρή οικογένεια²⁰⁶. Σε αυτή την περίπτωση, δεν επιτρέπεται στο αντίπαλο μέρος να επιτεθούν, γιατί αν βλάψουν το μέλος της ουδέτερης οικογένειας, θα ταχθεί υπέρ αυτού που συνοδεύει και αυτό είναι ενάντια στο συμφέρον των αντιπάλων. Ιδανικός για συνοδεία ήταν κάποιος ξένος, φιλοξενούμενος, διότι όλοι σέβονταν το έθιμο της φιλοξενίας και δεν μπορεί κάποιος να τον βλάψει. Αντίθετα, τη νύχτα, είναι πιο επικίνδυνα τα πράγματα γιατί οι αντίπαλοι έχουν τη δικαιολογία ότι δεν βλέπουν καλά και μπορούν να επιτεθούν ευκολότερα.

Η ανακωχή γίνεται μετά από συμφωνία και κανόνες που θέτει το συμβούλιο. Έχει διάφορες μορφές²⁰⁷: Η πρώτη είναι η «ατσαχάλευτη», δηλαδή οι αντίπαλοι δεν πρέπει να υψώσουν νέο οχυρό. Η «αντουφέκιστη», που δεν επιτρέπονται οι πυροβολισμοί, αλλιώς παρέδιδαν τα όπλα στο συμβούλιο, πράγμα που θεωρείται προσβλητικό. Η «μερική», δηλαδή ορισμένα άτομα των αντίπαλων μερών δηλώνουν ουδέτερη στάση και είναι και η πιο γνωστή μορφή ανακωχής. Δεν είναι συχνή η παραβίαση της ανακωχής, διότι θεωρείται ατιμία. Όταν δεν μπορούν τα γένη να εκδιωχθούν από τη Μάνη και οι νεκροί είναι ίσοι και από τις δύο πλευρές, οι γέροντες μεσολαβούν για ειρήνευση των γενών. Όταν οι όροι γίνονται δεκτοί και από τις δύο πλευρές επέρχεται η ειρήνη, η «αγάπη» και γίνεται επίσημη με διασκέδαση και των δύο μερών σε κοινό τόπο.

Παρόλη την αργοπορία για υιοθέτηση του επίσημου ποινικού δικαίου από τη Μάνη για εξάλειψη των υποθέσεων αυτοδικίας, η απομάκρυνση από το έθιμο του γδικημού και ο περιορισμός του σε μεμονωμένες περιπτώσεις, αναδεικνύουν πως το κράτος δικαίου είναι ικανό να επιλύσει τις οποιεσδήποτε ιδιωτικές διαφορές και να αλλάξει την οποιαδήποτε νοοτροπία αντεγκδικήσεων. Σήμερα, αυτό φαίνεται σε μεγαλύτερο βαθμό, αφού τον τελευταίο αιώνα, δεν φαίνεται να υπάρχει καταγεγραμμένα υπόθεση γδικημού. Η τελευταία υπόθεση ήταν το 1983²⁰⁸, όπου ένας 23χρονος προσπάθησε να παρενοχλήσει σεξουαλικά έναν 14χρονο, ο τελευταίος

²⁰⁶ Το ίδιο σελ. 109.

²⁰⁷ Το ίδιο σελ. 110-111.

²⁰⁸ Sportime. (2021) Μπουρλάκης Ν.. *Μάνη – Βεντέτα: Η γδικιωμός και όταν χύνεται αίμα στο όνομα της δικαιοσύνης*.
https://www.sportime.gr/tops/specials/mani-venteta-i-gdikiomos-ke-otan-chineta-ema-sto-onoma-tis-dikeosinis/?utm_

αμύνθηκε και έτσι ο 23χρονος τον σκότωσε, χτυπώντας τον με μια πέτρα στο κεφάλι. Επειδή κάποιοι αγρότες είδαν τον δράστη με αίματα στα χέρια, ενώ πήγαινε σπίτι του, συνειδητοποίησαν τι συνέβη και το μετέφεραν στον πατέρα του θύματος. Ο δράστης προφυλακίστηκε και επειδή φοβόντουσαν για αντίποινα, η αστυνομία αποφάσισε να τον μεταφέρει στην Αθήνα με ΚΤΕΛ. Εκεί, πριν ξεκινήσει το λεωφορείο, τρία άτομα ακινητοποιούν το λεωφορείο και ο πατέρας του θύματος σκοτώνει με καραμπίνα τον δράστη. Στο δικαστήριο, η κοινότητα της Μάνης επικροτούσε και χειροκροτούσε τον δράστη που υπερασπίστηκε το αίμα του γιού του. Μάλιστα, ακόμα και ο πατέρας του 23χρονου δεν τον κατηγορήσε, αλλά ισχυρίστηκε ότι πρέπει να τιμωρηθεί για να λήξουν οι συγκρούσεις και να ζήσουν αρμονικά στο χωριό.

Συμπερασματικά, αν και η νοοτροπία της αντεκδίκησης εξακολουθεί να υφίσταται σε ένα βαθύτερο, συμβολικό επίπεδο στη Μάνη, παρατηρείται σήμερα μια στροφή προς τη νόμιμη οδό, ως μέσο επίλυσης διαφορών, ειρήνευσης και συμφιλίωσης. Η επιλογή της θεσμικής παρέμβασης συμβάλλει στην αποτροπή της αναπαραγωγής της βίας και διασφαλίζει ότι η τιμωρία επιβάλλεται μέσω του επίσημου δικαιοκράτους. Αντίθετα, στην Κρήτη, οι άτυποι κανόνες της τιμής εξακολουθούν να υφίστανται και να επηρεάζουν τις κοινωνικές σχέσεις. Αυτό ίσως οφείλεται, αφενός, στην ισχυρή τοπική ταυτότητα και τη γεωγραφική απομόνωση του νησιού και αφετέρου στο ότι η κοινωνική εξέλιξη και ο εκσυγχρονισμός δεν επηρέασαν με τον ίδιο ρυθμό όλες τις περιοχές. Ιστορικά, η Κρήτη διατηρούσε μια εντονότερη αίσθηση ανεξαρτησίας και συχνά αντιμετώπιζε με δυσπιστία της παρεμβάσεις της κεντρικής εξουσίας. Εν κατακλείδι, ενώ στη Μάνη η βεντέτα έχει αποκτήσει ιστορικό και συμβολικό χαρακτήρα, χωρίς να γίνεται αποδεκτή στη σύγχρονη πράξη, στην Κρήτη, εξακολουθεί να υφίσταται ως πιθανότητα έως σήμερα, καθώς ενεργοποιούνται οι παραδοσιακοί μηχανισμοί της τιμής και της κοινωνικής πίεσης των οικογενειών να εκπληρώσουν το καθήκον.

3.3.2. Η αυτοδικία στην αλλοδαπή: Οι περιπτώσεις της Αλβανίας, της Ιταλίας και του Μεξικού

3.3.2.1. Η περίπτωση της Αλβανίας

Η Αλβανία αποτελεί από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις επιβίωσης της αυτοδικίας στην Ευρώπη, με τη μορφή της παραδοσιακής βεντέτας, και ονομάζεται «gja-

kmarrja». Οι ρίζες της αυτοδικίας στην Αλβανία βασίζονται στον άγραφο νομικό κώδικα του Kanun του Λέκε Ντουκαγκίνι (Leke Dukagjini) που εμφανίζεται τον 15^ο αιώνα²⁰⁹. Ο κώδικας αυτός, πέρα από τους εθιμικούς κανόνες που περιείχε, οι οποίοι ρύθμιζαν την καθημερινή ζωή, περιλαμβάνει στο δέκατο κεφάλαιο αναφορά στην αυτοδικία. Ο κώδικας ήταν, βέβαια, προφορικός και παρέμεινε έτσι μέχρι το μισό του 19^{ου} αιώνα, μέχρι που ο μοναχός Shtjefën Gjeco τον κατέγραψε σε κείμενο και τον εγκαθίδρυσε σε ένα ορεινό χωριό της χώρας και έτσι, καθιερώθηκε ως επίσημος νόμος της. Παρόλα αυτά, με την οικονομική κρίση στις αρχές της δεκαετίας του 1990 θα δημιουργηθεί μια νέα μορφή βεντέτας, η οποία ισχύει έως σήμερα.

Η βεντέτα στην Αλβανία, αφορά την προσβολή της τιμής, με ανώτερη προσβολή του γένους την ανθρωποκτονία. Την υπεράσπιση του γένους αναλαμβάνει ένα μέλος του, με βάση προγενέστερων γνωστών κανονιστικών υποχρεώσεων²¹⁰. Σύμφωνα με τον kanun, η τιμή της οικογένειας είναι ανώτερη από τον κρατικό νόμο και η αφαίρεση ζωής είναι αναγκαία για την αποκατάσταση της ισορροπίας. Έτσι, λοιπόν και στην περίπτωση της αλβανικής βεντέτας, είναι αναγκαία η βλάβη ενός μέλους του γένους τους, η οποία προσβάλλει την τιμή όλου του γένους του θύματος και προξενεί ντροπή προς την κοινότητα. Η ισορροπία επέρχεται μόνο με την αποκατάσταση της τιμής του γένους, η οποία γίνεται με αυτοδικία και αντεκδίκηση²¹¹.

Πρώτος, λοιπόν, κανόνας της αλβανικής βεντέτας είναι η ανταπόδοση ανάλογη με τη βλάβη που προκλήθηκε. Δεύτερον, αν κάποιος σκοτώσει λόγω βεντέτας και εκδίκησης, είναι υποχρεωμένος να ενημερώσει την οικογένεια του θύματος, είτε με το να αφήσει ένα κομμάτι ενδύματος του ή ενημερώνει απευθείας με μήνυμα²¹². Ύστερα, σύμφωνα με το kanun, ο δράστης και η οικογένειά του πρέπει να παραμείνουν στο σπίτι τους, ο οποίος θεωρείται απαραβίαστος χώρος, ώστε να αποφύγουν τα αντίποινα. Στη συνέχεια, αναλαμβάνουν οι μεσολαβητές, οι οποίοι είναι άτομα ουδέτερα και σεβαστά από την κοινότητα και για μια με δύο ημέρες κάνουν προσπάθειες να μεταπείσουν τα εμπλεκόμενα μέλη για ανακωχή. Η μεριά του θύματος, ως ένδειξη μεγαλοψυχίας, δέχεται την ανακωχή. Έτσι, σταματούν οι συγκρούσεις

²⁰⁹ Αρχιμανδρίτου ο.π. σελ. 308.

²¹⁰ Το ίδιο σελ. 310.

²¹¹ Το ίδιο.

²¹² M. Hasluck «The Unwritten Law in Albania», Cambridge, London, 1954 pg. 228.

και ο δράστης οφείλει να παρίσταται στην κηδεία του θύματος²¹³. Όπως και στην Κρήτη, έτσι και στην Αλβανία, ο δράστης στήνει ενέδρα στο θύμα, αλλά οφείλει να προειδοποιήσει το θύμα πριν το χτυπήσει, γιατί οι πισώπλατες ενέργειες θεωρούνται ατιμία, όπως και η κλοπή του θύματος μετά τον φόνο. Ύστερα, τοποθετεί το θύμα με το πρόσωπο προς τα πάνω και δίπλα τοποθετεί το όπλο του²¹⁴.

Εκτός από την ανθρωποκτονία, υπάρχει και η επιλογή της εκούσιας εξορίας ή της αναγκαστικής. Η πρώτη περίπτωση αφορά κοινά εγκλήματα και προσβολές μεταξύ ατόμων, τα οποία θεωρούνται ατιμωτική επιλογή, όπως η απιστία, με αποτέλεσμα ο δράστης να χαρακτηρίζεται δειλός και στιγματίζεται από την κοινότητα²¹⁵. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο δράστης να επιλέγει να μεταναστεύσει σε άλλο τόπο για να προστατευτεί από τα αντίποινα αλλά και λόγω ντροπής για την πράξη του. Μπορεί να είναι προσωρινή ή μόνιμη. Η αναγκαστική εξορία, αφορά παραβίαση των θεμελιωδών εθιμικών κανόνων, κυρίως για εξευτελισμό, με στόχο τον στιγματισμό του ατόμου ως «αδύναμου»²¹⁶, όπως για παράδειγμα ένα μέλος βεντέτας να σκοτώσει ένα άλλο, αφού έχουν κάνει ανακωχή. Ο δράστης υποχρεώνεται από την κοινότητα να απομακρυνθεί ή να παραμείνει σε καθεστώς απομόνωσης. Για να τον εξαναγκάσουν, μάλιστα, από την κοινότητα να απομακρυνθεί, έβαζαν φωτιά στο σπίτι του και ο δράστης όφειλε να αποδεχθεί την ενοχή. Οι γυναίκες, όπως σε όλες τις περιπτώσεις της βεντέτας, εξαιρούνται από την αυτοδικία.²¹⁷ Πολλές φορές, επειδή οι γυναίκες δεν εμπλέκονταν στις βεντέτες, αναλάμβαναν εκείνες όλες τις αγροτικές δουλειές.

Σήμερα, η αλβανική βεντέτα αποτελεί μέρος του οργανωμένου εγκλήματος και βασίζεται στην υπεροχή της ισχυρότερης ομάδας. Τέλος, σε σχέση με παλαιότερα, δεν αποκλείεται κανείς από την αυτοδικία. Μπορεί να εμπλέκονται γυναίκες και παιδιά είτε ως δράστες είτε ως θύματα και γενικότερα, σήμερα, η αυτοδικία στην Αλβανία, συνοδεύεται συχνά από υπερβολική χρήση βίας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, πως υπάρχουν στην Αλβανία, πολλές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, όπως

²¹³ Αρχιμανδρίτου σελ. 311.

²¹⁴ M. Hasluck, ο.π. σελ. 229.

²¹⁵ Το ίδιο σελ. 242 κ.ε.

²¹⁶ Το ίδιο σελ. 244.

²¹⁷ Το ίδιο σελ. 223.

η Committee for the Reconciliation of Blood Feuds (omiteti i Pajtimet të Gjaqeve)²¹⁸, η Refleksione²¹⁹ και το Child Rights Centre Albania (CRCA Albania)²²⁰, με σκοπό τον τερματισμό των περιστατικών βεντέτας. Οι παρεμβάσεις τους περιλαμβάνουν δράσεις ενημέρωσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη διαμεσολάβηση μεταξύ εμπλεκόμενων οικογενειών, καθώς και την παροχή νομικής και ψυχολογικής υποστήριξης. Ωστόσο, μέχρι σήμερα, τα αποτελέσματα αυτών των προσπαθειών φαίνεται να είναι περιορισμένα.

3.3.2.2. Η περίπτωση της Ιταλίας: Η ιταλική μαφία

Αρχικά, ο όρος «μαφία» σήμαινε διαφορετικά πράγματα, σε διαφορετικές κοινωνίες. Για παράδειγμα, στη Σικελία, η μαφία αποτέλεσε μια στάση, η οποία προκλήθηκε από τους κατοίκους, ως αντίδραση στην κεντρική εξουσία²²¹. Στην Ιταλία, η βεντέτα υπήρξε παραδοσιακά συνδεδεμένη με τις αγροτικές κοινωνίες, μέσω των gabelloti, οι οποίοι διαχειρίζονταν τα καλλιεργημένα εδάφη των γαιοκτημόνων που απουσίαζαν συχνά. Ήταν εκείνοι που ασκούσαν έλεγχο στους αγρότες και ουσιαστικά κατείχαν την εξουσία έναντι των αγροτών και μεσολαβούσαν στους γαιοκτήμονες²²². Υπήρχαν αρκετές διαμάχες μεταξύ των αγροτών και των gabelloti αλλά πάντα καταπνίγονταν, λόγω της εξουσίας των gabelloti και της συνεργασίας τους με τους γαιοκτήμονες. Η οικονομική και πολιτική εξουσία ανέχονταν τη βία και τον εκφοβισμό των gabelloti, επειδή εξυπηρετούσαν τα συμφέροντά τους για να καταπιέζουν τις επαναστάσεις των αγροτών. Ύστερα, οι gabelloti άρχισαν να προσφέρουν υπηρεσίες προστασίας και επίδειξη ισχύος και σταδιακά διαμορφώθηκαν στη σύγχρονη μορφή της μαφίας.

Η πιο γνωστή οργάνωση μαφίας στη Σικελία ήταν η Cosa Nostra (Our Thing), η οποία εμφανίστηκε το 1950 και διαμόρφωσε διαφορετικό χαρακτήρα σε σχέση με

²¹⁸ Pajtimi – Platforma për pajtim dhe drejtësi restauruese.

<https://pajtimi.com/>.

²¹⁹ Refleksione. (χ.χ.). Qendra Refleksione

<https://refleksione.org/>.

²²⁰ CRCA Albania. (χ.χ.). Qendra për të Drejtat e Fëmijëve në Shqipëri.

<https://www.crca.al/sq/>.

²²¹ Paoli L. «Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style», Oxford University Press, New York, 2003 pg.25.

²²² Blok Anton «The Mafia of a Sicilian village, 1860-1960: a study of violent peasant entrepreneurs», Prospect Heights, Ill: Waveland Press, 1988 pgs. 121 κ.ε.

τους gabelloti. Αρχικά άρχισε να δραστηριοποιείται στην πόλη αντί των αγροτικών περιοχών. Επίσης, προτεραιότητα ήταν η απόκτηση πλούτου και ο σεβασμός μέσα στην οργάνωση δεν ήταν πια τόσο σημαντικός. Σημαντική προϋπόθεση αποτελεί η μυστικότητα και ο νόμος της σιωπής²²³, ώστε να αποφεύγουν την εμπλοκή με την αστυνομία. Τότε ήταν που η μαφία ξεκίνησε να οργανώνεται με τη μορφή εγκληματικής οργάνωσης και δεν λειτουργούσε απλά για εκφοβισμό και επίδειξη ισχύος. Άλλες γνωστές μαφιόζικες οργανώσεις μαφίας ήταν η Ndrangheta (Society of the men of honor) και η Camorra. Όλες οι οργανώσεις εφαρμόζουν τους δικούς τους κανόνες τιμής, τιμωρίας και εκδίκησης μέσω της ανυπέρβλητης χρήσης βίας, η οποία γινόταν αποδεκτή από το κράτος²²⁴. Τα μέλη τους είναι βιολογικοί συγγενείς, άρα αποτελούν μια οικογένεια, ένα γένος. Ακόμα και οι ίδιοι οι πολίτες είχαν αντιληφθεί πως το κράτος υπήρχε μόνο σαν θεσμός και πως αν ήθελαν προστασία έπρεπε να απευθυνθούν στους μαφιόζους. Η αυτοδικία και η χρήση βίας θεωρούνταν ηρωικές πράξεις στα μέλη των μαφιόζων και ονόμαζαν τους εαυτούς τους «άντρες με τιμή (men of honor)»²²⁵.

Μια περίπτωση ιταλικής βεντέτας που έγινε δημοφιλής στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, έγινε τον Σεπτέμβριο του 2024²²⁶, στο Μιλάνο, μεταξύ μαφιόζικων φατριών. Μετά από αστυνομική έρευνα, αποκαλύφθηκε εμπλοκή μαφιόζικων οργανώσεων και τελικά συνελήφθησαν 19 άτομα. Η δολοφονία αυτή πιθανόν να πραγματοποιήθηκε λόγω του ότι πολλά ηγετικά μέλη συνηθίζουν να δολοφονούν μέλη της ίδιας οργάνωσης για να ανέλθουν στην ιεραρχία. Επομένως, η βεντέτα λειτουργεί και ως εργαλείο επιβολής και ελέγχου ακόμα και στο εσωτερικό της μαφίας.

Συμπερασματικά, παρατηρείται πως, παρόλο που η μαφία δεν ανήκει στην παραδοσιακή μορφή βεντέτας, διατηρεί και εκείνη άγραφους κανόνες τιμής και προστασίας της οικογένειας, αλλά και πράξεις τιμωρίας έξω από το επίσημο νομικό σύστημα. Η τιμωρία, κυρίως με τη χρήση βίας, έχει στόχο τη διατήρηση της ισορροπίας

²²³ Paoli L. «Mafia and Organized Crime in Italy: The Unacknowledged Successes of Law Enforcement», *West European Politics*, Vol. 30, no.4 pgs. 854-880, 2007.

²²⁴ Ο.π. σελ. 171 κ.ε.

²²⁵ Το ίδιο.

²²⁶ Washington Post. Sieff K. & Porzio F. (2025, April 17). *Inter and AC Milan ultra fans 'decimated' by mafia arrests in massive police crackdown*. https://www.washingtonpost.com/world/2025/04/17/inter-ac-milan-ultra-fans-mafia/?utm_

στο εσωτερικό της μαφίας αλλά και την προστασία της από εξωτερικούς παράγοντες. Και στην περίπτωση της ιταλικής μαφίας, φαίνεται η απουσία του κράτους ή η αδυναμία του να επιβληθεί στους πολίτες αλλά και να τους δημιουργήσει το αίσθημα της ασφάλειας, αλλά και η βαθιά ριζωμένη δυσπιστία των κοινωνιών έναντι των κρατικών θεσμών και αναπτύσσεται η νοοτροπία της ιδιωτικής επίλυσης διαφορών. Η αποδοχή της από την κοινότητα ακόμα και μέχρι σήμερα, αλλά και η συνεργασία της με το ίδιο το κράτος, νομιμοποιεί την προσφυγή στην αυτοδικία ως μέρος της απονομής δικαιοσύνης αλλά και κομμάτι της ιταλικής κουλτούρας.

3.3.2.3. Η περίπτωση του Μεξικό: Πολιτοφυλακή και ναρκοπόλεμοι

Η αυτοδικία στο Μεξικό είναι, επίσης, πρακτική που επιβιώνει μέχρι και σήμερα, με διάφορες μορφές. Γενικότερα, η Λατινική Αμερική είναι γνωστή για την προσφυγή στην ιδιωτική εκδίκηση και έχει παρόμοιες ρίζες με τη βεντέτα της Ιταλίας. Η αυτοδικία προερχόταν από τους Ινδιάνους, ως μέσο αποκατάστασης της δικαιοσύνης στις κοινότητές τους, με την ανοχή του κρατικού ποινικού συστήματος. Επειδή, στις αγροτικές κοινωνίες, το κράτος έκανε ανακατανομή της ιδιοκτησίας και παρέδωσε κτήματα που ανήκαν σε Ισπανούς αγρότες, στους Ινδιάνους, υπήρχαν πολλά ξεσπάσματα αυτοδικίας μεταξύ των δύο φυλών. Έτσι, το κράτος, στην προσπάθεια να προστατεύσει τους Ινδιάνους από το μένος των αγροτών, εγκληματοποίησε ορισμένες συμπεριφορές, οι οποίες ήταν κυρίως πράξεις αυτοδικίας²²⁷.

Σε γενικές γραμμές, η βεντέτα στο Μεξικό, όπως περιγράφεται, δεν διαφέρει από τη μορφή της βεντέτας των προηγούμενων χωρών. Με την προσβολή ενός μέλους σε ένα άλλο, γίνεται η έναρξη των συγκρούσεων. Μπορεί να είναι λεκτική επίθεση ή καταπάτηση της περιουσίας²²⁸ και φυσικά, σωματικές βλάβες έως και ανθρωποκτονία. Η διαφορά σε σχέση με τις προηγούμενες υπό μελέτη περιπτώσεις, είναι η εξέλιξη της βεντέτας σε διαφορετική μορφή. Αρχικά, οι ομάδες που συγκρούονταν απαρτίζονταν αυστηρά από συγγενικά μέλη, αλλά τώρα εξελίσσονται σε ομάδες, οι

²²⁷ Greenberg J. «Blood ties: life and violence in rural Mexico», Tucson, Arizona, 1989, 170 κ.ε. Πέρα από τη φαινομενική προστασία των Ινδιάνων από το κράτος, θεσμοθέτησαν νόμους που να περιορίζαν την δράση των Ισπανών, διότι το κράτος φοβόταν ότι οι Ισπανοί αρχίζουν και δημιουργούν αυτόνομη οικονομική και πολιτική εξουσία και έπρεπε να το ανατρέψει.

²²⁸ Αρχιμανδρίτου ο.π. σελ. 304.

οποίες περιλαμβάνουν σχέσης εξάρτησης και πολιτικού χαρακτήρα²²⁹. Ως απόρροια, οι μορφές των συγκρούσεων, πέρα από τις αγροτικές διαφορές, ήταν και λόγω των πολιτικών και ταξικών διαφορών. Σήμερα, η αυτοδικία στο Μεξικό έχει διαφορετική μορφή. Διαμορφώθηκε ως πρακτική σε εγκληματικές οργανώσεις. Η χώρα του Μεξικό, θεωρείται από τις χώρες με τα περισσότερα ποσοστά ανθρωποκτονιών στον κόσμο²³⁰. Δύο είναι οι μορφές αυτοδικίας στο Μεξικό, η βία μεταξύ των καρτέλ και η ανάδυση των πολιτοφυλακών για προστασία των πολιτών από τα καρτέλ.

Οι πολίτες ζουν με τον φόβο των καρτέλ, και για το λόγο αυτό, δημιουργήθηκαν οι τοπικές πολιτοφυλακές, τις οποίες ονομάζουν ομάδες αυτοάμυνας (*grupos de auto-defensa*)²³¹. Αποτελούνται κυρίως από αγρότες, εμπόρους και γενικότερα απλούς πολίτες, οι οποίοι οπλίζονται για να αμυνθούν απέναντι στα καρτέλ και εμφανίστηκαν το 2010. Παρόλο που αυτοί οι άνθρωποι πήραν το νόμο στα χέρια τους για να προστατευτούν, θεωρούνται απειλή για το ίδιο το κράτος και τους καταδιώκει. Τα μέλη των πολιτοφυλακών, μάλιστα, υποστηρίζουν πως κυριαρχεί η διαφθορά στις τοπικές αρχές εξουσίας και επιλέγουν την αυτοδικία, ως αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των διαφορών. Παράλληλα, επιτίθενται στα καρτέλ, κλέβοντας τις περιουσίες τους και τραυματίζουν ή σκοτώνουν τα μέλη τους. Σημαντική προϋπόθεση για τα μέλη της πολιτοφυλακής είναι να αποτελούνται από ντόπιους, γιατί αυτό τους ξεχωρίζει από τους «εξωτερικούς», που θεωρούνται απειλή.

Ο ρόλος τους είναι αμφιλεγόμενος. Από τη μια πλευρά προστατεύουν τις κοινότητες από τα καρτέλ και για το λόγο αυτό έχουν τη λαϊκή αποδοχή. Από την άλλη, ορισμένες μετατρέπονται σε παραστρατιωτικές οργανώσεις, με δικό τους νόμο, ή ακόμα και συνεργάζονται με τα καρτέλ. Το κράτος υποστηρίζει τις πολιτοφυλακές όταν η βία των καρτέλ υπερβαίνει τα όρια ανοχής του, αλλά είναι διστακτικό απέναντι στη δράση των πολιτοφυλακών απέναντί του.

Συμπερασματικά, στο Μεξικό, η αυτοδικία φαίνεται να είναι μέρος της νοοτροπίας των πολιτών και ίσως για αυτό το λόγο να γίνεται και αποδεκτή από την κοινότητα,

²²⁹ Το ίδιο.

²³⁰ Βλ. ενδεικτικά Global study on Homicide 2019 UNODC. <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet2.pdf>.

²³¹ R. Le Cour Grandmaison «Ten Years of Vigilantes: The Mexican Autodefensas», Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Switzerland, 2023, 2-29.

αλλά και από το επίσημο σύστημα δικαιοσύνης. Η αυτοδικία από τα καρτέλ είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο, που πλήττει τη δημόσια οικονομία και το κράτος δικαίου. Ως απόρροια δημιουργούνται και πολιτοφυλακές, με εξίσου προσφυγή στην αυτοδικία, που όμως στην περίπτωση αυτή συνιστά απάντηση στην ανασφάλεια των πολιτών και την ατιμωρησία των καρτέλ. Η αυτοδικία στο Μεξικό αποτελεί από τις μοναδικές περιπτώσεις, που θεωρείται νομιμοποιημένη πρακτική σε καθεστώς σύγχρονης κοινωνίας.

3.4. Η αυτοδικία στην ψηφιακή εποχή: Νέες μορφές τιμωρίας και κοινωνικού ελέγχου

Η ανάπτυξη του διαδικτύου και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης έχει δημιουργήσει νέες συνθήκες έκφρασης και δράσης για τα άτομα και τις κοινότητες, μεταξύ των οποίων αποτελεί και η αυτοδικία. Στη σύγχρονη κοινωνία, παρατηρείται η συστηματική εμφάνιση πρακτικών τιμωρίας, καταγγελίας και δημόσιας διαπόμπευσης, μέσω ψηφιακών συστημάτων, οι οποίες λειτουργούν εκτός των θεσμικών πλαισίων απονομής της δικαιοσύνης. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται «ψηφιακή αυτοδικία»²³² (digital vigilantism) και χαρακτηρίζεται ως η διαδικασία κατά την οποία οι πολίτες, αισθανόμενοι μια συλλογική προσβολή από τις ενέργειες άλλων και προσφεύγουν σε συντονισμένες πράξεις αντιποίνων μέσω ψηφιακών μέσων, όπως οι κινητές συσκευές και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Αφορά, δηλαδή, ενέργειες μέσω του διαδικτύου και βασίζεται σε δημόσια καταγγελία, με στόχο τον στιγματισμό από την κοινότητα. Οι χρήστες θεωρούν τους εαυτούς τους ήρωες και υπεύθυνους να αποδοθεί δικαιοσύνη, θέτοντας σοβαρά ερωτήματα για την ανάληψη ευθυνών, την αλήθεια αλλά και την κατάχρηση της ψηφιακής δύναμης.

Η ψηφιακή αυτοδικία έχει πολλές κατηγορίες. Οι πιο διαδεδομένες²³³ είναι το flagging ή online shaming, δηλαδή η βιντεοσκόπηση επιθέσεων από ομάδες ατόμων «τιμωρών», σε πραγματικό χρόνο, όσων κατηγορούνται για εγκληματικές πράξεις

²³² Ο όρος εισήχθη από τον Daniel Trottier, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Erasmus του Ρότερνταμ, Gilles Favarel-Garrigues, Samuel Tanner & Daniel Trottier (2020) Introducing digital vigilantism, *Global Crime*, 21:3-4, 189-195 και ο.π. Trottier «Digital Vigilantism as Weaponization of Visibility».

²³³ Πανταζοπούλου Γρηγορία, Digital Vigilantism: Οι ψηφιακοί τιμωροί – Μια σύγχρονη μορφή αυτοδικίας» στο *Crime Times*, Τεύχος 18, Ιανουάριος 2022 https://www.crimetimes.gr/digital-vigilantism/#_ftn14 και Loveluck Benjamin «The many shades of digital vigilantism. A typology of online self - justice», *Global Crime*, vol.20, issue 3-4, 2020, pgs. 213-241.

και αναρτώνται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ύστερα είναι το doxxing, δηλαδή η δημοσιοποίηση των στοιχείων ενός ατόμου, με σκοπό την κοινωνική τιμωρία ή τον εκφοβισμό. Η συνηθέστερη μορφή του είναι το revenge porn. Η Δανία, από 1^η Ιανουαρίου 2024, θέσπισε νόμο όπου εγκληματοποιεί το doxxing και μπορεί να γίνει καταγγελία από τα θύματα στις αστυνομικές αρχές²³⁴. Μάλιστα, αρχίζει κατευθείαν η αστυνομική έρευνα μετά την καταγγελία, αφού ως γνωστόν, είναι γρηγορότερη η διαγραφή αποτυπωμάτων στο διαδίκτυο. Διαγράφονται τα δεδομένα των θυμάτων με εισαγγελική εντολή και οποιαδήποτε πλατφόρμα που μπορεί να ενισχύσει τη διαρροή προσωπικών πληροφοριών θα διαγράφεται επίσης. Η ποινή είναι φυλάκιση με μικρότερο όριο τα δύο έτη και πρόστιμο 22,500€. Αν το θύμα είναι πολιτικός, δικαστής, δημοσιογράφος ή υπάλληλος φροντίδας, η φυλάκιση ανέρχεται στα τρία έτη.

Επίσης, μια μορφή ψηφιακής αυτοδικίας συνιστά και το hacktivism, η οποία αφορά τη ψηφιακή παρέμβαση για πολιτικούς, κοινωνικούς ή ηθικούς σκοπούς, μέσω τεχνικών hacking²³⁵. Περιλαμβάνει μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση σε κυβερνητικές ή εταιρικές ιστοσελίδες και αλλοιώνει το περιεχόμενο ως ένδειξη διαμαρτυρίας. Παρόμοια και τελευταία κατηγορία με την οργανωμένη αποκάλυψη από ομάδες, είναι το organized leaking²³⁶. Είναι οργανωμένες ομάδες ατόμων, οι οποίοι διαθέτουν συγκεκριμένα εργαλεία και μέσα τεχνολογίας και αφορούν περισσότερο τις περιπτώσεις αποκάλυψης εμπιστευτικών πληροφοριών, όπως για παράδειγμα η διαφθορά του κράτους. Πολεμά ζητήματα ηθικής τάξης απέναντι στο ίδιο το σύστημα. Παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης συνιστά η οργάνωση WikiLeaks²³⁷. Ιδρύθηκε το 2006 και δραστηριοποιείται στον τομέα της δημοσιοποίησης εμπιστευτικών πληροφοριών, διαρροών εγγράφων και υλικού από ανώνυμες πηγές, με στόχο την ενίσχυση της διαφάνειας και τον έλεγχο της εξουσίας, για παράδειγμα αποκαλύψεις εργαλείων hacking και παρακολούθησης που χρησιμοποιούσε η CIA.

²³⁴ Improvement of national legislation on doxxing and source protection, Council of Europe, Campaign for the Safety of Journalists: National chapters Newsroom. <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/-/improvement-of-national-legislation-on-doxxing-and-source-protection>.

²³⁵ Πανταζοπούλου Γ., ο.π.

²³⁶ Το ίδιο.

²³⁷ WikiLeaks. (2015, November 3). What is WikiLeaks <https://wikileaks.org/What-is-WikiLeaks.html>.

Συμπερασματικά, η ψηφιακή αυτοδικία συνιστά τη σύγχρονη ιδιωτική εκδίκηση, με τη διαφορά ότι μπορεί να απευθύνεται και σε ολόκληρους οργανισμούς ή στους ίδιους τους θεσμούς του κράτους. Ειδικότερα αν κάποιος είναι γνώστης της τεχνολογίας και της πληροφορικής, του είναι αρκετά εύκολο να σβήσει τα ίχνη του. Περιλαμβάνει εγκλήματα και ουσιαστικά είναι μια συλλογική αντίδραση της κοινωνίας απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα. Λόγω της επικράτησης της αυτοδικίας μέσω του διαδικτύου και της παγκόσμιας διάστασης που διαθέτει, τέθηκε το ζήτημα για περαιτέρω μελέτη του φαινομένου της εγκληματικότητας μέσω διαδικτύου από την επιστημονική κοινότητα. Έτσι, δημιουργήθηκε ο κλάδος της Ψηφιακής Εγκληματολογίας (Digital Criminology)²³⁸, όπου η ψηφιακή αυτοδικία αποτελεί ένα από τα αντικείμενα μελέτης της. Αποτελεί ένα σύγχρονο και ταχέως αναπτυσσόμενο κλάδο της επιστήμης της Εγκληματολογίας και πέρα από την τεχνική ανάλυση των διαδικτυακών εγκλημάτων, μελετά τις κοινωνικές δυναμικές, τις μορφές εξουσίας αλλά και τα νέα πλαίσια εγκληματικότητας στο διαδίκτυο. Επιχειρεί να ερμηνεύσει της πρακτικές της ψηφιακής αυτοδικίας και να αποτιμήσει τις συνέπειές τους σε κοινωνικό, νομικό και ηθικό επίπεδο.

4. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ: ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΕ ΘΕΣΜΙΚΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

4.1. Ο ρόλος του κράτους δικαίου στην αντιμετώπιση της αυτοδικίας στην Ελλάδα

4.1.1. Θεσμικό πλαίσιο

Η αντιμετώπιση της αυτοδικίας στο πλαίσιο ενός κράτους δικαίου προϋποθέτει την ύπαρξη σαφούς και αποτελεσματικού πλαισίου, το οποίο να καθιστά σαφές ότι η ιδιωτική επίλυση διαφορών διώκεται ποινικά, ανάλογα την τυποποίησή της στο νόμο. Η Ελλάδα είναι από τις ελάχιστες χώρες που διαθέτει ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο για την πράξη της αυτοδικίας καθαυτής και την τιμωρεί ξεχωριστά, ως έγκλημα. Παρόλη την ύπαρξη του νομικού πλαισίου, δεν είναι αρκετό για να περιορίσει τα φαινόμενα αυτοδικίας. Το πρόβλημα δεν έγκειται στην απουσία του νομικού πλαισίου

²³⁸ Βλ. Powell A., Stratton Gr., Cameron R. «Digital Criminology: Crime and Justice in Digital Society», Routledge, New York, 2018.

που να ποινικοποιεί την αυτοδικία, αλλά στην έλλειψη μιας συστηματικής αλλά και αμερόληπτης εφαρμογή του νόμου, στην καθυστέρηση της απονομής της δικαιοσύνης λόγω γραφειοκρατικών διαδικασιών αλλά και την περιορισμένη εμπιστοσύνη των πολιτών απέναντι στο Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης.

Φυσικά, η νομική αντιμετώπιση της αυτοδικίας δεν θα μπορούσε να είναι πλήρης, χωρίς την πρόβλεψη για ειδικότερη μέριμνα των θυμάτων τέτοιων πράξεων. Στις σύγχρονες κοινωνίες, μέσω των πρωτοβουλιών από διεθνείς οργανισμούς αλλά και αντίστοιχων οργανισμών, η μεταχείριση των θυμάτων έχει λάβει νέες διαστάσεις στο ποινικό σύστημα. Πρωτίτερα, η έννοια του θύματος αντιμετωπίζεται ως κοινωνικός ρόλος, συνοδευόμενος από συγκεκριμένες προσδοκίες συμπεριφοράς, γεγονός που οδηγεί στο στιγματισμό των ατόμων που έχουν θυματοποιηθεί. Στην ψηφιακή αυτοδικία, επίσης, το θύμα νιώθει άπραγο και ανίκανο να αντιμετωπίσει την κατάσταση, λόγω των δυσκολιών που συνοδεύονται με την εξέλιξη της τεχνολογίας και της ανωνυμίας. Σε συνδυασμό, μάλιστα, με τα αρνητικά συναισθήματα που συνοδεύουν τη θυματοποίηση, (όπως και από το έγκλημα, την αντιμετώπιση από το ποινικό σύστημα και την ίδια την κοινωνία), τα θύματα χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας σε θεσμικό επίπεδο. Ιδιαίτερη μέριμνα απαιτείται στις περιπτώσεις όπου το θύμα προέρχεται από πολιτισμικά διαφορετικό περιβάλλον, με αξίες και αντιλήψεις που ενδέχεται να αποκλίνουν από το κυρίαρχο νομικό και κοινωνικό πλαίσιο. Χρειάζεται η παροχή των κατάλληλων υπηρεσιών, όπως η διασφάλιση διερμηνείας και η ενημέρωση των δικαιωμάτων των θυμάτων αυτών, προκειμένου να νιώθουν ότι προστατεύονται και υποστηρίζονται από το κράτος.

Χρειάζεται, επίσης, η ενίσχυση του νομοθετικού πλαισίου για την «ηλεκτρονική αυτοδικία», ώστε να υπάρχει μια συγκεκριμένη ποινή για αυτό αλλά και η αντίστοιχη αποζημίωση από την πλευρά του θύματος. Επιπρόσθετα, η χρήση της τεχνολογίας είναι σημαντική και από την πλευρά των αρχών, κυρίως για γρηγορότερη παρέμβαση τους. Για παράδειγμα, η πρόβλεψη του νόμου Ν.5179/2025 για την καταπολέμηση της πειρατείας μέσω του διαδικτύου, για επιβολή προστίμου σε βάρος ι-

διώτη που έχει παράνομη πρόσβαση σε τέτοια μέσα²³⁹, αποτελούν μια τρανταχτή υπόδειξη άμεσης παρέμβασης των αρχών και του κράτους.

4.1.2. Η συμβολή της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης – Η Ποινική Διαμεσολάβηση

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η ανάπτυξη εναλλακτικών μηχανισμών ποινικής αντιμετώπισης, οι οποίες εστιάζουν στην τιμωρία αλλά και στην αποκατάσταση της βλάβης και στην αποτροπή περαιτέρω συγκρούσεων. Ένας από αυτούς είναι και η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice). Ανήκει στο ευρύτερο πεδίο της συμμετοχικής δικαιοσύνης²⁴⁰, στον ποινικό τομέα, η οποία στοχεύει στη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών που θίγονται από μια ιδιωτική διαφορά. Προϋποθέτει τη θέληση των εμπλεκόμενων να συμμετάσχουν με διάλογο και διαπραγμάτευση και προσαρμόζεται στα άτομα και τις υπάρχουσες καταστάσεις. Σκοπός είναι, η δημιουργία μιας «συμμετοχικής κουλτούρας»²⁴¹, σύμφωνα με την οποία οι ίδιοι οι άνθρωποι θα επιλέγουν να συμμετέχουν για να επιλύσουν τις διαφορές τους.

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η επανορθωτική δικαιοσύνη, αναφέρεται και ως «αποκαταστατική δικαιοσύνη» και αφορά την «οικειοθελή ευκαιρία τόσο στο θύτη, όσο και το θύμα να αποκαταστήσουν τις μεταξύ τους σχέσεις»²⁴². Βασική προϋπόθεση αποτελεί η ανάληψη των ευθυνών από την πλευρά του δράστη, με στόχο την αποκατάσταση της ηθικής και υλικής βλάβης που προξενήθηκε στο θύμα. Απώτεροι στόχοι της συγκεκριμένης εναλλακτικής επίλυσης διαφορών είναι η συμφιλίωση, η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής αλλά και η ενεργός συμμετοχή του δράστη αλλά κυρίως του θύματος στη διαδικασία αυτή. Παράλληλα, το εν λόγω σύστημα, υιοθετεί μια διαφορετική προσέγγιση στη μεταχείριση του δράστη, αποφεύγοντας την

²³⁹ Ζιάκας Ε. , Κανέλλος Γ., Κουρόγιωργας Γ. (2025, Φεβρουάριος 26). Διαδικτυακή πειρατεία: Πρόστιμο 750 ευρώ σε ιδιώτες χρήστες προβλέπει ο νέος νόμος του Υπ. Πολιτισμού. <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/diadiktyaki-peirateia-prostimo-750-eyro-se-idiot-es-hristes-provlepei-o-neos-nomos-toy-yp>.

²⁴⁰ Μαγγανάς Α. «Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», Ποινική Δικαιοσύνη, 3/2006 σελ. 298-304.

²⁴¹ Το ίδιο.

²⁴² Αρτινοπούλου Βασιλική «Επανορθωτική δικαιοσύνη: Η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 18.

παραδοσιακή προσέγγιση του εγκλεισμού, η οποία έχει αποδειχθεί αναποτελεσματική. Αντ' αυτού, εστιάζει στην αποκατάσταση της ζημιάς που υπέστη το θύμα, προάγοντας την ανάληψη ευθύνης από τον δράστη και επιδιώκοντας τη συμφιλίωση και την κοινωνική του επανένταξη²⁴³.

Στην ελληνική έννομη τάξη, όπως και σε αρκετές χώρες του εξωτερικού, εφαρμογές της επανορθωτικής δικαιοσύνης συναντώνται κυρίως με τη μορφή της ποινικής διαμεσολάβησης, η οποία προβλέπεται στα Άρθρα 301 και 302 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας²⁴⁴. Στα παραπάνω άρθρα αναφέρεται ρητά σε ποια είδη εγκλημάτων εφαρμόζεται η ποινική διαμεσολάβηση ή η ποινική συνδιαλλαγή καθώς και πως κινείται η διαδικασία. Σε περίπτωση που δεν επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ του δράστη και του θύματος, η υπόθεση προχωρά σε ποινική δίκη. Σύνηθες περιπτώσεις εφαρμογής της είναι σε περιπτώσεις ανηλίκων και ενδοοικογενειακής βίας.

Συμπερασματικά, η αποκαταστατική δικαιοσύνη θα μπορούσε να θεωρηθεί μια κατάλληλη μέθοδος για την αντιμετώπιση των φαινομένων αυτοδικίας. Αρχικά, βασίζεται σε παρόμοιες αρχές επίλυσης των συγκρούσεων, διότι δεν αρκείται μόνο στην αντιμετώπιση μιας εγκληματικής πράξης, αλλά εστιάζει στη διαπροσωπική σύγκρουση που προκάλεσε το έγκλημα²⁴⁵, όπως και στην αυτοδικία. Τα εμπλεκόμενα μέλη τίθενται πρόσωπο με πρόσωπο, όχι όμως σε πλαίσιο αντιπαράθεσης ή βίας, αλλά μέσα από θεσμοθετημένο διάλογο, επικοινωνία και συναινετική διαχείριση της διαφοράς. Λειτουργώντας συνδυαστικά με την ποινική δικαιοσύνη, είναι δυνατό να επιφέρει θετικά αποτελέσματα στην αντιμετώπιση των προσωπικών συγκρούσεων και να ελαχιστοποιήσει τα φαινόμενα αυτοδικίας. Έτσι, καλλιεργείται μια κουλτούρα ειρηνικής επίλυσης των διαφορών.

4.2. Κοινωνικές παρεμβάσεις στην αντιμετώπιση της αυτοδικίας

4.2.1. Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και εκπαίδευση

Η αντιμετώπιση του φαινομένου της αυτοδικίας απαιτεί όχι μόνο θεσμικές και νομικές παρεμβάσεις, αλλά και ουσιαστική κοινωνική πολιτική, η οποία να έχει προ-

²⁴³ Το ίδιο σελ. 21.

²⁴⁴ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας 4620/2019 στο <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/nomos-4620-2019>.

²⁴⁵ Αλεξιάδης Σ. «Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη: Μια άλλη αντιμετώπιση του “εγκληματικού φαινομένου”», στο Τιμητικός Τόμος Ι. Μανωλεδάκη, Τόμος 2, Σάκκουλας, Αθήνα, 2007 σελ. 996.

ληπτική δράση και ως στόχο την ενδυνάμωση των κοινωνικών δομών. Οι κοινωνικές παρεμβάσεις μπορούν να στηρίζονται κυρίως στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, τη στήριξη των ευάλωτων ομάδων και την πρόληψη μέσω της τοπικής κοινότητας.

Είναι πολύ σημαντική η πρόσβαση των μειονοτήτων στην εκπαίδευση. Μπορούν να δοθούν τα κατάλληλα κονδύλια για την οικονομική ενίσχυση των παιδιών από ευάλωτες ομάδες, όπως τη σίτιση και τα δωρεάν σχολικά είδη, ώστε να μπορούν να πηγαίνουν σχολείο και να μαθαίνουν τις αξίες και τους κανόνες της ευρύτερης κοινωνίας. Παράλληλα, μπορούν και οι ενήλικες να έχουν πρόσβαση σε αντίστοιχα μαθήματα ή και σεμινάρια για την εκπαίδευση σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία μέχρι και πρακτικά σεμινάρια για απόκτηση δεξιοτήτων και ευκολότερης ενσωμάτωσης στην κοινωνία. Όσον αφορά την ίση μεταχείριση και πρόσβαση στο σύστημα δικαιοσύνης, είναι συχνό φαινόμενο, ειδικά σε περιπτώσεις μεταναστών ή χαμηλών οικονομικών στρωμάτων, να μην γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και να δυσκολεύονται οικονομικά να προσλάβουν συνήγορο ώστε να τους ενημερώσει κατάλληλα. Επομένως, είναι συνετό να υπάρχει δωρεάν ενημέρωση και εκπαίδευση σχετικά με τα δικαιώματά τους, σε συνδυασμό με την κατάλληλη διαπαιδαγώγηση που θα ενισχύει τον σεβασμό προς το κράτος δικαίου και θα αποθαρρύνει συμπεριφορές αυτοδικίας, καθώς και η κατάλληλη υποστήριξη από το κράτος για την απρόσκοπτη προσφυγή στη δικαιοσύνη.

Όσον αφορά την εκπαίδευση, είναι σημαντικό, όχι μόνο οι πολίτες αλλά και οι ίδιοι οι υπάλληλοι της δικαιοσύνης να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι να αντιμετωπίσουν δράστες αλλά και θύματα αυτοδικίας, ειδικά σε περιπτώσεις πιθανών αντιποίνων. Οι αστυνομικοί, ως βασικοί φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, οφείλουν να ενθαρρύνουν τα θύματα να προσφεύγουν στη δικαιοσύνη, ενημερώνοντας τα για το νομικό πλαίσιο περί αυτοδικίας, διασφαλίζοντας παράλληλα τον σεβασμό των δικαιωμάτων και των δύο πλευρών της σύγκρουσης. Επιπλέον, καλούνται να συμβάλλουν ενεργά στην εφαρμογή μιας ορθής και αποτελεσματικής αντιμεταγκληματικής πολιτικής²⁴⁶. Επιπρόσθετα, είναι σημαντική η διδασκαλία των αστυνομικών

²⁴⁶ Φαρσεδάκης Ι. «Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991, σελ. 240.

μικών στη χρήση των πορισμάτων των ερευνών θυματοποίησης ή άλλων εγκληματολογικών ερευνών, ώστε να είναι συνεχώς ενημερωμένοι για το φαινόμενο της αυτοδικίας. Χρειάζεται, τέλος, να ληφθούν μέτρα ώστε οι αστυνομικοί να έχουν αμεσότερη επαφή με την κοινότητα, η οποία μέχρι τώρα αποτελεί διατηρεί μια απόσταση από τους πολίτες και οι τελευταίοι τη θεωρούν αναποτελεσματική. Σκοπός των παραπάνω μέτρων είναι η ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στο ποινικό σύστημα και να αποδυναμωθεί το αίσθημα ανασφάλειας και παραμέλησης των πολιτών, το οποίο τους οδηγεί στην αυτοδικία.

4.2.2. Η συμμετοχή της κοινότητας

Όπως είναι γνωστό, στις περιπτώσεις αυτοδικίας, η κοινότητα συμμετέχει, άμεσα ή έμμεσα στην έκβαση του αποτελέσματος της. Για το λόγο αυτό, είναι σημαντική η υιοθέτηση μιας αντεγκληματικής πολιτικής προς την κοινότητα, το οποίο συμβαίνει ήδη σε χώρες όπως η Αγγλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Αφορά την υιοθέτηση μιας «συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», η οποία έχει ενσωματωθεί σε αρκετές χώρες της Ευρώπης από το 1980²⁴⁷, μέσω της συμμετοχής της κοινότητας σε πολιτικές πρόληψης του εγκλήματος. Γίνεται αναφορά στην «κοινοτική πρόληψη» σε περιβάλλον κοινότητας (community crime prevention)²⁴⁸, με σκοπό τη μείωση της εγκληματικότητας στις γειτονιές τους. Περιλαμβάνουν ενέργειες όπως²⁴⁹ οι περιπολίες στη γειτονιά και τη συνεργασία με την τοπική αστυνομία σε σχέση με την παροχή πληροφοριών για περιπτώσεις αυτοδικίας. Τέτοιου είδους πρωτοβουλίες μπορούν να συμβάλλουν στην αποκατάσταση της σχέσης εμπιστοσύνης με την αστυνομία.

Το παραπάνω ορίζεται ως κοινοτική αστυνόμευση (community policing), το οποίο ως πρακτική υιοθετείται στις αγγλοσαξωνικές χώρες, όπου η έννοια της κοινότητας έχει διαφορετική σημασία σε σχέση με την Ελλάδα²⁵⁰. Στηρίζεται κυρίως στην αποκέντρωση, τις προληπτικές ενέργειες όπως περιπολίες και κατ' επέκταση αποκτά μεγαλύτερα επαφή με την κοινότητα. Στην Ελλάδα, υπήρχε παλαιότερα ο θεσμός

²⁴⁷ Βλ. Ζαραφωνίτου Χ. «Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη» ο.π.

²⁴⁸ McLaughlin E. & Muncie J. «The Sage Dictionary of Criminology» pg. 38.

²⁴⁹ Ζαραφωνίτου Χ. «Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2003, σελ. 26

²⁵⁰ Το ίδιο σελ. 23.

του αστυνομικού της γειτονιάς²⁵¹, με παρόμοια καθήκοντα, όμως καταργήθηκε. Τα προβλήματα των σύγχρονων μεγαλουπόλεων καθώς και η έλλειψη προσωπικού κατέστησε δύσκολη την προσπάθεια της κοινοτικής αστυνόμευσης στη χώρα. Ίσως, η Ελλάδα να μην ήταν επαρκώς προετοιμασμένη για να υιοθετήσει το πρότυπο του συμμετοχικού μοντέλου²⁵², όπως η Γαλλία και πολλές άλλες χώρες της Ευρώπης, τόσο ως προς τη συμμετοχή της κοινότητας αλλά και τη συμβολή της κρατικής εξουσίας και άλλων φορέων.

Μια πρακτική που υιοθετείται από το γαλλικό πρότυπο και επιχειρήθηκε και στην Ελλάδα είναι τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας, τα οποία θεσπίστηκαν με το νόμο 2713/1999²⁵³, άρθρο 16, με στόχο την καταγραφή και τη μελέτη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο, καθώς και ο σχεδιασμός, η οργάνωση, ο συντονισμός και η υλοποίηση από τους κοινοτικούς φορείς πρωτοβουλιών, που στοχεύουν στην πρόληψη ή τον περιορισμό συγκεκριμένων μορφών, κυρίως της μικρομεσαίας εγκληματικότητας²⁵⁴. Αποσκοπεί στην κάλυψη των αναγκών της εκάστοτε κοινότητας και τις ιδιαιτερότητές της, ώστε να αντιμετωπιστεί σε καλύτερο βαθμό η εγκληματικότητα σε πλαίσιο γειτονιάς και κατ' επέκταση σε βαθμό πόλεως. Στηρίζεται στη συνεργασία των τοπικών αρχών και της κοινότητας, με σκοπό τη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική και τη μείωση της ανασφάλειας των πολιτών²⁵⁵. Υπάρχει μια γενικότερη απροθυμία από τους Δήμους να ιδρύσουν Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας αν και στην Ελλάδα λειτουργούν σε 82 Δήμους²⁵⁶. Τέλος, συμβάλλει στην εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα διαχείρισης συγκρούσεων και ενισχύει την κοινωνική συνοχή. Δύναται να αποτελέσει μια καλή πρακτική αντιμετώπισης της αυτοδικίας, καθώς συμβάλλουν

²⁵¹ Το ίδιο σελ. 157 βλ. και υποσημείωση 276.

²⁵² Βλ. για συμμετοχικό μοντέλο Το ίδιο σελ. 14 κ.ε.

²⁵³ Νόμος 2713/1999: Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων της Ελληνικής Αστυνομίας και άλλες διατάξεις <https://www.e-nomothesia.gr/kat-astynomikos-astynomia/idrysi-leitourgia-uperesion/n-2713-1999.html>.

²⁵⁴ Ελληνική Αστυνομία. Πλαίσιο βασικών αρχών λειτουργίας για τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας <https://www.astynomia.gr/yliko-archeiou/topika-symvoulia-prolipsis-egklimatikotitas-s-p-e/plaisio-vasikon-archon-leitourgias-gia-ta-topika-symvoulia-prolipsis-tis-egklimatikotitas/>.

²⁵⁵ Ζαραφωνίτου, 2003, σελ. 161.

²⁵⁶ Ελληνική Αστυνομία. Πλαίσιο βασικών αρχών λειτουργίας για τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας, ο.π.

στη μετατόπιση της επίλυσης διαφορών από την ατομική ή συλλογική βία προς τα θεσμικά μέσα.

Συνοψίζοντας, οι κοινωνικές παρεμβάσεις διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου της αυτοδικίας, δρώντας συμπληρωματικά με τις νομικές παρεμβάσεις. Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, η καταπολέμηση των ανισοτήτων και η στήριξη των ευάλωτων ομάδων δημιουργούν ένα ευνοϊκότερο περιβάλλον για εμπιστοσύνη στους θεσμούς και ελαχιστοποιούν τις πιθανότητες προσφυγής σε αυτοδικία. Παράλληλα, η εκπαίδευση σε θέματα δικαιωμάτων και επίλυσης συγκρούσεων αλλά και η συμμετοχή της κοινότητας στην αντεγκληματική πολιτική μέσω των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών και δημιουργούν ένα κλίμα σύνδεσης και αλληλεγγύης. Έτσι, η αυτοδικία δεν είναι εύκολο να επικυρώνεται από τη συλλογική συνείδηση.

4.3. Οι πολιτισμικές παρεμβάσεις και ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην αντιμετώπιση της αυτοδικίας

4.3.1. Πολιτισμική παρέμβαση

Η αυτοδικία εμφανίζεται και σε κλειστές κοινωνίες, όπου συνήθως είναι πολιτισμικά αποδεκτή ή επιτρεπτή. Όπως αναφέρθηκε και στο παρελθόν, η αυτοδικία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην παράδοση, η οποία υποδεικνύει στους ανθρώπους τις κομφορμιστικές συμπεριφορές, οι οποίες είναι αποδεκτές από την εκάστοτε κοινότητα²⁵⁷. Η παράδοση, όταν με τον χρόνο καταπιεστεί ή δεν είναι πια επίσημα αποδεκτή, λειτουργεί αθέατα και ανεπίσημα. Επομένως, είναι επιτακτική μια πολιτισμική παρέμβαση, η οποία θα στοχεύει στη μετάβαση από τα εθιμικά πρότυπα προς το κράτος δικαίου.

Φυσικά, είναι αδύνατον να μπορέσει το κράτος να εξαλείψει τελείως τα ίχνη της παράδοσης, τα οποία επικροτούν τις πράξεις αυτοδικίας. Αυτό συμβαίνει, διότι είναι παγιωμένες κοινωνικές πρακτικές, οι οποίες βασίζονται σε νοοτροπία πολλών χρόνων. Συνεπώς, η ιδανικότερη και αποτελεσματικότερη λύση θα ήταν η αποδοχή των διαφορετικών πολιτισμικών νοοτροπιών, με προσπάθεια ουδετεροποίησης της

²⁵⁷ Αρχιμανδρίτου, ο.π., σελ. 382.

επίδρασής τους, μέσω της ενσωμάτωσής τους στις σύγχρονες κοινωνίες²⁵⁸. Οι λεγόμενες «υποκοουλτούρες» και η δράση τους, δεν αποτελεί απαραίτητα απειλή για τη σύγχρονη κοινωνία. Στο βαθμό που δεν προσβάλλει άμεσα τις αξίες και τους θεσμούς του κράτους δικαίου, θα ήταν δυνατή η αποδοχή των ιδιαιτεροτήτων τους από την ευρύτερη κοινότητα.

Επιπροσθέτως, θα ήταν θετικό να πραγματοποιηθούν προγράμματα πολιτισμικού διαλόγου, με τοπικές αρχές, εκπαιδευτικούς, συλλόγους για την ανάδειξη των ομοιοτήτων και των διαφορών μεταξύ της παράδοσης και της σύγχρονης κοινωνίας. Με αυτό τον τρόπο, ίσως γίνει κατανοητό ότι η παράδοση βασίζεται σε κοινωνικές καταστάσεις οι οποίες προέρχονται από το παρελθόν και δεν έχουν βάση στη σύγχρονη πραγματικότητα²⁵⁹. Η έννοια της «ανδρείας» και της «τιμής», μπορούν να αντικατασταθούν με σύγχρονες αξίες, όπως ο διάλογος, ο σεβασμός των δικαιωμάτων κτλ. Παράλληλα, μπορεί να αναδειχθεί και η σημασία της δικαιοσύνης, σε συνδυασμό με την εκπαίδευση και τη συμμετοχή της κοινότητας στην αντιμετώπιση του εγκλήματος. Επίσης, μέσα από πολιτιστικές δράσεις, όπως φεστιβάλ, ντοκιμαντέρ, θεατρικές παραστάσεις, μπορούν να αφηγούνται πραγματικές ιστορίες αυτοδικίας αλλά και τις συνέπειές τους. Με αυτό τον τρόπο, ίσως επιτευχθεί η ευαισθητοποίηση των ατόμων απέναντι στην αυτοδικία, χωρίς να προσβάλλουν τις παραδόσεις.

Συνεπώς, η πολιτισμική παρέμβαση δεν έχει σκοπό την αποκοπή από την παράδοση. Η αλλαγή νοοτροπίας δεν είναι εύκολη υπόθεση και απαιτεί μακροχρόνιες παρεμβάσεις σε επίπεδο τοπικών κοινωνιών, για εκσυγχρονισμό των αντιλήψεων με σεβασμό στην πολιτισμική ταυτότητα. Σκοπός είναι να ενισχυθούν τα σημεία εκείνα της παράδοσης, όπου προάγουν την κοινωνική ειρήνη και τη σύννομη συμπεριφορά και η ταυτόχρονη ελαχιστοποίηση εκείνων των χαρακτηριστικών που προωθούν την υποστήριξη της αυτοδικίας.

4.3.2. Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης είναι καθοριστικός στην αναπαράσταση της αυτοδικίας. Οι τηλεοπτικές και διαδικτυακές περιγραφές στα περιστατικά αυτο-

²⁵⁸ Αρχιμανδρίτου, ο.π. σελ. 388-389.

²⁵⁹ Το ίδιο.

δικίας, συνοδεύονται από έντονο δραματοποιημένο λόγο και συναισθηματική φόρτιση. Είναι συχνή περίπτωση, ο δράστης της αυτοδικίας να παρουσιάζεται ως θύμα, το οποίο αναγκάστηκε να πάρει το νόμο στα χέρια του λόγω ανεπάρκειας του θεσμικού πλαισίου και έλλειψης εμπιστοσύνης στο ποινικό σύστημα και έχει ως αποτέλεσμα την ηθική νομιμοποίησή της πράξης αυτής από την κοινή γνώμη²⁶⁰. Χρειάζεται, λοιπόν, οι δημοσιογράφοι να είναι υπεύθυνοι και να τηρούν τον κώδικα δεοντολογίας σε περιπτώσεις αυτοδικίας και να χρησιμοποιούν το δημοσιογραφικό βήμα για την πρόληψη τέτοιων περιστατικών.

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, είναι ανάγκη να αποκτήσουν έναν περισσότερο ανθρωπιστικό χαρακτήρα στη μετάδοση της πληροφορίας και να μην θυσιάζουν την κοινωνική ειρήνη και συνοχή, στο βωμό του χρήματος και των ποσοστών τηλεθέασης. Μπορούν, επίσης, να προβάλλουν και περιστατικά αυτοδικίας, με επιτυχή παρέμβαση της αστυνομίας και του ποινικού συστήματος, με απώτερο στόχο την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στους θεσμούς και τη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας. Τέλος, οι καμπάνιες ενημέρωσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τους κινδύνους που μπορεί να προκύψουν από πράξεις αυτοδικίας, μπορούν να λειτουργήσουν θετικά στην πρόληψη του φαινομένου. Με το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο και υποστήριξη, μπορεί να συμβάλλει στην μείωση του φαινομένου της αυτοδικίας και από τους ίδιους τους δέκτες, οι οποίοι στιγματίζουν και άτομα μέσω δημόσιων καταγγελιών, προσβάλλοντας θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

Συμπερασματικά, ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης είναι σημαντικός στη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και της προστασίας της δημόσιας ασφάλειας. Η υπεύθυνη μετάδοση των περιστατικών βίας και αυτοδικίας μπορεί να είναι καθοριστική για την πρόληψη του φαινομένου. Παράλληλα, η συνεργασία τους με ακαδημαϊκούς φορείς και γενικότερα την εκπαιδευτική κοινότητα αλλά και τις δικαστικές αρχές, μπορεί να οδηγήσει σε μια ενημέρωση προσανατολισμένη στην πρόληψη

²⁶⁰ Παράδειγμα από εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, 24.11.2008 Μπίτσικα Π. «Η αυτοδικία είναι εδώ...». Ο τίτλος είναι σύντομος αλλά οι τρεις τελείες σηματοδοτούν ένα αφηρημένο νόημα σιγής, απογοήτευσης, φόβου; Και ταυτόχρονα, το περιεχόμενο του άρθρου είναι δομημένο με επίκληση στο συναίσθημα π.χ. «Η ΖΩΗ δεν είναι ταινία που στο τέλος χειροκροτάς και το έργο τελειώνει. Πόσο μάλλον ο θάνατος, που σβήνει σαν ψέμα όταν ανάβουν τα φώτα...» <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/i-aytodikia-einai-edw/>.

και επίκριση της βίας, την ενίσχυση της εμπιστοσύνης στους θεσμούς και την ελαχιστοποίηση της εμφάνισης της αυτοδικίας.

4.4. Καλές πρακτικές για την αντιμετώπιση των παραγόντων που ευνοούν την εμφάνιση της αυτοδικίας διεθνώς

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, η αυτοδικία στις σύγχρονες κοινωνίες συνδέεται με ποικίλους κοινωνικούς και θεσμικούς παράγοντες, όπως η έλλειψη της εμπιστοσύνης στη δικαιοσύνη, οι χρονοβόρες διαδικασίες του ποινικού συστήματος, η αίσθηση ατιμωρησίας των δραστών, η ανεπάρκεια των θεσμικών οργάνων δικαιοσύνης, αλλά και η κοινωνική αποξένωση και η πολιτισμική αποδοχή της αυτοδικίας από ορισμένες κοινότητες. Παρά τη βαρύτητα του φαινομένου, μέχρι σήμερα δεν υφίστανται θεσμοθετημένες πολιτικές ή παρεμβάσεις, οι οποίες να στοχεύουν αποκλειστικά την καταπολέμηση της αυτοδικίας. Ωστόσο, σε διεθνές επίπεδο, έχουν εφαρμοστεί ορισμένες καλές πρακτικές, οι οποίες επιδιώκουν την αντιμετώπιση των παραγόντων που ενισχύουν την εκδήλωση συμπεριφορών αυτοδικίας και κατ'επέκταση δύναται να συμβάλλουν έμμεσα και στον περιορισμό της. Παρακάτω παρουσιάζονται τέτοιες καλές πρακτικές, οι οποίες διαθέτουν τη δυναμική να συμβάλλουν έμμεσα στον περιορισμό της αυτοδικίας.

4.4.1. Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη στη Νέα Ζηλανδία

Η Νέα Ζηλανδία έχει εντάξει ενεργά επανορθωτικά μοντέλα δικαιοσύνης, τα οποία επιτρέπουν στους δράστες και τα θύματα να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία επίλυσης των συγκρούσεων, με στόχο την αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης, αλλά και των σχέσεων των δύο μερών. Η εφαρμογή της επανορθωτικής δικαιοσύνης στη χώρα ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1980, λόγω των συγκρούσεων της φυλής Maori και τη μεγάλη εκπροσώπησή τους στις φυλακές της Νέας Ζηλανδίας²⁶¹. Είναι πολύ σημαντικό να τονισθεί πως στο σχετικό νομοθετικό πλαίσιο λαμβάνονται υπόψη και οι πολιτισμικές ανάγκες των δραστών και των θυμάτων, ενώ οι αρμόδιοι φορείς οφείλουν να διασφαλίζουν την ικανοποίηση των αναγκών αυτών²⁶². Η παράμετρος αυτή, δημιουργεί μια σχέση εμπιστοσύνης των μειονοτήτων και του ποι-

²⁶¹ Αρτινοπούλου, ο.π. σελ 14.

²⁶² Ministry of Justice. *How restorative justice works*. New Zealand Government. <https://www.justice.govt.nz/courts/criminal/charged-with-a-crime/how-restorative-justice-works/>.

νικού συστήματος όπως και τον σεβασμό της παράδοσής τους, ακόμα και όταν ενδέχεται να αποκλίνουν από το κυρίαρχο δικαιοκτικό πλαίσιο.

Η πρακτική εφαρμογή της επανορθωτικής δικαιοσύνης σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα αποτελεσματική στην ενίσχυση των δεσμών των μειονοτήτων με το ποινικό σύστημα και παράλληλα ενθαρρύνεται η προσφυγή στη δικαιοσύνη και η συμμετοχή σε εξωδικαστικές οδούς επίλυσης των διαφορών. Στη Νέα Ζηλανδία, υπάρχει ενεργός συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και έχει επιφέρει θετικά αποτελέσματα στη διαχείριση των προσωπικών συγκρούσεων²⁶³.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη δύναται να αποτρέπει την αυτοδικία γιατί ενδυναμώνει το θύμα, του προσφέρει το βήμα να συμμετέχει ενεργά στην ποινική διαδικασία και αισθάνεται δικαίωση. Παράλληλα, ενισχύει τη διαφάνεια και την εμπιστοσύνη στους θεσμούς, περιορίζοντας την προσφυγή σε «ιδιωτική» απονομή δικαίου. Σε κοινωνίες όπου τέτοια μοντέλα λειτουργούν αξιόπιστα, οι πολίτες σπανιότερα αισθάνονται την ανάγκη να πάρουν το νόμο στα χέρια τους.

Συνεπώς, παρατηρείται ότι σε μια μεγάλη χώρα, όπως η Νέα Ζηλανδία, με αρκετά μεγάλο ποσοστό μειονοτήτων, η εφαρμογή της επανορθωτικής δικαιοσύνης έχει θετικά αποτελέσματα στην επίλυση των ιδιωτικών συγκρούσεων. Οι κοινότητες έχουν αποκτήσει εμπιστοσύνη στους επίσημους θεσμούς απονομής δικαιοσύνης, μέσω εναλλακτικών προτάσεων επίλυσης διαφορών. Μάλιστα, εκτός από τη διαπροσωπική συνάντηση, το κράτος δίνει και τη δυνατότητα, η συνάντηση μεταξύ δράστη και θύματος να γίνει διαδικτυακά, γεγονός που επηρεάζει θετικά τυχόν συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας του θύματος. Η επανορθωτική δικαιοσύνη συμβάλλει ουσιαστικά στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς το δικαστικό σύστημα, καθώς προωθεί έναν συμμετοχικό και ανθρωποκεντρικό τρόπο επίλυσης των διαφορών. Οι πολίτες βιώνουν το αίσθημα δικαίου και σεβασμού, στοιχεία που συχνά απουσιάζουν από τις παραδοσιακές ποινικές διαδικασίες. Μέσω της ενδυνάμωσης της εμπιστοσύνης και τη μείωση της αποξένωσης των θεσμών, είναι

²⁶³ Ministry of Justice (2023). Victim Satisfaction Survey about Restorative Justice <https://www.justice.govt.nz/assets/Documents/Publications/Restorative-Justice-Victim-Satisfaction-Survey-2023-Report.pdf>.

δυνατό να οδηγήσουν εν τέλει και στην ελαχιστοποίηση του φαινομένου της αυτο-δικίας.

4.4.2. Η κοινοτική αστυνόμευση – Ηνωμένο Βασίλειο

Η κοινοτική αστυνόμευση είναι μια πρακτική, η οποία εφαρμόζεται επιτυχώς στο Ηνωμένο Βασίλειο αλλά και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Βασίζεται στην άμεση σχέση των αστυνομικών με τις τοπικές κοινωνίες, στην οικοδόμηση της εμπιστοσύνης αλλά και στην πρόληψη του εγκλήματος, μέσω της συμμετοχής της κοινότητας. Η προσωπική γνωριμία των αστυνομικών με τους κατοίκους και η εμφανής παρουσία τους στις γειτονιές, ενισχύουν το αίσθημα ασφάλειας των πολιτών. Με τον τρόπο αυτό, επιτυγχάνεται η αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της μικρομεσαίας εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο²⁶⁴.

Το 2024, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, έβγαλε ανακοίνωση πως λόγω της αύξησης του street crime και της εγκληματικότητας της γειτονιάς, θα αυξήσει το προσωπικό της κοινοτικής αστυνόμευσης, τις περιπολίες αλλά και το προσωπικό για υποστήριξη της κοινότητας²⁶⁵. Για το λόγο αυτό θα ξεκινήσει νέο πρόγραμμα εκπαίδευσης αστυνομικών κοινοτικής αστυνόμευσης. Με τον τρόπο αυτό, θα ικανοποιηθούν και θα αντιμετωπισθούν οι ανάγκες της εκάστοτε γειτονιάς σχετικά με την εγκληματικότητα, θα ενισχυθούν οι σχέσεις των αρχών με τις γειτονιές και θα αποκτήσουν εμπειρία στην επίλυση προβλημάτων σε επίπεδο γειτονιάς. Μάλιστα, υπάρχει μια συγκεκριμένη ιστοσελίδα για την κοινοτική αστυνόμευση, όπου μπορεί κάποιος να δει αν προσλαμβάνουν προσωπικό στην περιοχή του αλλά και σε ποια προγράμματα μπορεί να συμμετάσχει²⁶⁶.

Το 2023 πραγματοποιήθηκε έρευνα όπου αφορούσε την εμπιστοσύνη των πολιτών στην κοινοτική αστυνόμευση²⁶⁷. Το 68% των ανθρώπων, από 16 ετών και άνω στην

²⁶⁴ Ζαραφωνίτου, 2003, σελ. 26 κ.ε.

²⁶⁵ Home Office, College of Policing, & Johnson, D. (2024). Government kick-starts plan to restore neighborhood policing. <https://www.gov.uk/government/news/government-kick-starts-plan-to-restore-neighbourhood-policing>.

²⁶⁶ Join The Police. (n.d.). See which police forces are recruiting now. <https://www.joiningthepolice.co.uk/which-forces-are-recruiting>.

²⁶⁷ Office for National Statistics. (2024, Οκτώβριος 17). Confidence in the local police <https://www.ethnicity-facts-figures.service.gov.uk/crime-justice-and-the-law/policing/confidence-in-the-local-police/latest/>.

Αγγλία και την Ουαλία, ανέφεραν πως εμπιστεύονται την κοινοτική αστυνομία. Ακόμα και άνθρωποι που ανήκουν σε διαφορετικά έθνη, είπαν πως εμπιστεύονται την κοινοτική αστυνομία σε ποσοστό 57%. Μάλιστα, τα μεγαλύτερα ποσοστά εμπιστοσύνης από τις μειονότητες ήταν οι Ασιάτες (80%) και οι Ινδοί (73%). Από τους ντόπιους, οι Βρετανοί εμπιστεύονται την κοινοτική αστυνομία σε ποσοστό 67%, οι Ιρλανδοί 62% και στην κατηγορία «άλλο» 72%.

Τέτοιοι θεσμοί αντεγκληματικής πολιτικής, ενισχύουν την κοινωνική συνοχή και αποτρέπουν την ανάληψη δράσης από ιδιώτες, ειδικά όταν πρόκειται για καθημερινές συγκρούσεις ή παραβάσεις που μπορεί να πυροδοτήσουν τέτοιες συμπεριφορές. Η παρουσία επίσημων, προσβάσιμων και συμμετοχικών μηχανισμών, είναι δυνατόν να επιλύσει αποτελεσματικότερα τις ιδιωτικές διαφορές, προτού οδηγήσει σε πράξεις αυτοδικίας.

Επομένως, παρατηρείται, ότι η παρουσία των αστυνομικών στις γειτονιές, ενισχύει την εμπιστοσύνη των θεσμών αλλά και το αίσθημα ασφάλειας. Οι πολίτες δεν αντιλαμβάνονται την αστυνομία ως απομακρυσμένο και απρόσωπο θεσμό, αλλά ως μέρος της καθημερινότητάς τους, που μπορεί να ανταποκριθεί άμεσα στις ανάγκες τους. Ταυτόχρονα, η ενεργός συμμετοχή της κοινότητας στην πρόληψη και την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας ενδυναμώνει τους δεσμούς της με το ποινικό σύστημα. Οι πολίτες αισθάνονται πως συμβάλλουν στην αντεγκληματική πολιτική και πως έχουν ενεργό ρόλο στην αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου. Η κοινοτική αστυνόμευση αποτελεί μια βαθύτερη μορφή ενσωμάτωσης της κοινωνίας στη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης, προάγοντας τη δημοκρατία, τη λογοδοσία και την κοινωνική συνοχή και εν δυνάμει τις πράξεις αυτοδικίας.

4.4.3. Η Ενίσχυση του Νομικού Αναλφαβητισμού – Ινδία

Η Ινδία, είναι γνωστό πως είναι μια χώρα που συμβαίνουν συχνά πράξεις αυτοδικίας, οι οποίες σχετίζονται με συλλογική βία, δημόσιο εξευτελισμό ή ακόμη και λιτσαρίσμα. Από τις πιο γνωστές μάλιστα ομάδες, οι οποίες καταφεύγουν στην αυτοδικία ονομάζεται Cow Protection. Στην Ινδία απαγορεύεται η σφαγή βοοειδών, και ουσιαστικά αφορά επιθέσεις από οργανωμένες ομάδες εναντίον μειονοτή-

των²⁶⁸. Ουσιαστικά, είναι οργανωμένες ομάδες ανθρώπων, οι οποίοι είναι Ινδουιστές εθνικιστές και επιτίθενται σε μη Ινδουιστές, συνήθως μουσουλμάνους, που καταναλώνουν το ιερό κρέας της αγελάδας. Από το 2015 έως το 2018, έχουν σκοτωθεί περίπου 44 άνθρωποι, θύματα αυτών των επιθέσεων, με ορισμένους πολιτικούς να δικαιολογούν τέτοια περιστατικά. Σε αυτό το πλαίσιο, η αδυναμία ενημέρωσης και πρόσβασης στη δικαιοσύνη, τροφοδοτεί την αυθαιρεσία και την αυτοδικία.

Παρά τις συνθήκες αυτές, έχουν αναπτυχθεί προγράμματα για την ενίσχυση της θεσμικής δικαιοσύνης. Έχει αναπτυχθεί πρόγραμμα με την ονομασία Legal Literacy Camps, όπου εξειδικευμένοι νομικοί, ενημερώνουν τους πολίτες σε τοπικές κοινωνίες, για τα δικαιώματά τους και τη συμβολή των επίσημων μηχανισμών ποινικής δικαιοσύνης²⁶⁹. Μάλιστα, ενημερώνουν και για τις Συνταγματικές υποχρεώσεις και τα πλεονεκτήματα της νομικής βοήθειας. Οι δράσεις αυτές πραγματοποιούνται μέσω νομικών εκπαιδευτικών εκστρατειών και πρωτοβουλιών. Στόχος είναι η 100% νομική παιδεία και δίνεται έμφαση στην ενημέρωση ευάλωτων ομάδων, όπως τα θύματα, οι μειονότητες και οι γυναίκες. Μέσω της έρευνας και της ανάδειξης των προβλημάτων και των παραπόνων των ανθρώπων θα αναπτύξουν ένα σχέδιο δράσης για την εφαρμογή της αποστολής. Τέλος, στοχεύει στην ευαισθητοποίηση των δικαστικών αρχών, κυρίως προς γυναίκες, παιδιά και μειονότητες. Το πρόγραμμα αυτό, θα συμβάλλει στον περιορισμό των παραδοσιακών πρακτικών της αυτοδικίας και ενισχύει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Δεδομένου ότι η αυτοδικία συνδέεται συχνά με την πολιτισμική κουλτούρα ορισμένων μειονοτικών ή κοινωνικών ομάδων, η παροχή νομικής παιδείας και ενημέρωσης τους, καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική. Τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν τα δικαιώματά τους και την συμβολή της θεσμικής δικαιοσύνης στην αποκατάσταση των διαφορών, ώστε να απομακρυνθούν από πρακτικές που αναπαράγουν τη βία και τα φαινόμενα αυτοδικίας.

²⁶⁸ Human Rights Watch. (2019, Φεβρουάριος 19). India: Vigilante 'cow protection' groups attack minorities. <https://www.hrw.org/news/2019/02/19/india-vigilante-cow-protection-groups-attack-minorities>.

²⁶⁹ Bharatiya Vidhi Sansthan. (n.d.). National Legal Literacy Mission http://www.bharatiyavidhisansthan.org/Legal_Litracy.aspx.

Συμπερασματικά, η Ινδία είναι μια χώρα η οποία έχει ανάγκη την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση σε πολλά ζητήματα. Ένα από αυτά είναι τα νομικά δικαιώματα και η γενικότερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Η ενημέρωση των πολιτών για τα δικαιώματά τους πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για τη θωράκιση της έννομης τάξης και τον ενθάρρυνση των πολιτών στην προσφυγή στη δικαιοσύνη. Όταν οι πολίτες είναι ενήμεροι για τις διαδικασίες, τις εγγυήσεις και τα μέσα προστασίας που τους προσφέρει το δίκαιο, αποκτούν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση στην επαφή τους με τους επίσημους θεσμούς και είναι ευκολότερο να διεκδικήσουν δίκαιη μεταχείριση από το ποινικό σύστημα. Τέλος, προωθεί τη λειτουργία του κράτους δικαίου και περιορίζει τα περιστατικά αυθαιρεσίας και δυνητικά της αυτοδικίας. Με την ενδυνάμωση αυτών των πληθυσμών, αφαιρείται το «κίνητρο» της αυτοδικίας και αποδυναμώνεται η κοινωνική αποδοχή της ως λύση στην απονομή της δικαιοσύνης.

4.4.4. Προγράμματα κατά της Ψηφιακής Αυτοδικίας – Γερμανία

Η Γερμανία αποτελούσε ανέκαθεν μια χώρα η οποία ήταν αρκετά ενημερωμένη και αναπτυγμένη σχετικά με την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος. Αποτελεί από τις πρώτες χώρες οι οποίες εφάρμοσαν το κοινοτικό πρότυπο²⁷⁰ και πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Ως πρότυπο σύγχρονης κοινωνίας, η Γερμανία υιοθέτησε, το 2018 πλαίσια καταπολέμησης της ψηφιακής αυτοδικίας μέσω του Network Enforcement Act²⁷¹. Ο νόμος αυτός θεσπίστηκε για να καταπολεμήσει τον λόγο μίσους, τη ριζοσπαστικοποίηση και τα fake news. Όταν σε οποιαδήποτε πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης, λάβουν πάνω από εκατό παράπονα ανά ένα χρόνο για αμφιλεγόμενο περιεχόμενο, είναι υποχρεωμένη να ελέγξει αν το περιεχόμενο είναι παράνομο. Αν είναι, τότε η πρέπει να αφαιρεθεί μέσα σε 24 ώρες. Αν είναι περιεχόμενο εκτός γερμανικών συνόρων, έχουν διορία επτά ημέρες να αφαιρέσουν το περιεχόμενο. Η ποινή αν δεν εφαρμοστούν οι παραπάνω διατάξεις είναι πρόστιμο έως και 5.8. εκατομμύρια δολάρια.

²⁷⁰ Ζαραφωνίτου, 2003, σελ. 135 κ.ε.

²⁷¹ McMillan I. «Enforcement through Network: The Network Enforcement Act and Article 10 of the European Convention on Human Rights», Chicago Journal of International Law, vol.20, article 7, 2019, 252-290.

Ο νόμος αυτός, βέβαια, υποστηρίζεται ότι είναι αντίθετος με την ελευθερία της έκφρασης, η οποία θεσπίζεται στο Άρθρο 10 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα²⁷². Οι εταιρείες των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης υποστηρίζουν πως όντως παραβιάζεται η ελευθερία της έκφρασης, καθώς όχι μόνο αφαιρείται παράνομο περιεχόμενο, αλλά και νόμιμο περιεχόμενο με αβλαβή σχόλια. Παρόλα αυτά, η προστασία της δημόσιας ασφάλειας και ανασφάλειας, επιτρέπουν στην επικράτηση του νόμου αυτού.

Το 2019, έγινε έρευνα στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης για τα παράπονα που έλαβαν για παράνομο περιεχόμενο²⁷³. Από τον Ιούλιο του 2018 το Twitter είχε λάβει 270.000 παράπονα, το YouTube περίπου 60.000, το Google 2.769 και το Facebook 886. Μάλιστα, τα περισσότερα παράπονα στις πλατφόρμες αφορούσαν hate speech ή πολιτικό εξτρεμισμό και λιγότερο βίαια περιστατικά ή επικίνδυνα. Φυσικά, είναι δύσκολο να αποδείξει κανείς την ειλικρίνεια των παραπόνων που έχουν υποβάλλει οι χρήστες. Για το λόγο αυτό ο νόμος αυτός, επιτρέπει στις πλατφόρμες να επικοινωνήσουν με τον χρήστη που ανέβασε το αμφιλεγόμενο περιεχόμενο. Όμως, η πληθώρα τέτοιων περιεχομένων παραμένουν αναπόδεικτα.

Συνεπώς, η Γερμανία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα χωρών που αναγνωρίζει την επικινδυνότητα της αυτοδικίας στο διαδίκτυο και εφαρμόζει πρακτικές για την πρόληψη και την καταστολή της. Μάλιστα, έχει εφαρμόσει και τοπικές παρεμβάσεις, όπως το Digital Streetwork²⁷⁴, το οποίο αφορά ομάδες επαγγελματιών που παρεμβαίνουν σε ψηφιακές κοινότητες όπου εντοπίζονται περιστατικά ψηφιακής βίας και αυτοδικίας. Συμβάλλουν επίσης, στη δικτύωση των νέων, κάνουν αναφορά σε ακραίο περιεχόμενο και γενικότερα ενισχύουν τον ψηφιακό εγγραμματισμό. Με αυτές τις πρακτικές, ενισχύεται η εμπιστοσύνη στους θεσμούς και αποτρέπεται η μετατόπιση της δικαιοσύνης στα χέρια των πολιτών.

Συμπερασματικά, οι καλές πρακτικές στο εξωτερικό καταδεικνύουν πως η αντιμετώπιση των παραγόντων που ενισχύουν τα φαινόμενα της αυτοδικίας απαιτεί μια

²⁷² European Convention on Human Rights, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, 1950. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.

²⁷³ Removals under the Network Enforcement Law <https://perma.cc/Z98S-25V5>.

²⁷⁴ Digital Streetwork Website <https://www.digital-streetwork-bayern.de/fach/>.

πολυεπίπεδη προσέγγιση μιας και προέρχεται και από πολλές συνιστώσες. Χρειάζεται το συνδυασμό της θεσμικής ενίσχυσης, της πολιτισμικής κατανόησης, των συμμετοχικών μοντέλων δικαιοσύνης αλλά και πρόληψη της ψηφιακής αυθαιρεσίας. Παραδείγματα όπως της Νέας Ζηλανδίας, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ινδίας και της Γερμανίας καταδεικνύουν πως η καλλιέργεια της εμπιστοσύνης στους θεσμούς, η ενίσχυση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη και η ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών μπορούν να περιορίσουν την ανάγκη για απόδοση ιδιωτικής δικαιοσύνης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η αυτοδικία αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο, παρότι αναδύεται συχνά σε περιόδους κρίσης ή θεσμικής αδυναμίας, δεν παύει να επιβιώνει και σε ανεπτυγμένες κοινωνίες με σταθερό κράτος δικαίου. Η λήψη του νόμου στα χέρια του πολίτη εκδηλώνεται ως απόκριση σε αισθήματα ανασφάλειας, αδικίας ή δυσπιστίας απέναντι στους θεσμούς, όπως και λόγω των πολιτισμικών και εθιμικών διαφοροποιήσεων και για τους παραπάνω λόγους, χρήζει σφαιρικής και διεπιστημονικής μελέτης.

Από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας, αναδεικνύονται τα θεμέλια της ύπαρξης της αυτοδικίας και της ιδιωτικής επίλυσης διαφορών. Μάλιστα, γίνεται κατανοητή η ανάγκη της θεσμικής παρέμβασης από το κράτος στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και της ιδιωτικής εκδίκησης. Σήμερα, παρατηρείται μια μετάθεση του πλαισίου της αυτοδικίας και της ανταποδοτικής δικαιοσύνης, σε οργανωμένες κοινότητες, οι οποίες βασίζονται στην παράδοση, με αξιολόγηση της κοινότητας μέσω της τιμής και της ντροπής και τη διαμόρφωση μιας συλλογικής συνείδησης, σε αντίθεση με το σύγχρονο κράτος δικαίου που στηρίζεται στην ατομική ευθύνη μιας εγκληματικής πράξης.

Η αυτοδικία σήμερα, εκδηλώνεται με πολλαπλές μορφές. Αρχικά, εμφανίζεται σε παραδοσιακές κοινωνίες, μέσω της βεντέτας και των φαύλων κύκλων βίας μεταξύ οικογενειών, λόγω πολιτισμικών παραδόσεων και απομάκρυνσης από το επίσημο ποινικό σύστημα. Επίσης, οι βασικές αρχές της υιοθετούνται και από άλλες κοινότητες, λόγω των εχθροτήτων και των αντιπαλοτήτων μεταξύ οργανωμένων ομάδων

και τελικά τη σύνδεσή της με το οργανωμένο έγκλημα. Πέρα από τα οικονομικά οφέλη της χρήσης βίας έναντι άλλων ομάδων, το οργανωμένο έγκλημα χρησιμοποιεί την αυτοδικία και την εκδίκηση και για τη διεκδίκηση της κυριαρχίας. Τέλος, λόγω της ενσωμάτωσης της τεχνολογίας στην καθημερινότητα και των απέραντων δυνατοτήτων που παρέχει, σε συνδυασμό με την ανωνυμία, το άτομο θεωρεί πως μπορεί να κάνει το οτιδήποτε χωρίς περιορισμούς και ένα από αυτά είναι η εγκληματική πράξη.

Μέσα από τη συνολική μελέτη, καθίσταται σαφές ότι η αυτοδικία, παρότι εκδηλώνεται με διαφορετικές μορφές, παραμένει σταθερά συνδεδεμένη με ελλείμματα στην απονομή της δικαιοσύνης, την ανασφάλεια των πολιτών και τη δυσλειτουργία των θεσμών. Επίσης, αφορά και την ενσωμάτωση των νομικών αξιών στην προσωπικότητα του εκάστοτε ατόμου αλλά και τις συλλογικές αξίες της κοινωνίας. Δεν πρόκειται πάντα για ένα απλό ξέσπασμα βίας, αλλά πολλές φορές συνιστά μια κοινωνική πράξη με συμβολικό περιεχόμενο, το οποίο αντανακλά τη γενικότερη κατάσταση ανομίας των σύγχρονων κοινωνιών. Ακόμα και αν η αυτοδικία μπορεί να προκύπτει από μια ειλικρινή επιθυμία για αποκατάσταση της δικαιοσύνης, όπως η δημόσια καταγγελία μέσω μιας πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης προς κάποιον που έχει εγκληματήσει, εν τέλει υπονομεύει το ίδιο το κράτος δικαίου. Επίσης, η προσφυγή στην προσωπική εκδίκηση ή τιμωρία οδηγεί αναπόφευκτα στην αυθαιρεσία και τη βία.

Είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί, πως δεν υπάρχουν έρευνες σχετικά με την αυτοδικία ή στατιστικά στοιχεία που να αναδεικνύουν τη βαρύτητα και την πολυεπίπεδη εφαρμογή της στις σύγχρονες κοινωνίες. Αυτό ενδέχεται να οφείλεται στην έλλειψη ειδικού νομοθετικού πλαισίου αποκλειστικά για την αυτοδικία. Η Ελλάδα αποτελεί από τις μοναδικές χώρες (αν όχι τη μοναδική), η οποία θεσμοθετεί ρητά, με νόμο, το έγκλημα της αυτοδικίας. Αντίθετα, στο εξωτερικό, η αυτοδικία αντιμετωπίζεται νομικά ως υπέρβαση των ορίων της άμυνας αλλά υπάρχουν διάφορες διατάξεις, οι οποίες προβλέπουν έμμεσα την κύρωση για τέτοιες συμπεριφορές. Όσον αφορά τη στατιστική διερεύνηση του φαινομένου, δεν υπάρχουν έρευνες οι οποίες να αφορούν αποκλειστικά την αυτοδικία. Ωστόσο, η εξέταση των παραγόντων που την ενισχύουν, όπως για παράδειγμα οι έρευνες για την εμπιστοσύνη των

πολιτών στο ποινικό σύστημα, αποκαλύπτει πως όσο πιο χαμηλά είναι τα επίπεδα εμπιστοσύνης, τόσες μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες να υπάρχουν και αυξημένα επίπεδα αυτοδικίας. Στον ελληνικό χώρο, τα στατιστικά για την αυτοδικία υπάρχουν αλλά δεν αποτυπώνουν το πραγματικό εύρος της αυτοδικίας. Για παράδειγμα, η αστυνομία θα καταχωρήσει ως αυτοδικία κυρίως πλημμελήματα, ενώ σε περιπτώσεις ανθρωποκτονίας λόγω βεντέτας, καταγράφονται ως απλές ανθρωποκτονίες. Όπως είναι ήδη γνωστό, το ελληνικό ποινικό δίκαιο τιμωρεί την άδικη πράξη και όχι το κίνητρο.

Η αυτοδικία δεν είναι λύση στη δικαιοσύνη και χρήζει πολιτικής και κοινωνικής εγρήγορσης. Δεν καταπολεμά το έγκλημα αλλά το αναπαράγει, διευρύνοντας τον κύκλο της ατιμωρησίας και της βίας. Συνεπώς, η αποτελεσματική αντιμετώπιση της αυτοδικίας δεν περιορίζεται μόνο σε κατασταλτικά μέτρα. Απαιτεί ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, τη διασφάλιση της ίσης πρόσβασης και μεταχείρισης στη δικαιοσύνη, όπως και την ενδυνάμωση του κράτους δικαίου. Μόνο μέσα από ένα ισχυρό και δίκαιο κράτος δικαίου, σε συνδυασμό με ενεργούς και κατάλληλα ενημερωμένους πολίτες, μπορεί να περιοριστεί η ανάγκη για εξωθεσμικές μορφές δικαιοσύνης και να διασφαλιστεί η κοινωνική ειρήνη. Η επιβίωση της αυτοδικίας σήμερα, αναδεικνύει και τη σύγκρουση του εθιμικού και του κρατικού δικαίου, η οποία όχι μόνο δεν έχει εξαλειφθεί αλλά αναπαράγεται μέσα από ποικίλες εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής. Οι σύγχρονες κοινωνίες χρειάζονται ισχυρούς θεσμούς και όχι ισχυρούς «τιμωρούς». Άρα, η ουσιαστική αντιμετώπιση της αυτοδικίας δεν είναι μόνο νομική αλλά είναι και ηθική, κοινωνική και πολιτική. Χρειάζεται εμπιστοσύνη, αποτελεσματική δικαιοσύνη και κοινωνίες με συλλογική συνείδηση απέναντι στην αυτοδικία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αθανασίου Ε. (1999). Μήνυση—Έγκληση για αυτοδικία: Άρθρο 331 ΠΚ. Ποινική Δικαιοσύνη, 2, 147–149.
- Αλεξιάκης Ελ. (1980). Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης, διδακτορική διατριβή, Αθήνα.
- Αλεξιάδης, Σ. (2007). Η αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μια άλλη αντιμετώπιση του «εγκληματικού φαινομένου». Στο Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη Τόμος Β΄, 991-1017, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
- Αλεξιάδης Σ. (2011). Εγκληματολογία, εκδόσεις Σάκκουλα, 5η έκδοση, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
- Αρτινοπούλου Β. (2010). Επανορθωτική Δικαιοσύνη: Η πρόκληση των σύγχρονων δικαιικών συστημάτων. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας. (2024). Στατιστική Επετηρίδα 2024. <https://www.astynomia.gr/file/2025/04/epetirida2024.pdf>.
- Αρχιμανδρίτου Μ. (2007). Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία: Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
- Αρχιμανδρίτου, Μ. (2023). Εισαγωγή στην Εγκληματολογία . Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
- Βαγιανού Βαρβάρα, Δέσποινα Τζάνη (2019). Τα πολλά πρόσωπα της αυτοδικίας. Crime Times. Τεύχος 8 <https://www.crimetimes.gr/τα-πολλά-πρόσωπα-της-αυτοδικίας/>.
- Βαρουξή, Χ., & Σαρρής Ν. (2011). Εμπιστοσύνη στους Κοινωνικούς Θεσμούς. Θε-

σμοί, αξίες, συμπεριφορές. Μελέτη ευρημάτων Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας, 2008-2009, 80–96.

Βλάχου, Β. (2022). Ποινική δικαιοσύνη και θύμα: Από τις παρυφές της προϊστορίας μέχρι τον 21ο αιώνα. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Βλάχου, Β. (2018) λήμμα «Ανταπόδοση» στο Λεξικό Εγκληματολογίας, επιμέλεια Σπινέλλη Κ., Κουράκης Ν., Κρανιδιώτη Μ., εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, σελ. 64-66.

Γιαννακοπούλου Πέγκυ (2018). Λήμμα «Ανασφάλεια», στο Λεξικό Εγκληματολογίας επιμέλεια Σπινέλλη Κ., Κουράκης Ν., Κρανιδιώτη Μ., εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, σελ. 46-48.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (1984). Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Δασκαλάκης, Η. (1985). Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης. Αντ. Σάκκου-λα. Αθήνα- Θεσσαλονίκη.

Δημόπουλος, Χ. (2012). Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας. Νομική Βιβλιοθήκη.

Ελληνική Αστυνομία. Πλαίσιο βασικών αρχών λειτουργίας για τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας <https://www.astynomia.gr/yliko-archeiou/topika-symvoulia-prolipsis-egklimatikotitas-s-p-e/plaisio-vasikon-archon-leitourgias-gia-ta-topika-symvoulia-prolipsis-tis-egklimatikotitas/> .

Ζαραφωνίτου, Χ. (2008). Τιμωρητικότητα: Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί. Νομική Βιβλιοθήκη.

Ζαραφωνίτου Χ. (2014). Κριτική Προσέγγιση των ηθικών πανικών από την ημερίδα για Ηθικός Πανικός, Κοινωνία και Δικαιώματα στο The Art of Crime, τεύχος

<https://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/indexaf8a.html?pgtp=1&aid=1401359284>.

Ζαραφωνίτου Χ. & Ερευνητική Ομάδα Φοιτητών (2014). «(Αν)ασφάλεια, θυματοποίηση και στάσεις δημοτών απέναντι στο έγκλημα και τις τοπικές πολιτικές πρόληψης: Διαγνωστική έρευνα στο Δήμο Κορυδαλλού», Έκθεση Ερευνητικών Πορισμάτων, Αθήνα
https://criminology.panteion.gr/files/409/diagnostiki_ereyna_thymatopoiisis-anasfaleias_d.korydalloy.pdf.

Ζαραφωνίτου, Χ. (2003). Η πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο: Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Ζαραφωνίτου, Χ. (2009). Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό παράδοξο. Εγκληματολογία, 1, 1–10.

Ζαραφωνίτου, Χ., Κουράκης, Ν. (2009). «(Αν)ασφάλεια, Τιμωρητικότητα και Αντεγκληματική Πολιτική, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.

Ζαραφωνίτου, Χ. (2011). Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: Τιμωρητικότητα ή άμβλυνση συγκρούσεων; Στο Α. Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου: Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις (σελ. 115–129). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ζιάκας Ε. , Κανέλλος Γ., Κουρόγιωργας Γ. (2025, Φεβρουάριος 26). Διαδικτυακή πειρατεία: Πρόστιμο 750 ευρώ σε ιδιώτες χρήστες προβλέπει ο νέος νόμος του Υπ. Πολιτισμού. <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/diadiktyaki-peirateia-prostimo-750-eyro-se-idiot-es-hristes-provlepei-o-neos-nomos-toy-yp>.

Ζιούβας, Δ. (2019). Ποινικό Δίκαιο και Ποινική Δικονομία: Εισαγωγή στη Θεωρία &

Πράξη. Ευρωπαϊκές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις. Αθήνα.

Ζιούβας, Δ. (2025). Διαδικτυακές απάτες και οργανωμένο κυβερνοέγκλημα: Εγκληματολογικός φαινότυπος και σύγχρονες προκλήσεις. Έγκλημα και Τιμωρία, 16, 73–80 <https://www.hscriminology.gr/wp-content/uploads/2025/02/crime-and-punishment-16.pdf>.

Ηλιοπούλου- Στράγγα Τ. (2018). Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σάκκουλα.

Καμουζής, Κ. Η συρροή των εγκλημάτων.

<https://kamouzis.gr/h-syrroh-twn-egklhmatwn/>

Καρέκλας Ι. (2023). Theory of just War in International Law. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Καρύδης Β. (1996). Η Εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα—Ζητήματα Θεωρίας και Αντεγκληματικής Πολιτικής. Παπαζήση.

Κουράκης Ν., & Ζαραφωνίτου, Χ. Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και οι τάσεις αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής. Ποινικός Λόγος, 5/2008, σελ. 1007- 1015.

Κουράκης Ε., Ν. (1989). Περί βίας. Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Β, 21–36.

Κουράκης Ε., Ν. (2009). Ποινική Καταστολή: Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος 5^η έκδοση. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.

Κωνσταντοπούλου, Χ. (2012). Κοινωνιολογία της «Καθημερινότητας»: Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία της Καθημερινής Ζωής, 2^η έκδοση Παπαζήση.

Κωνσταντίνα Κωνσταντίνου (2018). Η επίδραση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην κοινή γνώμη για την εγκληματικότητα, διαθέσιμο στο Social Policy, 05/2018.

- Κωστάρας Α. (2024). Ποινικό Δίκαιο: Επιλογές Ειδικού Μέρους, 5^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2023). Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, 2^η έκδοση, Παπαζήση, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου Έφη, (1991). Η Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας: Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας, Ελληνικά Γράμματα, 2^η έκδοση, Αθήνα.
- Μαγγανάς Αντώνης. (2006). Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ποινική Δικαιοσύνη, 3.
- Μανωλεδάκης Ι. (2005). Δημοκρατία- Ελευθερία – Ασφάλεια: Το τρίπτυχο τη ιδανικής πολιτείας, Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, τόμος 1, εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 49-67.
- Μπαμπινιώτης Γ. (2002) Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας» Κέντρο Λεξικολογίας, 2η έκδοση, Αθήνα.
- Νικολάου Φ., & Λεοντής Ν. (2022). Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, τόμος Β', Νομική Βιβλιοθήκη.
- Οικονόμου, Η., επιμέλεια Πελεγρίνης, Θ. (1999). Η Εκδίκηση και η Άρση της κατά την Παλαιά και την Κενή Διαθήκη. Η Εκδίκηση, Ελληνικά Γράμματα σελ. 199–211.
- Πανταζοπούλου Γρηγορία (2022). Digital Vigilantism: Οι ψηφιακοί τιμωροί – Μια σύγχρονη μορφή αυτοδικίας» στο Crime Times, Τεύχος 18, https://www.crime-times.gr/digital-vigilantism/#_ftn14.
- Παντελίδης Ι. (2025). Το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα. Έγκλημα και Τιμωρία, 16, 20–31 <https://www.hscriminology.gr/wp-content/uploads/2025/02/crime->

and-punishment-16.pdf .

Παντελίδου Κ. (2022). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου. Σάκκουλα. Αθήνα - Θεσσαλονίκη.

Σημίτη, Μ. (2002). Κοινωνία των πολιτών: Νέες μορφές συλλογικής δράσης. Σπουδαι, 52(4), 166-182.

Σταμούλη Ειρήνη. (2016) Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: Τάσεις και μεταβολές, στον Τιμητικό Τόμο για Νέστωρα Κουράκη, στο Crime in crisis 25/01/2016, <http://crime-in-crisis.com/%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF-%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81/>.

Συμεωνίδου - Καστανίδου Ε., Καϊάφα- Γκμπαντι Μ., & Μπιζελάκης Α. (2020). Κατηγορίες των κατ'έγκληση διωκόμενων εγκλημάτων. Στο Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων 3^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Το Βήμα. (2024, 6 Σεπτεμβρίου). Ρέθυμνο: Νέες αποκαλύψεις για τη βεντέτα στο Βιλανδρέδο – Πώς συνδέονται οι δύο επιθέσεις. <https://www.tovima.gr/2024/09/06/society/rethymno-nees-apokalypseis-gia-ti-venteta-sto-vilandredo-pos-syndeontai-oi-dyo-epitheseis/?utm>

Το Βήμα, Μπίτσικα Π. «Η αυτοδικία είναι εδώ...». 24.11.2008, στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/i-aytodikia-einai-edw/>.

Τριανταφυλλίδης Μ. (2006). Λήμμα «αυτοδικία», στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=αυτοδικία

Τριανταφυλλίδης Μ. (2006). Λήμμα «αντεκδίκηση», στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=αντεκδίκηση&dq=

Τριανταφυλλίδης Μ. (2006). Λήμμα «εκδίκηση», στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=εκδίκηση

Τριάντος, Ν. (2013). Αστικό Δίκαιο: Επιτομή. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Τσαντηρόπουλος Α. (2004). Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη, Πλέθρον, Αθήνα.

Φαρσεδάκης Ιάκωβος (1990). Η Εγκληματολογική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Φαρσεδάκης Ιάκωβος (2005). Στοιχεία Εγκληματολογίας. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Χαίδου, Α. (2020). Θετικιστική Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου, 3^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Χαραλαμπάκης Α. (2011). Ποινικός Κώδικας: Ερμηνεία κατ' άρθρο, τόμος Β'. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Β. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- A Dictionary of Law Enforcement (2007), Graham G. & Williams M. Oxford University Press, 1st edition, *Self-policing*.
- Beck Ulrich (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*, μετάφραση. Ritter Mark, Sage Publications, London, 1992.
- Becker, H., μετάφραση Κουτζόγλου, Α., & Μπουρλιάσκος, Β. (2000). *Οι περιθωριοποιημένοι*. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.
- Bharatiya Vidhi Sansthan. (n.d.). National Legal Literacy Mission. https://www.bharatiyavidhisansthan.org/Legal_Litracy.aspx .
- Biargo T., & Mares M. (2019). *Vigilantism against Migrants and Minorities*, Routledge. UK.
- Black, D. (1983). Crime as Social Control. *American Sociological Review*, 48(1), 34.
- Black Lives Matter. <https://blacklivesmatter.com/>.
- Blok Anton (1988), *The Mafia of a Sicilian village, 1860-1960: a study of violent peasant entrepreneurs*, Prospect Heights, Ill: Waveland Press., Illinois.
- Carmen, A. (1984). *Crime Victims: An Introduction to Victimology*, 2^η έκδοση, Brooks/Cole Publishing Company. Pacific Grove.
- Chen, F. X., Graso, M., Aquino, K., Lin, L., Cheng, J. T., DeCelles, K., & Vadera, A. K. (2022). The vigilante identity and organizations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 170, 104136
- City of Austin (2021). *Open Carry*. <https://www.austintexas.gov/departments/open-carry>.
- CNN Editorial Research. Horton J. (2013, June 5). Trayvon Martin shooting fast facts. CNN. <https://edition.cnn.com/2013/06/05/us/trayvon-martin-shooting-fast-facts>

Cohen, A. K (1955). Delinquent boys: The culture of the gang. Glencoe, Ill.: Free Press.

Congressional Research Service. (2014). Amdt5.5.1 Overview of Due Process. Constitution Annotated. 10th edition
https://constitution.congress.gov/browse/essay/amdt5-5-1/ALDE_00013721/

CRCA Albania. Qendra për të Drejtat e Fëmijëve në Shqipëri.
<https://www.crca.al/sq/>.

Crime, safety, and victim's rights, European Union Agency for Fundamental Rights, Fundamental Rights Survey, 2019.

Cutler, J. E. (1905). Lynch-law: An investigation into the history of lynching in the United States. Cornell University Law Library.

Digital Streetwork Website <https://www.digital-streetwork-bayern.de/fach/>.

Dodds, E. R., μετάφραση Γιατρομανωλάκης, Γ. Ν. (1996). Οι Έλληνες και το παράλογο 2^η έκδοση. Εκδόσεις Καρδαμίτσα.

Drury, B., Drury, S. M., Rahman, M. A., & Ullah, I. (2022). A social network of crime: A review of the use of social networks for crime and the detection of crime. Online Social Networks and Media, 30, 100211.

Eberts P. & Sehwirian K.P. (1968). Metropolitan Crime Rates and Relative Deprivation, Criminology, 5(4). Pages. 43-52.

Encyclopedia Britannica. Encyclopedia Britannica, «Common Law»
<https://www.britannica.com/topic/common-law>.

Europe: Crime Intex by Country 2023
https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2023®io

[n=150.](#)

European Parliament. (2009). The Lisbon Treaty: Powers and procedures.

<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/powers-and-procedures/the-lisbon-treaty>.

European Social Survey. (2023). Trust in Justice Indicators.

<https://www.europeansocialsurvey.org>.

European Union. Aims and values of the European Union.

https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_el.

European Union Agency for Fundamental Rights. (2007) European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-union-agency-fundamental-rights-fra_el.

European Union. (2016)., Charter of Fundamental Rights of the European Union. EUR-Lex σελ. 389–405

<https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html>.

Garland D. (1990). Punishment & Society. Clarendon Press. Oxford.

Garland D., (2003). «The Culture of High Crime Societies», The British Journal of Criminology, 40(3), pages 347-375.

Giddens A. (1991). Modernity and self-identity: Self and society in the Late Modern Age, Blackwell Publishers Ltd, New Jersey.

Giddens A. (2001). Οι συνέπειες της νεωτερικότητας μετάφραση Μερτίκας Γ., Κριτική, Αθήνα.

Gilles Favarel-Garrigues, Samuel Tanner & Daniel Trottier (2020) Introducing digital vigilantism, *Global Crime*, 21:3-4, 189-195.

Global study on Homicide 2019. UNODC. <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet2.pdf>.

Greenberg J. (1989). *Blood ties: life and violence in rural Mexico*, Tucson, Arizona.

M. Hasluck (1954). «The Unwritten Law in Albania», Cambridge, London.

Henner, H. (1970). *Mafia & Mafiosi*. translated by Ewald Osers, C. Hurst & Co. LTD.

Home Office, College of Policing, & Johnson, D. (2024, Σεπτέμβριος 10). Government kick-starts plan to restore neighborhood policing. <https://www.gov.uk/government/news/government-kick-starts-plan-to-restore-neighbourhood-policing>.

Hoggs, M., & Vaughan, G. (2023). μετάφραση Βασιλίκος Ε. & Αρβανίτης Α. Κοινωνική Ψυχολογία. Gutenberg.

Hyams, P. (2001). Feud and the state. *Journal British Studies*, 40(1), pgs. 1-43.

Human Rights Watch. (2019, Φεβρουάριος 19). India: Vigilante ‘cow protection’ groups attack minorities. <https://www.hrw.org/news/2019/02/19/india-vigilante-cow-protection-groups-attack-minorities>

ICVS - European Crime Victims Survey <https://www.icvs-crime.eu/>.

Improvement of national legislation on doxxing and source protection, Council of Europe, Campaign for the Safety of Journalists: National chapters Newsroom. <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/-/improvement-of-national-legislation-on-doxxing-and-source-protection>.

Johnston L. (1996). What is vigilantism, *British Journal of Criminology*, 36(2), pgs. 220-222

Join The Police. See which police forces are recruiting now.

<https://www.joiningthepolice.co.uk/which-forces-are-recruiting>.

Latane B., Williams K., Harkins S. (1979). Many hands make the light work: The causes and consequences of social loafing, *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(6), 822-832.

Legal Information Institute. *Castle doctrine*. Cornell Law School.

[https://www.law.cornell.edu/wex/castle doctrine](https://www.law.cornell.edu/wex/castle_doctrine)

Loveluck Benjamin (2020). The many shades of digital vigilantism. A typology of online self - justice, *Global Crime*, vol.20, issue 3-4, pgs. 213-241.

Luo A. & Bussay K. (2023). Moral disengagement in youth: A meta-analytic review, *Developmental Re-view*, vol. 70.

Mauss Armand (1975). *Social Problems as Social Movements*, J.B. Lippincott Company, U.S.

McMillan I. (2019). Enforcement through Network: The Network Enforcement Act and Article 10 of the European Convention on Human Rights, *Chicago Journal of International Law*, 20(7), 252-290.

M.M Gordon. (1947). The Concept of Sub-Culture and its Application. *Social Forces*, 26–40. Revenge as Sanction and Solidarity Display: An Analysis of Vendettas in Nineteenth-Century Corsica.

Mc. Laughlin E. & Muncie J. (2013) *The Sage Dictionary of Criminology*, Sage Publications, 3rd ed., London, Pg.233-234

MeToo. Movement. <https://metoomvmt.org/>.

Ministry of Justice. (How restorative justice works. New Zealand Government.

<https://www.justice.govt.nz/courts/criminal/charged-with-a-crime/how->

[restorative-justice-works/](#).

Ministry of Justice (2023). Victim Satisfaction Survey about Restorative Justice

<https://www.justice.govt.nz/assets/Documents/Publications/Restorative-Justice-Victim-Satisfaction-Survey-2023-Report.pdf>.

Moore Jerry D. (1997). Visions of culture: an introduction to anthropological theories and theorists, Al-Tamira Press, Walnut Creek, pgs. 48-51.

Numbeo. (2025). Crime Index by Country 2025 Mid-Year.

https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2025®ion=150.

Office for National Statistics. (2024, Οκτώβριος 17). Confidence in the local police.

<https://www.ethnicity-facts-figures.service.gov.uk/crime-justice-and-the-law/policing/confidence-in-the-local-police/latest/>.

Oxford University Press. «Retribution». In Oxford Learner's Dictionaries.

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/retribution>.

Pajtimi. Pajtimi – Platforma për pajtim dhe drejtësi restauruese. <https://pajtimi.com/>

Paoli L. (2003). Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style, Oxford University Press, New York.

Paoli L. (2007). Mafia and Organized Crime in Italy: The Unacknowledged Successes of Law Enforcement, West European Politics, Vol. 30, no.4 pgs. 854-880.

Police and Criminal Evidence Act c. 60. (1984).

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>.

Powell A., Stratton Gr., Cameron R. (2018). Digital Criminology: Crime and Justice in Digital Society, Routledge, New York.

R. Le Cour Grandmaison (2023). Ten Years of Vigilantes: The Mexican Autodefensas,

- Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Switzerland.
- Refleksione. Qendra Refleksione. <https://refleksione.org/>.
- Removals under the Network Enforcement Law <https://perma.cc/Z98S-25V5>.
- Ritzer, G., Stepnisky, J., μετάφραση Φιλίππος, Α. (2020). Κλασική Κοινωνιολογική Θεωρία. Gutenberg. Αθήνα.
- Roger V. Gould (2000). Revenge as Sanction and Solidarity Display: An Analysis of Vendettas in Nine-tenth- Century Corsica., American Sociological Review, 65(5).
- Sellin, T., μετάφραση Δασκαλάκη, Η. (2003). Πολιτισμική σύγκρουση και έγκλημα. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.
- Sentencing Council for England and Wales. (2022). Public confidence in sentencing and the criminal justice system 2022. <https://www.sentencingcouncil.org.uk/publications/item/public-confidence-in-sentencing-and-the-criminal-justice-system-2022/>.
- Sociology Dictionary. «Self-redress». <https://sociologydictionary.org/self-redress/>.
- Sportime. (2021). Μπουρλάκης Ν. Μάνη – Βεντέτα: Η γδικιωμός και όταν χύνεται αίμα στο όνομα της δικαιοσύνης στο https://www.sportime.gr/tops/specials/mani-venteta-i-gdikiomos-ke-otan-chinete-ema-sto-onoma-tis-dikeosinis/?utm_.
- St. Hall, D. Held, A. McGrew (2010). Η νεωτερικότητα σήμερα: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός, μετάφραση. Τσακίρης Θανάσης και Βίκτωρας, Εκδ. Σαβάλλας, 4η έκδοση, Αθήνα.
- Starr J., Collier F. etc., (1989). History and power in the study of law: new directions in legal anthropology, Anthropology of Contemporary Issues, Cornell Univer-

- sity Press, pgs. 1-25.
- Stein, R. M. (Επιμ.). (2019). Vengeful Citizens, Violent States. Στο Vengeful Citizens, Violent States: A Theory of War and Revenge, Cambridge University Press.
<https://www.cambridge.org/core/books/vengeful-citizens-violent-states/vengeful-citizens-violent-states/7DECD64BF4EF6FCC67D8837FCC14A09>.
- Stoljar, S. (1977). How Can Feud-Law Be Law Properly So Called? University of Western Australia Law Review, 13(2), 262–273.
- Tapscott, R. (2023). Vigilantes and the State: Understanding Violence through a Security Assemblages Approach. Perspectives on Politics, 21(1), 209–224.
- Tilley John (2000). Cultural Relativism, Human Rights Quarterly, 22(2), pgs. 501-547.
- Trottier, D. (2017). Digital Vigilantism as Weaponization of Visibility. Philos. Technol. 30, 55–72.
- Tseloni A. & Zarafonitou Ch. (2008) Fear of crime and Victimization: A Multivariate Multilevel Analysis of Competing Measurements, European Journal of Criminology, 5(4), 387-409.
- U.S. Concealed Carry Association. (2024) What is a duty to retreat law?
<https://www.usconcealedcarry.com/blog/what-is-a-duty-to-retreat-law/>.
- Washington Post. Sieff K. & Porzio F. (2025, April 17). *Inter and AC Milan ultra fans 'decimated' by mafia arrests in massive police crackdown*.
https://www.washingtonpost.com/world/2025/04/17/inter-ac-milan-ultra-fans-mafia/?utm_.
- WikiLeaks. (2015, November 3). What is WikiLeaks? <https://wikileaks.org/What-is-WikiLeaks.html> .

Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24.

Wolfgang M., Ferrucati F., & Μηλιώνη, Φωτεινή. (1996). *Η υποκουλτούρα της βίας*. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

World Justice Project. (2024). Rule of Law Index. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index>.

Zimring F. (2003). *The Contradictions of American Capital Punishment*. Oxford University Press.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΛΛΑΔΑ

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ (Ν.4619/2019)

Άρθρο 22

Άμυνα

1. Δεν είναι άδικη η πράξη που τελείται σε κατάσταση άμυνας.
2. Άμυνα είναι η αναγκαία προσβολή του επιτιθεμένου στην οποία προβαίνει το άτομο προς υπεράσπιση του εαυτού του ή άλλου από παρούσα και άδικη επίθεση που στρέφεται εναντίον τους.
3. Το αναγκαίο μέτρο της άμυνας κρίνεται από τον βαθμό επικινδυνότητας της επίθεσης, από το είδος της προσβολής που απειλείται, από τον τρόπο και την ένταση της επίθεσης και από τις υπόλοιπες περιστάσεις.

Άρθρο 23

Υπέρβαση άμυνας

Όποιος υπερβαίνει τα όρια της άμυνας τιμωρείται, αν η υπέρβαση έγινε με πρόθεση, με ποινή ελαττωμένη, και αν έγινε από αμέλεια, σύμφωνα με τις σχετικές με αυτήν διατάξεις. Μένει ατιμώρητος και δεν του καταλογίζεται η υπέρβαση, αν ενεργήσει με αυτόν τον τρόπο εξαιτίας του φόβου ή της ταραχής που του προκάλεσε η επίθεση.

Άρθρο 25

Κατάσταση ανάγκης που αίρει το άδικο

1. Δεν είναι άδικη η πράξη που τελεί κάποιος προς αποτροπή παρόντος και αναπότρεπτου με άλλα μέσα κινδύνου, ο οποίος απειλεί το πρόσωπο ή την περιουσία του ίδιου ή κάποιου άλλου χωρίς δική του υπαιτιότητα, αν η προσβολή που προκλήθηκε στον άλλο είναι σημαντικά κατώτερη κατά το είδος και τη σπουδαιότητα από την προσβολή που απειλήθηκε.
2. Η προηγούμενη διάταξη δεν εφαρμόζεται σε όποιον έχει καθήκον να εκτεθεί στον απειλούμενο κίνδυνο.
3. Η διάταξη του άρθρου 23 έχει αντίστοιχη εφαρμογή και στην περίπτωση αυτού του άρθρου.

Άρθρο 26

Υπαιτιότητα στα κακουργήματα και πλημμελήματα

Τα κακουργήματα και πλημμελήματα τιμωρούνται μόνο όταν τελούνται με δόλο. Κατ' εξαίρεση, στις περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο νόμος, τα πλημμελήματα τιμωρούνται και όταν τελούνται από αμέλεια.

Άρθρο 27

Δόλος

1. Με δόλο (με πρόθεση) πράττει όποιος θέλει την παραγωγή των περιστατικών που κατά τον νόμο απαρτίζουν την έννοια της αξιόποινης πράξης, καθώς και όποιος γνωρίζει ότι από την πράξη του ενδέχεται να παραχθούν αυτά τα περιστατικά και το αποδέχεται.
2. Όπου ο νόμος απαιτεί να έχει τελεστεί η πράξη εν γνώσει ορισμένου περιστατικού, δεν αρκεί ο ενδεχόμενος δόλος. Και όπου ο νόμος απαιτεί η πράξη να έχει τελεστεί με σκοπό την πρόκληση ορισμένου αποτελέσματος απαιτείται ο δράστης να έχει επιδιώξει να προκαλέσει αυτό το αποτέλεσμα.

Άρθρο 31

Νομική πλάνη

1. Μόνη η άγνοια του αξιοποίνου δεν αρκεί για να αποκλείσει τον καταλογισμό.
2. Η πράξη όμως δεν καταλογίζεται σε εκείνον που την τελεί αν αυτός δεν είχε συνείδηση του άδικου χαρακτήρα της λόγω πλάνης που δεν μπορούσε να αποφύγει, μολονότι κατέβαλε την οφειλόμενη από τις περιστάσεις και δυνατή γι' αυτόν επιμέλεια (συγγνωστή νομική πλάνη). Αν ο υπαίτιος μπορούσε να αποφύγει την πλάνη, η πράξη καταλογίζεται σε αυτόν, αλλά το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλει μειωμένη ποινή (άρθρο 83).

Άρθρο 94

Συνολική ποινή σε περίπτωση στερητικών της ελευθερίας ποινών

1. Κατά του υπαιτίου δύο ή περισσότερων εγκλημάτων που τελέστηκαν με περισσότερες πράξεις και τιμωρούνται με πρόσκαιρες στερητικές της ελευθερίας ποινές, επιβάλλεται, μετά την επιμέτρησή τους, συνολική ποινή, η οποία αποτελείται από τη βαρύτερη από τις συντρέχουσες ποινές επαυξημένη. Αν οι συντρέχουσες ποινές είναι του ίδιου είδους και ίσης διάρκειας, η συνολική ποινή σχηματίζεται με την επαύξηση μιας από αυτές. Η επαύξηση της βαρύτερης ποινής για κάθε μία από τις συντρέχουσες ποινές δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από το ένα δεύτερο κάθε συντρέχουσας ποινής, ούτε μπορεί η συνολική ποινή να ξεπεράσει τα είκοσι έτη, όταν η βαρύτερη ποινή είναι κάθειρξη και τα οκτώ έτη όταν πρόκειται για φυλάκιση.
2. Αν τα εγκλήματα που συρρέουν τελέστηκαν με μία πράξη, το δικαστήριο επαυξάνει ελεύθερα τη βαρύτερη από τις συντρέχουσες ποινές, αλλά όχι πέρα από το ανώτατο όριο του είδους της ποινής.
3. Αν χορηγήθηκε αμνηστία, χάρη, αναστολή δίωξης, απόλυση υπό όρο ή επήλθε παραγραφή ή αφέθηκε οπωσδήποτε η ποινή για ένα ή περισσότερα από τα εγκλήματα που συρρέουν και των οποίων οι ποινές προσμετρήθηκαν κατά τις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου, εξακολουθεί η εκτέλεση των υπόλοιπων ποινών

και, αν συντρέχει περίπτωση, ο εισαγγελέας προκαλεί νέα προσμέτρηση γι' αυτές, αυτεπαγγέλτως ή με αίτηση του καταδικασθέντος.

Άρθρο 95

Συντρέχουσες παρεπόμενες ποινές και μέτρα ασφαλείας

Οι παρεπόμενες ποινές και τα μέτρα ασφαλείας επιβάλλονται ή μπορούν να επιβληθούν μαζί με τη συνολική ποινή, αν το ορίζει ο νόμος για ένα από τα εγκλήματα που συρρέουν.

Άρθρο 96

Συνολική ποινή σε περίπτωση συρροής χρηματικών ποινών

1. Αν συντρέχουν περισσότερες από μία χρηματικές ποινές, η συνολική ποινή που επιβάλλεται αποτελείται από τη βαρύτερή τους, επαυξημένη ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του καταδικασθέντος. Η επαύξηση αυτή όμως δεν μπορεί να ξεπεράσει το ένα δεύτερο του αθροίσματος των υπόλοιπων ποινών που συντρέχουν. Αν οι συντρέχουσες ποινές είναι ισόποσες, η συνολική ποινή σχηματίζεται με την επαύξηση μιας από αυτές.

2. Η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 94 εφαρμόζεται και σε αυτό το άρθρο

Άρθρο 96Α

Συνολική ποινή σε περίπτωση συρροής ποινών παροχής κοινωφελούς εργασίας

1. Κατά του υπαιτίου δύο ή περισσότερων εγκλημάτων που τελέστηκαν με περισσότερες πράξεις και τιμωρούνται με ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας, επιβάλλεται, μετά την επιμέτρηση, συνολική ποινή, η οποία αποτελείται από τη βαρύτερη από τις συντρέχουσες ποινές επαυξημένη. Αν οι συντρέχουσες ποινές είναι ίσης διάρκειας, η συνολική ποινή σχηματίζεται με την επαύξηση μιας από αυτές. Η επαύξηση της βαρύτερης ποινής για κάθε μία από τις συντρέχουσες ποινές δεν μπο-

ρεί να είναι μεγαλύτερη από το ένα δεύτερο κάθε συντρέχουσας ποινής, ούτε μπορεί η συνολική ποινή να ξεπεράσει τις οκτακόσιες ώρες κοινωφελούς εργασίας.

2. Αν τα εγκλήματα που συρρέουν τελέστηκαν με μία πράξη, το δικαστήριο επαυξάνει ελεύθερα τη βαρύτερη από τις συντρέχουσες ποινές, αλλά όχι πέρα από το ανώτατο όριο του είδους της ποινής.

3. Η ποινή της παροχής κοινωφελούς εργασίας δεν εκτελείται όταν συντρέχει με στερητική της ελευθερίας ποινή μεγαλύτερη των τριών ετών.

Άρθρο 97

Άλλες περιπτώσεις συνολικής ποινής

Οι διατάξεις των άρθρων 94 παρ. 1, 96 παρ. 1 και 96 Α παρ. 1 εφαρμόζονται και όταν κάποιος, προτού εκτιθεί ολοκληρωτικά ή παραγραφεί ή χαριστεί η ποινή που του επιβλήθηκε για κάποια αξιόποινη πράξη, καταδικαστεί για άλλη αξιόποινη πράξη, οποτεδήποτε και αν τελέστηκε αυτή.

Άρθρο 98

Έγκλημα κατ' εξακολούθηση

1. Αν περισσότερες από μία πράξεις του ίδιου προσώπου συνιστούν εξακολούθηση του ίδιου εγκλήματος, το δικαστήριο μπορεί, αντί να εφαρμόσει τις διατάξεις των άρθρων 94 παρ. 1, 96 παρ. 1 και 96 Α παρ. 1, να επιβάλει μία και μόνο ποινή, για την επιμέτρηση της οποίας λαμβάνει υπόψη το όλο περιεχόμενο των μερικότερων πράξεων.

2. Η αξία του αντικειμένου της πράξης και η περιουσιακή βλάβη ή το περιουσιακό όφελος που προκύπτουν από την κατ' εξακολούθηση τέλεση του εγκλήματος λαμβάνονται συνολικά υπόψη αν ο δράστης απέβλεπε με τις μερικότερες πράξεις του στο αποτέλεσμα αυτό. Στις περιπτώσεις αυτές ο ποινικός χαρακτήρας της πράξης προσδιορίζεται με βάση τη συνολική αξία του αντικειμένου και την συνολική πε-

ριουσιακή βλάβη ή το συνολικό περιουσιακό όφελος που ανάλογα με το έγκλημα επήλθε ή σκοπήθηκε.

Άρθρο 299

Ανθρωποκτονία με δόλο

1. Όποιος σκότωσε άλλον τιμωρείται με κάθειρξη ισόβια ή πρόσκαιρη τουλάχιστον δέκα ετών.
2. Αν η πράξη αποφασίστηκε και εκτελέστηκε σε βρασμό ψυχικής ορμής, επιβάλλεται κάθειρξη.

Άρθρο 308

Σωματική βλάβη

1. Όποιος προξενεί σε άλλον σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του τιμωρείται με φυλάκιση έως δύο έτη ή χρηματική ποινή. Αν η κάκωση ή βλάβη της υγείας που του προξένησε είναι εντελώς ελαφρά, τιμωρείται με παροχή κοινωφελούς εργασίας.
2. Για τη δίωξη της πράξης της προηγούμενης παραγράφου απαιτείται έγκληση, εκτός αν ο παθών είναι δημόσιος υπάλληλος και η πράξη τελέστηκε κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας του ή για λόγους σχετικούς με την εκτέλεσή της, οπότε η δίωξη είναι αυτεπάγγελτη.
3. Η σωματική βλάβη της παραγράφου 1 δεν είναι άδικη, όταν επιχειρείται με τη συναίνεση του παθόντος και δεν προσκρούει στα χρηστά ήθη.
4. Ο υπαίτιος της πράξης της παραγράφου 1 είναι δυνατό να απαλλαγεί από κάθε ποινή αν παρασύρθηκε στην πράξη από δικαιολογημένη αγανάκτηση, εξαιτίας μιας αμέσως προηγούμενης πράξης που τέλεσε ο παθών εναντίον του ή ενώπιον του και που ήταν ιδιαίτερα σκληρή ή βάνανυση.

Άρθρο 330

Παράνομη βία

1. Όποιος με σωματική βία ή απειλή σωματικής βίας ή άλλης παράνομης πράξης ή παράλειψης εξαναγκάζει άλλον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή για τις οποίες ο παθών δεν έχει υποχρέωση, τιμωρείται με φυλάκιση έως δύο έτη ή χρηματική ποινή, ανεξάρτητα αν το απειλούμενο κακό στρέφεται εναντίον εκείνου που απειλείται ή κάποιου από τους οικείους του.

2. Αν η πράξη της προηγούμενης παραγράφου τελείται σε βάρος ανηλίκου ή προσώπου που δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό του, εφόσον τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται υπό την επιμέλεια ή την προστασία του δράστη βάσει νόμου, δικαστικής απόφασης ή πραγματικής κατάστασης, συνοικούν με τον δράστη ή έχουν μαζί του σχέση εργασίας ή υπηρεσίας, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών. Η ίδια ποινή επιβάλλεται όταν η πράξη τελείται σε βάρος συζύγου κατά τη διάρκεια του γάμου ή σε βάρος συντρόφου κατά τη διάρκεια της συμβίωσης.

Άρθρο 331

Αυτοδικία

Όποιος ασκεί αυθαίρετα αξίωση σχετική με δικαίωμα που ή το έχει πραγματικά ή από πεποίθηση το οικειοποιείται τιμωρείται με παροχή κοινωφελούς εργασίας ή χρηματική ποινή. Για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκληση.

Άρθρο 333

Απειλή

1. Όποιος προκαλεί σε άλλον τρόμο ή ανησυχία απειλώντας αυτόν με βία ή άλλη παράνομη πράξη ή παράλειψη, τιμωρείται με φυλάκιση έως ένα έτος ή χρηματική ποινή. Με την ποινή του προηγούμενου εδαφίου τιμωρείται και όποιος, χωρίς απειλή βίας ή άλλης παράνομης πράξης, προκαλεί σε άλλον τρόμο ή ανησυχία με την επίμονη καταδίωξη ή παρακολούθησή του, όπως ιδίως με την επιδίωξη διαρκούς

επαφής με τη χρήση τηλεπικοινωνιακού ή ηλεκτρονικού μέσου ή με επανειλημμένες επισκέψεις στο οικογενειακό, κοινωνικό ή εργασιακό περιβάλλον αυτού, παρά την εκφρασμένη αντίθετη βούλησή του.

2. Επιβάλλεται φυλάκιση έως τρία έτη ή χρηματική ποινή αν η πράξη τελείται σε βάρος ανηλίκου ή προσώπου που δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό του, εφόσον τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται υπό την επιμέλεια ή την προστασία του δράστη βάσει νόμου, δικαστικής απόφασης ή πραγματικής κατάστασης, συνοικούν με αυτόν ή έχουν με αυτόν σχέση εργασίας ή υπηρεσίας. Η ίδια ποινή επιβάλλεται όταν η πράξη τελείται σε βάρος συζύγου κατά τη διάρκεια του γάμου ή σε βάρος συντρόφου κατά τη διάρκεια της συμβίωσης.

3. Για την ποινική δίωξη της πράξης της παραγράφου 1 απαιτείται έγκληση.

ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ (Ν.1406/1983)

Άρθρο 282

Αυτοδικία

Η ικανοποίηση της αξίωσης από το δικαιούχο αυτοδύναμα και χωρίς τη βοήθεια της αρχής (αυτοδικία) επιτρέπεται μόνο όταν η βοήθεια της αρχής δεν μπορεί να φτάσει έγκαιρα και υπάρχει κίνδυνος από την αναβολή να ματαιωθεί ή να δυσκολευτεί σημαντικά η πραγμάτωση της αξίωσης.

Άρθρο 283

Όποιος αυτοδικεί χωρίς να υπάρχουν οι προϋποθέσεις του νόμου, ή υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την αποτροπή του κινδύνου, έχει υποχρέωση αποζημίωσης. Την ίδια υποχρέωση έχει και αν νόμιζε από πλάνη ότι υπάρχουν οι προϋποθέσεις του νόμου.

Άρθρο 284

Άμυνα

Δεν αποτελεί παράνομη πράξη η υπεράσπιση που επιβάλλεται σε κάποιον για να αποτρέψει παρούσα και άδικη επίθεση εναντίον του ίδιου ή τρίτου.

Άρθρο 285

Κατάσταση ανάγκης

Δεν αποτελεί παράνομη πράξη η καταστροφή ξένου πράγματος, εφόσον είναι αναγκαία για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος που απειλεί δυσανάλογα μεγαλύτερη ζημία αυτού που επιχειρεί την καταστροφή ή άλλου.

Άρθρο 985

Ο νομέας έχει δικαίωμα να αποκρούσει με τη βία κάθε διατάραξη ή απειλούμενη αποβολή από τη νομή.

Ο νομέας κινητού από τον οποίο αφαιρέθηκε αυτό παράνομα έχει δικαίωμα να το ξαναπάρει με τη βία από το δράστη που συλλαμβάνεται ή καταδιώκεται επ' αυτοφώρω.

Ο νομέας ακινήτου από τον οποίο αφαιρέθηκε αυτό παράνομα έχει δικαίωμα να το ξαναπάρει με τη βία αμέσως μετά την αποβολή. Τα ίδια δικαιώματα έχει ο νομέας που προσβλήθηκε και κατά των διαδόχων κατά των οποίων αντιτάσσεται το επιλήψιμο της νομής.

Άρθρο 986

Τα δικαιώματα του προηγούμενου άρθρου έχει αντί για το νομέα και εκείνος που ασκεί γι' αυτόν την εξουσία πάνω στο πράγμα, εφόσον βρίσκεται σε σχέση οικιακής ή υπηρεσιακής εξάρτησης από το νομέα και οφείλει να ακολουθεί τις οδηγίες του ως προς το πράγμα.

Άρθρο 1008

Ρίζες ή κλαδιά του γειτονικού ακινήτου

Ο κύριος ακινήτου μπορεί να κόψει και να κρατήσει για τον εαυτό του τις ρίζες δέντρων του γειτονικού ακινήτου που εισχωρούν στο κτήμα του. Το ίδιο ισχύει και για τα κλαδιά των δέντρων του γειτονικού ακινήτου που εκτείνονται πάνω από το κτήμα του, εφόσον τάχθηκε προηγουμένως στο νομέα του γειτονικού ακινήτου εύλογη προθεσμία για να τα κόψει.

Το δικαίωμα αυτό δεν παρέχεται, αν οι ρίζες ή τα κλαδιά δεν εμποδίζουν τη χρήση του ακινήτου.

Άρθρο 1079

Ο κύριος του σμήνους έχει δικαίωμα να το καταδιώξει και να το συλλάβει μέσα σε ξένο ακίνητο, και αν ακόμη μπήκε σε ξένη άδεια κυψέλη· έχει όμως υποχρέωση να επανορθώσει τη σχετική ζημία.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Άρθρο 20

Έννομη προστασία, δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει.
2. Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου ισχύει και για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Άρθρο 6

Δικαίωμα σε δίκαιη δίκη

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα η υπόθεσή του να δικαστεί δίκαια, δημόσια και εντός λογικής προθεσμίας από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που λειτουργεί νόμιμα, το οποίο θα αποφασίσει είτε ως προς αμφισβητήσεις για τα αστικής φύσης δικαιώματα και υποχρεώσεις του είτε για το βάσιμο κάθε εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσης. Η απόφαση πρέπει να εκδοθεί δημόσια, η είσοδος όμως στην αίθουσα των συνεδριάσεων μπορεί να απαγορευτεί για τον Τύπο και το κοινό για όλη ή μέρος της διάρκειας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημόσιας τάξης ή της εθνικής ασφάλειας σε δημοκρατική κοινωνία, όταν αυτό ενδείκνυται από τα συμφέροντα των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή στον απολύτως αναγκαίο βαθμό που κρίνει το δικαστήριο, όταν η δημοσιότητα θα μπορούσε υπό ειδικές συνθήκες να βλάψει τα συμφέροντα της δικαιοσύνης.

2. Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο έως τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του.

3. Ειδικότερα, κάθε κατηγορούμενος έχει δικαίωμα:

α. να πληροφορηθεί λεπτομερώς το συντομότερο δυνατό και σε γλώσσα που κατανοεί τη φύση και τον λόγο της εναντίον του κατηγορίας,

β. να διαθέτει τον αναγκαίο χρόνο και ευκολίες για την προετοιμασία της υπεράσπισής του

γ. να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του ή να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της επιλογής του ή, εάν δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορο, να του παρασχεθεί αυτός δωρεάν, όταν αυτό απαιτείται προς το συμφέρον της δικαιοσύνης,

δ. να εξετάσει ή να ζητήσει να εξεταστούν οι μάρτυρες κατηγορίας και να πετύχει την πρόσκληση και εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης με τους ίδιους όρους με αυτούς των μαρτύρων κατηγορίας,

ε. να τύχει δωρεάν συνδρομής διερμηνέα, εάν δεν κατανοεί ή δεν μιλάει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο Δικαστήριο.

ΝΟΜΟΣ 4855/2021

Άρθρο 70

Αυτοδικία – Τροποποίηση του άρθρου 331 ΠΚ

Το πρώτο εδάφιο του άρθρου 331 ΠΚ, τροποποιείται ως προς τη σειρά των προβλεπόμενων εναλλακτικών ποινών και το άρθρο 331 τροποποιείται ως εξής:

«Άρθρο 331

Αυτοδικία

Όποιος ασκεί αυθαίρετα αξίωση σχετική με δικαίωμα που ή το έχει πραγματικά ή από πεποίθηση το οικειοποιείται τιμωρείται με χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας. Για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκληση.».

Public Order Act 1986

1986 CHAPTER 64

An Act to abolish the common law offences of riot, rout, unlawful assembly and affray and certain statutory offences relating to public order; to create new offences relating to public order; to control public processions and assemblies; to control the stirring up of racial hatred; to provide for the exclusion of certain offenders from sporting events; to create a new offence relating to the contamination of or interference with goods; to confer power to direct certain trespassers to leave land; to amend section 7 of the Conspiracy and Protection of Property Act 1875, section 1 of the Prevention of Crime Act 1953, Part V of the Criminal Justice (Scotland) Act 1980 and the Sporting Events (Control of Alcohol etc.) Act 1985; to repeal certain obsolete or unnecessary enactments; and for connected purposes.

[7th November 1986]

Be it enacted by the Queen's most Excellent Majesty, by and with the advice and consent of the Lords Spiritual and Temporal, and Commons, in this present Parliament assembled, and by the authority of the same, as follows:

Part I - New Offences

1. Riot.

(1) Where 12 or more persons who are present together use or threaten unlawful violence for a common purpose and the conduct of them (taken together) is such as would cause a person of reasonable firmness present at the scene to fear for his personal safety, each of the persons using unlawful violence for the common purpose is guilty of riot.

(2) It is immaterial whether or not the 12 or more use or threaten unlawful violence simultaneously.

(3) The common purpose may be inferred from conduct.

(4) No person of reasonable firmness needs actually be, or be likely to be, present at the scene.

(5) Riot may be committed in private as well as in public places.

(6) A person guilty of riot is liable on conviction on indictment to imprisonment for a term not exceeding ten years or a fine or both.

2. Violent disorder.

(1) Where 3 or more persons who are present together use or threaten unlawful violence and the conduct of them (taken together) is such as would cause a person of reasonable firmness present at the scene to fear for his personal safety, each of the persons using or threatening unlawful violence is guilty of violent disorder.

(2) It is immaterial whether or not the 3 or more use or threaten unlawful violence simultaneously.

(3) No person of reasonable firmness need actually be, or be likely to be, present at the scene.

(4) Violent disorder may be committed in private as well as in public places.

(5) A person guilty of violent disorder is liable on conviction on indictment to imprisonment for a term not exceeding 5 years or a fine or both, or on summary conviction to imprisonment for a term not exceeding 6 months or a fine not exceeding the statutory maximum or both.

3. Affray.

(1) A person is guilty of affray if he uses or threatens unlawful violence towards another and his conduct is such as would cause a person of reasonable firmness present at the scene to fear for his personal safety.

(2) Where 2 or more persons use or threaten the unlawful violence, it is the conduct of them taken together that must be considered for the purposes of subsection (1).

(3) For the purposes of this section a threat cannot be made by the use of words alone.

(4) No person of reasonable firmness need actually be, or be likely to be, present at the scene.

(5) Affray may be committed in private as well as in public places.

(6) [F1](#).....

(7) A person guilty of affray is liable on conviction on indictment to imprisonment for a term not exceeding 3 years or a fine or both, or on summary conviction to imprisonment for a term not exceeding 6 months or a fine not exceeding the statutory maximum or both.

4. Fear or provocation of violence.

(1) A person is guilty of an offence if he—

(a) uses towards another person threatening, abusive or insulting words or behavior, or

(b) distributes or displays to another person any writing, sign or other visible representation which is threatening, abusive or insulting,

with intent to cause that person to believe that immediate unlawful violence will be used against him or another by any person, or to provoke the immediate use of unlawful violence by that person or another, or whereby that person is likely to believe that such violence will be used or it is likely that such violence will be provoked.

(2) An offence under this section may be committed in a public or a private place, except that no offence is committed where the words or behavior are used, or the writing, sign or other visible representation is distributed or displayed, by a person inside a dwelling and the other person is also inside that or another dwelling.

(3) [F2](#).....

(4) A person guilty of an offence under this section is liable on summary conviction to imprisonment for a term not exceeding 6 months or a fine not exceeding level 5 on the standard scale or both.

4A. Intentional harassment, alarm, or distress.

(1) A person is guilty of an offence if, with intent to cause a person harassment, alarm, or distress, he—

(a) uses threatening, abusive, or insulting words or behavior, or disorderly behavior, or

(b) displays any writing, sign or other visible representation which is threatening, abusive or insulting,

thereby causing that or another person harassment, alarm, or distress.

(2) An offence under this section may be committed in a public or a private place, except that no offence is committed where the words or behavior are used, or the writing, sign or other visible representation is displayed, by a person inside a dwelling and the person who is harassed, alarmed or distressed is also inside that or another dwelling.

(3) It is a defense for the accused to prove—

(a) that he was inside a dwelling and had no reason to believe that the words or behavior used, or the writing, sign or other visible representation displayed, would be heard or seen by a person outside that or any other dwelling, or

(b) that his conduct was reasonable.

(4) [F4](#).

(5) A person guilty of an offence under this section is liable on summary conviction to imprisonment for a term not exceeding 6 months or a fine not exceeding level 5 on the standard scale or both.

5. Harassment, alarm, or distress.

(1) A person is guilty of an offence if he—

(a) uses threatening [[F5](#) or abusive] words or behavior, or disorderly behavior, or

(b) displays any writing, sign or other visible representation which is threatening [[F5](#) or abusive],

within the hearing or sight of a person likely to be caused harassment, alarm, or distress thereby.

(2) An offence under this section may be committed in a public or a private place, except that no offence is committed where the words or behavior are used, or the writing, sign or other visible representation is displayed, by a person inside a dwelling and the other person is also inside that or another dwelling.

(3) It is a defense for the accused to prove—

(a) that he had no reason to believe that there was any person within hearing or sight who was likely to be caused by harassment, alarm, or distress, or

(b) that he was inside a dwelling and had no reason to believe that the words or behavior used, or the writing, sign or other visible representation displayed, would be heard or seen by a person outside that or any other dwelling, or

(c) that his conduct was reasonable.

(4) [F6](#).

(5) [F6](#).

(6) A person guilty of an offence under this section is liable on summary conviction to a fine not exceeding level 3 on the standard scale.

Criminal Law Act 1967

Section 3 - Use of force in making arrest, etc.

(1) A person may use such force as is reasonable in the circumstances in the prevention of crime, or in effecting or assisting in the lawful arrest of offenders or suspected offenders or of persons unlawfully at large.

(2) Subsection (1) above shall replace the rules of the common law on the question when force used for a purpose mentioned in the subsection is justified by that purpose.